

Редакційна колегія:

БАКАЄВ Л.О.,
доктор економічних наук, професор,
заступник директора Інституту світової економіки
і міжнародних відносин НАН України;
БІЛОУСОВ М.М.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії
України при Міністерстві закордонних справ України;
ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу
всесвітньої історії та міжнародних відносин
Інституту історії НАН України;
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.,
доктор економічних наук, професор;
ГОРІН О.О.,
кандидат історичних наук,
заступник Міністра закордонних справ України;
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України,
ректор Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;
ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, ректор Дипломатичної
академії України при Міністерстві закордонних справ України;
ЖАЛОБА І.В.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної
академії України при Міністерстві закордонних справ України;
КОПЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Інституту міжнародних
відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;
КОПИЛЕНКО О.Л.,
доктор юридичних наук, професор, академік Академії правових
наук України, член-кореспондент НАН України, директор
Інституту законодавства Верховної Ради України;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, зав. відділом
Інституту історії України НАН України;
МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту
міжнародних відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;
МОТИЛЬ О.Дж.,
професор політології, заступник директора Університету
Рутгерс (Нью-Джерсі, США);
ПАЗЕНОК В.С.,
доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН
України, академік Української академії політичних наук;
ПОТАШНИК С.І.,
професор, Герой України, голова Правління
ВАТ "Укрідроенерго"
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
ЦВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, перший проректор
Дипломатичної академії України при Міністерстві
закордонних справ України;
ШКЛЯР Л.Є.,
доктор політичних наук, професор, заступник голови ВАК.

Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної
академії України при Міністерстві закордонних справ України
протокол № 03 від 16.02.2011 р.

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Ольга Таукач, Володимир Семенов, Леся Савчин,
Лариса Аврамчук, Валерій Гришаков, Ірина Роговенко.

Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції.
Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання
на "Зовнішні справи" не дозволяється. Редакція не несе
відповідальності за зміст рекламних оголошень.

"Зовнішні справи", науковий журнал

2011, № 2. Виходить щомісяця.

Засновники – Міністерство закордонних справ України,
Дипломатична академія України при Міністерстві
закордонних справ України, Державне підприємство "Журнал
Міністерства закордонних справ України "Політика і час".

Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.

Телефон/факс: 38 044 279 39 18

Електронна пошта: o.tauchach@mfa.gov.ua

www.uaforeignaffairs.com

Видавець: ДП "Політика і час"

Реєстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР

від 29 грудня 2008 р.

Друк: ТОВ "Вістка".

Тираж 1000 примірників.

Відпускна ціна редакції – 10 гривень.

Передплатний індекс: 74402.

"Зовнішні справи", 2010.

На наших обкладинках:

1 стор. – малюнок Михайла Шлафера.

2 стор. – плакат Люби Луквої з Міжнародної виставки
Voices en libertad / Голоси свободи

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Історія людства – це історія воєн, революцій, перемог і поразок – не залежно від віку – кам'яного чи ХХІ. Теоретично, саме в цьому сторіччі має розпочатися нова Золота ера – ера любові, гармонії та процвітання. Стрімкий розвиток інформаційних технологій, потужні глобалізаційні процеси, поступове усвідомлення себе, як громадянина Землі, здавалося б мали це засвідчити.

Адже сьогодні найбільш чітко ми розуміємо, що екологічні та природні катаклізми не знають кордонів. Землетрус у Японії в буквальному розумінні цього слова струснув увесь світ. Десятиметрова хвиля цунамі, ним породжена, далася взнаки на протилежних берегах Тихого океану. Й досі нікому не відомо, чим обернеться кожному і всім технологічні та екологічні наслідки розбурханих стихій. Не маючи можливості вирішального впливу на них, здається, світ завмер у несміливих прогнозах і очікуваннях. Але не весь.

Вочевидь, не дарма одним із трьох, хто очолював давньоримський Пантеон, був Марс. А посада Бога миру взагалі не була передбачена. Події на півночі Африки та Близькому Сході примусили декого з політиків усерйоз витягти зі старої шухляди жахливий привид Третьої світової війни. Армагедон.

В одній притчі йдеться про миролюбних жителів Землі, які звернулися до Наймогутнішого з Наймогутніших із проханням припинити кровопролиття. Той погодився і знищив одним рухом чарівної палички всю зброю на Землі. Поки войовничо налаштовані шукали її, на планеті панував мир. Але той, хто хоче воювати, перетворить на смертельну зброю і дерево, і метал, і каміння, і будь-що. Але Наймогутніший із Наймогутніших послідовно знищував кожний вид озброєння. Тож війни не вщухали доти, доки на Землі не залишилося нічого, що можна було б пристосувати для військових дій та чим прогодуватися.

Тоді люди прийшли до Наймогутнішого і сказали:

– Що ти наробив! Скоро ми всі помremo, навіть не воюючи один із одним.

– Я не знаю, що мені вдіяти, – відповів Наймогутніший. – Я знищив би все людство, але це, на жаль, не в моїй владі.

– А ти спробуй зробити так, – попросив один маленький хлопчик, – щоб кожен, хто спричинив біль іншому, відчув такий самий біль. А той, хто комусь подарував радість, отримав таку саму радість у відповідь.

Кажуть, Наймогутніший зрадів і погодився. І людство швидко змогло відбудувати зруйноване всіма війнами та відновити все, знищене стихіями. Навіть навчилося домовлятися з ними.

Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402

Передплатити „Зовнішні справи” ви можете у наших партнерів:

- ДП „Преса” Тел./факс: +38 (044) 289-07-74;
- ТОВ „НВП „Ідея”, вул. Артема, 84, м. Донецьк. Тел. +38 (062) 304-20-22;
- ООО Фірма „Періодика” Тел. + 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через термінали самообслуговування мережі “24 nonstop” та в мережі Інтернет на сайті www.epodpiska.com;
- АТЗТ „Саміт” (Київ, 044), 521-40-50 (багатокан.), 521-23-75;
- ТОВ „Саміт-Кременчук” (Кременчук, 0536(6)), 5-69-27, 777-971, 779-755;
- філія ТОВ „Саміт-Кременчук” (Полтава, 0532), 63-68-40;
- ДП „Саміт-Дніпропетровськ” (Дніпропетровськ, 056), 370-44-23, 370-45-12;
- АТЗТ „Саміт-Харків” (Харків, 0577), 142-260, 142-261;
- ДП „Саміт-Крим”, (Сімферополь, 0652), 516-355, 516-356;
- філія ДП „Саміт-Крим” (Ялта, 0654), 32-41-35,

або придбати в роздріб у редакції журналу „Зовнішні справи” за адресою:
01025, м. Київ-25, вул. Велика Житомирська, 2. Тел./факс: +38 (044) 279-39-18.
Відпускна ціна видання – 10 гривень.

26

10

16

30

20

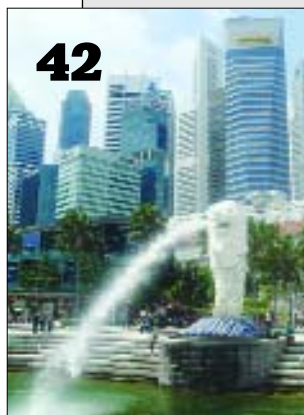
38

34

48

42

52

56

5 Візит Генерального секретаря НАТО Андерса Фог Расмуссена в Україну

КОНФЛІКТОЛОГІЯ

6 Сучасний Схід: демократичний ренесанс чи геополітичний перерозподіл?

10 Арабський світ на порозі нової епохи: від автократії до демократії?

16 Іранський вузол глобальних протиріч

ЕКОНОМІКА

20 Проблеми та перспективи міжнародного співробітництва з Іраком в енергетичній галузі

26 План дій – альтернативна енергетика

ПОЛІТИКА

30 Зовнішня політика нової влади: спроба політологічного аналізу

34 Давос – місце, де виникають ідеї про можливості масштабних угод

36 Бельгія мінус Фламандія = Валлонія?

38 Шрі-Ланка після «тигрів»: якою бути країні?

ДИПЛОМАТІЯ

42 У віддзеркаленні міста Лева

ТЕХНОЛОГІЇ

48 Розвиток інформаційної сфери в координатах проблем модернізації суспільства

СУСПІЛЬСТВО

52 Угода про асоціацію в 2011: мрія чи реальність?

АРХІВАРІУС

55 УНР – історичні документи

5 o'clock

56 Те, чого не змогли досягти політики, зробили українські лікарі

59 Людина-Земля

60 Всесвітня спадщина в руках молоді

60 50 років незалежності Кувейту

61 День визволення і воскресіння

КУЛЬТУРА

62 «DiversARTy: мистецтво жити разом»

Візит Генерального секретаря НАТО Андерса Фог Расмуссена в Україну

У МЗС України відбулася зустріч Міністра закордонних справ України Костянтина Грищенка з Генеральним секретарем НАТО Андерсом Фог Расмуссеном. Співрозмовники обговорили широке коло питань порядку денного двосторонніх відносин між Україною та Альянсом, а також актуальні міжнародні проблеми. Генеральний секретар розповів про хід реформування НАТО відповідно до визначених новою Стратегічною концепцією завдань.

Міністр закордонних справ України приділив особливу увагу ефективному використанню існуючих інструментів і механізмів взаємодії України з Альянсом. Було підтверджено готовність продовжувати співробітництво у миротворчій діяльності, а також у протидії сучасним викликам і загрозам.

Генеральний секретар дав високу оцінку внеску України у підтримання міжнародного миру і безпеки. А.Ф.Расмуссен запевнив у зацікавленості НАТО в подальшому розвитку двосторонніх відносин у сферах реформування сектора безпеки і оборони України, протидії кіберзлочинності, підтримання безпеки на морі, а також забезпечення енергетичної безпеки.

Учасники переговорів підтвердили взаємну зацікавленість у подальшому посиленні партнерства як важливого елемента архітектури європейської та світової безпеки.

Зокрема, у повідомленнях інформгентств йшлося про обговорення можливості співпраці в галузі створення натовської системи ПРО.

«Я взяв до уваги те, що Україна зацікавлена у такій співпраці», – сказав на спільній прес-конференції Генсек НАТО. Він нагадав, що НАТО ухвалило рішення щодо розробки системи протиракетної оборони, підкресливши, що Альянс прийняв рішення запросити до співпраці Росію.

«Ми також запрошуємо всіх партнерів з Євроатлантичного регіону брати участь у цій співпраці, якщо в них буде таке бажання. Це стосується й України», – зазначив Расмуссен.

За його словами, було обговорено можливість започаткування експертних консультацій, результатом яких має стати аналіз щодо внеску України в цю співпрацю в майбутньому.

У вузькому колі провів зустріч із Генеральним секретарем НАТО Андерсом Фог Расмуссеном Президент України Віктор Янукович. Вітаючи гостя, Глава держави висловив сподівання, що його візит і

сьогоднішні переговори сприятимуть посиленню практичної взаємодії України та Альянсу.

«Я вдячний, що Ви приїхали. Я дуже ціную наші взаємини – і особисті, й, безумовно, той рівень відносин, порозуміння та взаємоповаги, які є між Україною та НАТО», – сказав В.Янукович.

Генсек НАТО подякував за теплий прийом в Україні. Він побажав Президентові успіхів у його подальшій діяльності на шляху реалізації реформ у нашій державі. «Я знаю, що 2010 рік був непростим, і бажаю вам усього найкращого у вашій роботі, спрямованій на реформування українського суспільства», – зазначив Расмуссен.

Відбулися також переговори Президента України Віктора Януковича та Генерального секретаря НАТО Андерса Фог Расмуссена в розширеному складі. У ході зустрічі Віктор Янукович підкреслив, що Україна вітає намір НАТО надати більш конкретного та результативного характеру політиці партнерства, – передала прес-служба Глави держави.

«Як особливий партнер, Україна готова брати активну участь у розбудові та посиленні партнерства Альянсу», – заявив Президент. «У цьому контексті ми також позитивно оцінюємо відновлення співробітництва Альянсу з Росією», – додав Глава держави.

Президент заува-

жив, що сучасна безпекова ситуація динамічно розвивається. «Зростання транскордонних викликів і загроз переважно невоєнного характеру – тероризм, енергетична взаємозалежність, міграція, брак ресурсів – змінює природу безпекового середовища», – зазначив В. Янукович. Відтак, наголосив Президент, сьогодні для забезпечення міжнародного миру особливо актуальною є активна та цілеспрямована взаємодія. Україна вважає обов'язком робити свій внесок у цю співпрацю і брати участь в удосконаленні та розвитку європейської системи колективної безпеки.

Генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмуссен подякував Президенту України за теплий прийом. Він також привітав Віктора Януковича з першою річницею перебування на посаді Президента.

«Це мій перший візит в Україну, і мені було надзвичайно цікаво почути від Вас інформацію щодо Вашого бачення подальших планів реформування України», – сказав Генсек НАТО. Андерс Фог Расмуссен підкреслив, що «Україна є великою державою і відіграє дуже важливу роль у євроатлантичній архітектурі безпеки». «Ми високо цінуємо наше партнерство з Україною», – наголосив він.

Сучасний Схід: демократичний ренесанс чи геополітичний перерозподіл?

**Олександр
ЛОЗОВИЦЬКИЙ,**
кандидат політичних наук,
докторант Національної
академії державного
управління при Президенті
України

Початок ХХІ ст. ознаменувався посиленням взаємозалежності регіональних і світових процесів та зростанням впливу міжнародної взаємодії на політичну складову міжнародних систем різного рівня. Відбулося ускладнення та урізноманітнення рольового чинника в зовнішньополітичній поведінці держав світу. А на початку нового тисячоліття слово “геополітика” остаточно ввійшло в моду.

Геополітика як теорія і практика міжнародного життя склалася в другій половині ХХ ст. на основі політичної географії. Її засновниками були швед Рудольф Челлен і англієць Хелфорд Маккіндер. Зміст

цієї науки зводиться до твердження: багато закономірностей у розвитку держав, народів, культур, цивілізацій і релігій визначаються географічними та просторовими факторами. Простір характеризується як кількісними показниками, так і якісними. Обмеження можуть бути як природними так і штучними, створеними людьми. Крім того, вплив цих обмежень здійснюється залежно від характеру наявних технічних засобів та організаторських здібностей.

Проте географічні обмеження, модифіковані під час технічного прогресу, продовжують існувати. Географія залишається сукупністю обмежуючих факторів, вплив яких залежить від клімату, рельєфу, розташування, а також наявності силових засобів. Являючись сукупністю обмежень, простір є, водночас, точкою опори, сукупністю переваг, які утруднюють маневр. Простір не має об'єктивних характеристик.

Деякі простори є предметом суперництва, тому що контроль над ними чи над їхніми елементами сприймається як показник могутності власника. Природно, що цінність простору залежить від характе-

Salus populi suprema lex estsanctio
(Благо народу нехай буде найвищим законом)

The author examines the active geopolitics process of formation and interaction systems of governance in the revolution context of globalization. The interests of the leading nations of the world have become the main driving force of modern political processes and therefore a theoretical understanding of the content, clarify their role and characteristics is the basis of modern globalization process. However, determined the most important task – building an effective system of government policy processes in different spheres of society.

ристик навколишнього середовища. Він постійно є об'єктом суперництва держав. Фактори, що виступають у сполученні один із одним, можуть сприяти перетворенню тієї чи іншої географічної зони на об'єкт міждержавного суперництва. Дотепер існують життєво важливі зони, удар по яких може призвести до порушення сформованої рівноваги. Від прадавніх часів народи знищують один одного заради володіння стратегічними ресурсами: водою, золотом, сріблом, сировиною для виробництва металів, прянощами, вугіллям і нафтою.

Сучасна світова система викристалізувалася під час боротьби двох ідеологій, кожна з яких претендувала на універсальність. Це ідеологічне неприйняття один одного нейтралізувало ін-

ші джерела конфліктів. У результаті цього просторові характеристики втрачали значення, перетворюючи Землю на єдине поле бою. Поруч із апокаліптичною перспективою колишні гегемоністські устремління та територіальні претензії втрачали зміст. Водночас, перед силою і дисциплінованістю авторитарних і тоталітарних країн демократичні держави почуваються невпевненими та уразливими, оскільки вони мають постійно домагатися схвалення дій від власних громадян. Інакше кажучи, зовнішня політика будь-якої демократичної держави містить у собі ідеологічну складову – переконання в тому, що справжній міцний мир може бути заснований тільки на пануванні принципів демократії в усьому світі.

По-перше, плюралістична демократія ґрунтується на вузькому та ненадійному фундаменті згоди між правлячими колами й населенням, підтримка якого є обов'язковою умовою будь-якого значного кроку даної держави на міжнародній арені.

По-друге, являючись пацифістським режимом, демократія почувається посправжньому в безпеці, тільки знаходячись в оточенні інших демократичних держав. Однак демократія являє собою державу з власною територією і населенням, отже, вона не може до кінця позбутися класичних обов'язків і устремлень держави у внутрішній і зовнішній безпеці, успіхів зовнішньої політики.

Проте справжні справи були далекими від ідеалу, тому що революційна теорія стверджує, що вона здатна переробити природу людини, звільнити її від уроджених суспільних рефлексів. Але людина залишається людиною. Більш того, раціональна система, що проголошує знищення розходжень між людьми в ім'я загальної рівності, не може скасувати результати тисячолітнього розвитку цивілізації, такі, як мову, культуру, націю.

Взаємовплив ідеології та політики в протистоянні ще раз продемонстрував двоїстий характер природи людини, що сприймає дійсність через призму ідеології, одночасно діючи в конкретному часі та просторі. Навіть якщо ідеологічні суперечки й існують у чистому вигляді, у більшості випадків позиції зазнають об'єктивного впливу. З іншого боку, геополітика не може існувати в

чистому вигляді, тому що співвідношення сил піддається безупинному впливу переконань та уявлень сторін.

Воля та могутність можуть матеріалізуватися тільки в просторі. Приголомшливі досягнення науки і техніки початку ХХІ ст. дозволили скоротити відстані та ущільнити час. Тепер ситуацію оцінюють не в місяцях, днях і годинах, а в хвилинах і секундах. Підвищена мобільність не усуває прихильності до визначеного місця в просторі. Звідси постійні протиріччя між рухом і укоріненням, що ускладнюються, але не усуваються внаслідок технічного прогресу.

Конфлікти в країнах, що розвиваються, виникли на руїнах колоніальних імперій. Вони обумовлені старими, як світ, причинами: самоствердження та створення націй, зміцнення національної безпеки, демонстрація своєї могутності. Більше не йдеться про завоювання чужого простору та про досягнення перемоги в результаті маневру, а, насамперед, необхідно підтримувати рівновагу сил держав.

Специфіка конфліктів у третьому світі впливає із зіткнення двох напрямів історичного розвитку. З одного боку, країни, що звільнилися, є породженням і наступниками колонізаторів; колоніальні держави встановили їх кордони, нав'язали їм методи державотворення, стандарти та моральні цінності Заходу. З іншого – нові держави зазнають впливу ідей і традицій доколоніального періоду своєї історії. Кордони, визначені колонізаторами, являють собою елемент стабільності,

однак легітимність, сталість цих меж нашою є, оскільки ті, хто їх встановлював, не врахував і не міг враховувати етнічні та людські фактори доколоніальної епохи.

Сучасний Схід являє типовий приклад геополітичних цілей. Він ще раз підтверджує, що між географією та історією існує нерозривний зв'язок; попри сталість фізичних реалій, їх вплив і значення безупинно змінюється залежно від кількості людей, їх потреб, переміщень і соціально-політичних структур. Понад те, геополітична цінність того чи іншого регіону складається як з його характеристик, так і його місця в системі світових потоків: економічних, культурних, політичних.

Упродовж багатьох століть геополітична цінність сучасного Сходу була результатом двох історичних і географічних факторів. По-перше, він являв собою важливе перехрестя торговельних шляхів між Сходом і Заходом, зокрема, через нього йшла торгівля шовком і прянощами. По-друге, завжди був однією з проміжних зон, де зіштовхуються та перемішуються інтереси й культури

різних імперій і цивілізацій.

З погляду геополітики, сучасний Схід втілює:

Вплив фактора перерозподілу, яким є нафта. Справді, немає іншого району у світі, де була б сконцентрована така кількість життєво важливої сировини для промислово розвинених країн.

Поеднання суперництва на світовому та локальному рівні. Віддавна й особливо в ХХ ст. сучасний Схід був ареною зіткнення інтересів спочатку колоніальних імперій, потім – Радянського Союзу і Сполучених Штатів Америки, а нині – США, Китаю та Росії.

Еволюція будь-якої проміжної зони є частиною великого процесу. У нестабільному та ненадійному світі, що сформувався після закінчення холодної війни, сучасний Схід як і раніше залишається об'єктом домагань зовнішніх сил. Однак справжня цінність цього об'єкту змінюється залежно від конкретних обставин. Після нафтових криз 70-х рр. неухильне зниження цін на цю сировину дозволяє сприймати її як один із безлічі сировинних товарів. Ісламський фундаменталізм турбує Захід, але

провокує потрясіння насамперед всередині самих мусульманських країнах і не вписується у рамки класичних геополітичних протиріч. А чи не є ісламський фундаменталізм одним із ідеологічних рухів, схожих на протестантизм XVI ст. чи на соціалістичні рухи XIX–XX ст., що належали світу політики і трансформували його з волі зацікавлених держав, політичних партій, профспілок, окремих особистостей?

На початку XXI ст. територіальні претензії неминуче ведуть до війни. У психології народів дотепер виявляються інстинкти селянина, який вважає, що володіння землею є найбільш надійною гарантією безпеки. Але сучасне життя немислиме без переміщення людей, товарів, ідей. Посилення цих потоків викликає необхідність аналізу іншого аспекту відносин між людиною і простором. У контексті сказаного зрозуміла актуальність аналізу і спростування не тільки конкретних зовнішньополітичних і військово-політичних доктрин і концепцій, а й тих тенденційних теоретичних і методологічних посилювань, що є базою сучасної зовнішньополітичної ідеології. Не менш відповідальне та складне завдання виявлення корисливих, егоїстичних, суто корпоративних інтересів, що

стоять за авантюристичною, агресивною політикою та ідеологією, яка виправдує та оперує категоріями “національних інтересів” і “національної безпеки”.

Події в Північній Африці та на Близькому і Середньому Сході не укладаються у формат так званої “кольорової революції” – інспірованого ззовні перевороту. Майже всі вони відбувалися за тототним сценарієм. У відповідь на масові протести уряди спробували стабілізувати ситуацію. Зокрема, було обіцяно розпочати регулювання цін на товари першої необхідності, тобто – скасувати попереднє їх підвищення. Хвилювання супроводжувалися поліцейськими переслідуваннями та насильницьким виселенням “потенційних протестантів”.

Під час маніфестацій переважно не висувуються ісламістські гасла. Портрети Че Гевари частіше зустрічалися у демонстрантів, ніж зелені прапори. Не було явних лідерів опозиції. Причому виявилось, що “мирні демонстранти” дуже непогано озброєні. І “стихийність” виступу не заважає комусь забезпечувати їх харчуванням і всім необхідним. А це означає, що дані виступи організовані, що їх хтось спрямовує та координує. Але в такому суто політичному вигляді всі ці абстрактні демократичні вимоги означають лише одне – власну претензію на владу. Нічого поганого у цьому немає, якщо влада – засіб для забезпечення певних інтересів і пріоритетів розвитку країни. Якщо боротьба за владу – це суперечка про шляхи розвитку. Але подібні

цілі й пріоритети поки що саме й відсутні у вимогах організаторів масових заходів, або замовчуються ЗМІ, які намагаються викликати симпатію до цих організаторів, але чомусь не називають їх.

Основні претензії демонстрантів до уряду – корупція, що процвітає в країні, та невірний економічний курс. Крім того, протестувальники скаргяться на відсутність політичних свобод. При цьому триває постійне жонглювання словом “революція” з різноманітними прикметниками – “жасминова”, “лотосова” тощо. Усе овіяне романтичним флером, що виходить зі старого образу революції – як свята пригноблених мас. Принаймні в коментарях постійно зустрічаються терміни “протестувальники”, “опозиція” і не чути слів “заколотники”, “організатори масового безладу”, “екстремісти”.

При цьому не можна ігнорувати участь у протестах різних релігійних політичних течій, які мають сильний вплив у суспільстві. Плюс різні міжнаціональні, міжконфесійні, міжетнічні та міжрасові протиріччя можуть повести до заворушення в “екстремістських рамках”, поставити на чолі тієї чи іншої країни “нового месію”, який зміг переконати голодних у здатності нагодувати свій народ п'ятьма хлібами, залишивши при цьому існуючу економічну систему, яка призвела до таких нещастів.

Водночас, революційні події збагатили революційний рух новими формами соціального протесту – вперше Інтернет, як представник неконтрольованих, вільних і незаангажованих засобів масової ін-

формації, виступив не тільки викривачем політичного режиму, а й організатором масових виступів. Самоорганізація через www.facebook.com, www.twitter.com та інші соціальні мережі тієї частини суспільства, яка представляє молодь, починаючи від національно-демократичних поглядів і закінчуючи марксистськими, призвела до реального масового соціального протесту.

На певному етапі нові форми комунікації набули нової якості та перетворилися на свою власну протилежність – “погляд у комп'ютер”, і, таким чином, створилася певна відчуженість від віртуального світу й виникла можливість долучитися до світу реального з його глобальними проблемами.

Поки що дані революційні події мають регіональний характер, однак, за умови подальшого наростання соціальних протестів, поширення їх ушир, вони можуть перейти за місцевий масштаб. Водночас можливий розпад країн може стати детонатором сепаратистського руху, розморозити тимчасово “холодні” територіальні конфлікти на планеті. Поруч із формуванням так званого “перехідного уряду” у ході виступів почали стихійно формуватися “вуличні” інститути самоврядування – народні комітети, “комітети бідноти”. Також, із поверненням на Батьківщину політичної еміграції, з'явилися представники ісламістських партій і груп, що може істотно вплинути на подальший розвиток політичних подій. Сильний вплив на майбутній перебіг полі-

тичних процесів можуть мати профспілки.

Не можна радіти поваленню тієї чи іншої влади лише як черговому підтвердженню права народу на цю владу. Треба ще усвідомлювати, чи справді в інтересах народу її повалили, на користь це піде твоїй країні чи на шкоду. Крім того, важко поєднати вимогу “вільних демократичних виборів” із заборобою будь-кому, у тому числі лідерів колишньої влади, у них брати участь. Або ці вибори чесні – і тоді участь колишнього лідера в них є можливістю перевірити, чи підтримує його народ. Або ці вибори не є чесними, і є підстави думати, що вони будуть сфальсифіковані на користь колишнього лідера. Однак тоді їхнє проведення без

колишнього лідера призведе лише до нових маніпуляцій, але вже в інтересах інших осіб.

Варто відзначити, що дана закономірність породжує ряд нових процесів громадського життя, втілюючись у них у специфічних формах. Громадянське суспільство XXI ст. є складною соціальною системою, структурно організованою цілісністю, яку утворюють різноманітні елементи, компоненти, підрозділи. Але вони теж мають певний рівень організованості та впорядкованості власної структури. Це дає підстави стверджувати, що соціальна струк-

тура суспільства є комплексним, багатомірним утворенням.

Водночас, спроби звести дане поняття лише до одного з його значень неминуче ведуть до неправомірного спрощення та перекручення проблеми як історичної закономірності, що дозволяє трактувати становлення нового міжнародного порядку, при якому панувала б не військова сила, а добросусідство та співробітництво, не тільки як результат зовнішньополітичних і дипломатичних зусиль держав, а й як об'єктивно необхідний процес суспільного розвитку в цілому. Важливо підкреслити, що зазначений міжнародний порядок може бути життєздатним лише в тому випадку, якщо в його основі знаходяться певне співвідношення сил і відповідний міжнародно-правовий механізм, що відбиває згадану закономірність і створює сприятливі умови для її реалізації та узгодження інтересів окремих держав із інтересами людства.

Право народів на самовизначення припускає, що народи існують від незапам'ятних часів із чіткою територією, яка включає всіх членів даної нації як однорідне співтовариство, визнане іншими народами. Та, на жаль, насправді все інакше. З волі історії народи виникають і зникають. Величезна кількість територій є об'єктом домагань кількох народів. Часто деякі невеликі регіони характеризуються співіснуванням безлічі різних народів, тісно пов'язаних один із одним.

Геополітичний фактор відіграє колосальну роль, що являє собою складне переплетіння різних явищ

і суперечливих інтересів, є нездатним контролювати їх подальший розвиток. Сучасні геополітичні уявлення багато в чому обумовлені новими поглядами на проблематику простору, що виникли у зв'язку з великими географічними відкриттями. Починаючи з тих часів люди почали сприймати Землю як єдине ціле. Перші великі геополітичні конфлікти зародилися в ході колоніальної експансії європейських держав і будівництва колоніальних імперій, кордони яких були “запорукою” безлічі збройних конфліктів.

Роль геополітики в сучасному світі різко зросла з ряду причин. Імовірно, стратегічне визначення міжнародної політичної ситуації дає образ світу, що розвивається від старої біполярної моделі, яка навізувалася двома наддержавами, до майбутньої якісно нової інтеграції, що може здійснюватися як на основі військової експансії, так і мирним шляхом.

Дана проблема містить у собі також якісно іншу систему міжнародних відносин – добросусідства, взаємного співробітництва всіх держав і народів. Без цього поняття “мир” ризикує залишитися порожньою абстракцією, використовуваною найчастіше для прикриття надозброєння, політики домінування. Водночас, не треба допускати, щоб дана концепція миру не виступала як умоглядна пропагандистська побудова, відірвана від конкретних реалій сучасного міжнародного життя, насамперед, від проблем забезпечення міжнародної безпеки. Во-

на виходить із передумови необхідності створення всеосяжної, глобальної системи безпеки, яка охоплювала б усі райони світу, і являла собою не просто декларацію позитивних цілей. Вона має припускати комплекс конкретних заходів, покликаних зупинити процес матеріальної підготовки до війни.

Варто вказати ще на одну обставину, що стосується сфери міжнародних відносин: концентрація виробництва і монополізація досягли в розвинених країнах такого рівня, при якому дедалі істотніша частина національного продукту виробляється на зовнішній ринок. Це знайшло відображення у факті випереджального зростання експорту порівняно з промисловим виробництвом. Цей процес – відображення в політиці та ідеології фундаментальної закономірності сучасного розвитку, що веде до становлення ненасильницького світу. Водночас, виникли й нові небезпеки, які загрожують самому виживанню людей на нашій планеті. За цих умов необхідна розробка та впровадження в практику нових правил міжнародного спілкування, відмова від деяких застарілих уявлень про забезпечення національної та міжнародної безпеки шляхом нагромадження зброї та нарощування військової сили.

Арабський світ на порозі нової епохи: від автократії до демократії?

(За матеріалами круглого столу)

У сучасному глобалізованому та взаємопов'язаному світі нинішня кризова ситуація в арабських країнах не може розглядатися як суто регіональна проблема. Ситуація в арабських країнах породжує багато запитань: чому саме зараз виникла криза? Чому вона відразу охопила кілька арабських країн? Чому спрацював «ефект доміно»? Якими є рушійні сили народних заво-

рушень в Тунісі, Єгипті, Ємені, Йорданії та Лівані? Чи справді мітингувальники і демонстранти в арабських країнах відображають настрої більшості населення? Чому замість демонстрацій не проводяться плебісцити і референдуми? Чи існує сьогодні принаймні ментальна єдність арабських народів, які становлять арабську умму (націю)? Чи можливе повторення подіб-

ного сценарію в інших азійських, африканських і навіть європейських країнах, де існує проблема діалогу і взаємодії народу і влади, а також бідності переважної більшості населення? На ці та інші запитання шукали відповідь експерти, яких збрала за круглим столом Одеська філія Національного інституту стратегічних досліджень.

Жанна ІГОШИНА, викладач кафедри міжнародних відносин ІСН ОНУ ім. І.І. Мечникова

Особливості глобалізації та демократизації на Арабському Сході

На межі XX–XXI століть арабський світ опинився в центрі процесів глобалізації, які стимулюють і породжують у ньому найрізноманітніші тенденції, в тому числі прискорення процесів політичних трансформацій. Арабські вчені визначають кілька різновидів арабського підходу до сприйняття процесів глобалізації: консерватори, які переважно відкидають глобалізацію; інтеграціоністи – мусульманські модерністи, які намагаються адаптувати процеси глобалізації до ісламських цінностей, та глобалісти-ліберали, які готові беззастережно прийняти глобалізацію в її європейському розумінні. Криза політичної легітимності стала однією з головних причин початку політичних реформ на Арабському Сході. Поправки до конституцій арабських країн в переважній більшості мали спільні напрями: державна підтримка прав людини, гендерна рівність, зміцнення конституційного права, перехід до багатопартійної системи тощо. Нестабільність політичної ситуації, економічна та соціальна стагнація, низька активність політичних партій призвели до малої ефективності демократичних реформ у більшості арабських країн. Невдачі демократичних перетворень на Арабському Сході були викликані не тільки

внутрішніми чинниками, а й зовнішнім фактором – політикою форсованої демократизації арабських держав з боку адміністрації Дж. Буша. Провал проекту «Великий Близький Схід» на тлі боротьби з «ісламським» тероризмом сприяли активізації політичного ісламу радикальної спрямованості.

З іншого боку, проведення обмежених політичних реформ посилює позиції опозиційних політичних партій, поліпшило ситуацію зі свободою слова, сприяло активізації ролі громадянського суспільства, в результаті чого авторитарні арабські режими втратили колишню політичну вагу та опинилися у складному становищі, в якому як подальше проведення демократичних реформ, так і їх стримування майже однаково загрожують існуванню цих режимів, які продемонстрували останні революційні події на Арабському Сході.

Галина ГОРИЦЬКА, незалежний експерт, кандидат політичних наук, Київ

Особливості політичного устрою арабських країн

Кожній арабській країні властива своя специфіка політичного життя, проте низка спільних ознак дозволяє виділити загальні риси політичного устрою. Зокрема, політичні ресурси арабського світу визначаються наявністю авторитарних режимів у більшості арабських

країн. Сутність політичного устрою полягає в тому, що глава держави формує внутрішньо- і зовнішньополітичні курси країни, незалежно від системи правління – монархічної чи республіканської. Парламент лише затверджує прийняте рішення глави держави. Винятком є політична система Лівану, який відноситься до типу парламентських республік. Згідно з його конституцією парламент не лише займається ухваленням законів, а й обирає президента країни, затверджує склад уряду, закони і бюджет. За таких умов стає зрозумілим, чому процес демократизації арабських країн не набув поширення. Адже з моменту набуття арабськими країнами незалежності в середині ХХ ст. у переважній більшості в їх владній структурі утвердилися правлячі династії, які не бажають втрачати владу. Зокрема, президент Сирії Башар Асад успадкував цю посаду від свого батька Хафеза Асада, який правив країною тридцять років.

Незначна політична активність партій в суспільно-політичному житті пояснюється особливостями соціальної структури традиційного арабського суспільства (існування потужних правлячих династій, племен та кланів), в якому політичні партії виступають опорою глави держави і не відіграють значної ролі в політичних процесах. На противагу партіям, вплив «політичного ісламу» на ухвалення політичних рішень або апеляція до релігійних характеристик як для найбільш патріархальних і традиціоналістських режимів, так і для прибічників світської та реформаторської орієнтації.

Іншою особливістю арабських країн є усвідомлення себе частиною арабської нації, підкреслення своєї цивілізаційної єдності, спільності історичної долі, мовної та культурної спорідненості. Саме ця особливість яскраво проявилася у швидкому згуртуванні народних мас, попри класову та релігійну належність, у низку повстань, які в Тунісі та Єгипті переросли у революції. Інституційно усвідомлення ідентичності арабськими країнами закріплене у Лізі арабських держав, Союзі арабського Магрибу, Раді співпраці арабських держав Перської затоки. Очевидним залишається і визначальний вплив військових на політичне життя арабського світу.

Враховуючи наведені вище особливості політичного устрою арабських країн, стає зрозумілим, чому їхні соціальні ресурси до сьогодні характеризувалися проблемами консолідації населення, а громадянське суспільство внаслідок своєї слабкості – браком впливу на політичне життя арабського світу. Однак, останні революційні події, які охопили низку арабських країн, свідчать про зміну векторів в політичному устрої більшості арабських держав. Пробудження соціо-політичної активності арабських суспільств в Тунісі, Єгипті, Ємені, Йорданії, Алжирі, Іраку та Судані набули сьогодні особливо гострого характеру і яскраво продемонстрували вагомість консолідації «ісламської вулиці». Схоже, що демократизація арабських країн піде «знизу», у випадку, якщо не буде придушена армійською елітою і не «розчиниться» в ісламістських гаслах.

Олексій ВОЛОВИЧ, кандидат історичних наук,
директор Одеського філіалу НІСД

Соціально-економічна ситуація в країнах Арабського Сходу

Однією з причин нинішніх соціальних потрясінь в арабських країнах є складна соціально-економічна ситуація, яка має тенденцію до погіршення. Так, у Єгипті до незаможних верств відноситься близько 40% населення, чи 30 млн. чоловік. Приблизно така сама ситуація і в деяких інших бідних арабських країнах – Ємені, Йорданії, Тунісі, Мавританії, Судані.

Сукупний ВВП 22 арабських країн, площа яких становить 14 млн. кв. км, (площа європейського континенту – 10 млн. кв. км) становив у 2006 р. лише 2,64% (1.27 трлн. дол.) від загальносвітового обсягу ВВП і поступався ВВП Іспанії (1.34 трлн дол.), яка є не найбагатшою європейською країною. У 2006 році на арабські держави припадало лише 4,11% світової зовнішньої торгівлі та 4.78% усіх прямих іноземних інвестицій у світі. Сукупний експорт арабських країн, без енергоносіїв, поступається експорту Фінляндії. Близько 24% населення арабських країн змушені існувати на 2 долари в день. В окремих арабських країнах частка населення, що живе за межею бідності, становить 44–45%. Рівень безробіття в арабському світі становить у середньому 12,7%, що є одним із найвищих показників серед країн, що розвиваються. Безробіття серед молодих людей у віці від 15 до 24 років становить в середньому по регіону понад 30%, а в окремих країнах перевищує 40%.

Населення ряду арабських країн зростає надзвичайно високими темпами (близько 3% на рік). Якщо у 1995 році численність населення Єгипту становила 57,7 млн., то сьогодні вже близько 80 млн. чол. Порівняно з 1995 роком до 2015 року населення Іраку відповідно зросте – з 21,0 до 36,6 млн., Ірану – з 64,8 до 106,6 млн., Саудівської Аравії – з 18,6 до 34,4 млн. Швидке зростання населення ставить перед країнами близькосхідного регіону проблему харчового забезпечення, яку важко самостійно вирішити.

У 2005 році кількість неписьменних в арабських країнах становила близько 30%, тобто 70 млн. людей, і цей відсоток в арабських країнах вдвічі перевищує всі світові показники. Перше місце за кількістю неписьменних в арабських країнах посідає Єгипет.

Регіон Близького Сходу характеризується вкрай обмеженими запасами води, що негативно впливає на розвиток аграрного сектора і виробництво продовольства. У середньому в арабських країнах лише 70% населення забезпечене якісною питною водою. Водні ресурси Близького Сходу і Північної Африки становлять всього 1% від світових, що є найнижчим у світі показником. Країни Близького Сходу і Північної Африки є одними з най-

більших імпортерів продовольства: за рахунок імпорту вони задовольняють приблизно 50% власних потреб.

Вкрай складна соціально-економічна ситуація в країнах Арабського Сходу потенційно загрожувала соціальним вибухом. Соціальна вибухова речовина була готова, і події в Тунісі стали тією іскрою, яка спричинила вибух.

Ліван – острівець демократії в арабському світі

Коли б не події в Тунісі та Єгипті, то сьогодні всі арабські газети писали б про політичну кризу в Лівані у зв'язку з відставкою уряду Саада Харірі та формуванням уряду Наджиба Мікаті. Політичні кризи в Лівані та Єгипті практично розпочалися в один день – 25 січня. Проте на тлі масштабних народних заворушень і повстань в Єгипті нинішня політична криза в Лівані виглядає контрольованою і поки що не виходить за рамки демократичного процесу. При всій складності та неоднозначності політичних процесів, що відбуваються в Лівані, ця країна залишається «острівцем демократії» в арабському автократичному океані. Практично лише у Лівані президенти після їх обрання не залишаються на своїх постах по 20 і 30 років, як це відбувається практично в усіх арабських країнах з республіканською формою політичного устрою. Унікальною особливістю політичної системи Лівану є її конфесійний характер. Відповідно до прийнятої у 1926 р. конституції, місця в парламенті та уряді пропорційно розподілені між основними етнорелігійними конфесіями.

У результаті проведеного 24 січня ц.р. у парламенті голосування, очолюваний Саадом Харірі блок «14 березня» опинився в меншості, й прем'єр-міністром був обраний суніт і мільярдер Наджіб Мікаті, який заявив, що його уряд «буде символом поміркованості та національної злагоди». Найголовніше завдання перед Н. Мікаті на шляху створення уряду національної єдності – переконати Саада Харірі і його союзників тепер уже по опозиційному блоку «14 березня» взяти участь у його формуванні.

Причиною нинішньої урядової кризи в Лівані стали розбіжності між опозицією і правлячою коаліцією з приводу розслідування вбивства 14 лютого 2005 року Рафіка Харірі, який обіймав пост прем'єр-міністра в цілому 10 років. Розслідування веде створений у 2007 році ООН Спеціальний трибунал по Лівану. За деякими даними, Спецтрибунал може пред'явити звинувачення у вбивстві Р. Харірі «Хезболлі», яка заперечує будь-яку причетність до цього злочину. У разі звинувачення «Хезболли» в причетності до вбивства Р. Харірі, США та Ізраїль зроблять все можливе для заборони легальної діяльності цієї партії, а проти Лівану будуть застосовані санкції з метою примусити його видати керівників «Хезболли». Ці ризиковані рішення, що загрожують різким загостренням ситуації в Лівані аж до її переростання в громадянську війну.

Держсекретар Х. Клінтон вже заявила, що домінування «Хезболли» в уряді Лівану негативно вплине на відносини з США. Ще жорсткішу позицію зайняв Ізраїль. Так, віце-прем'єр країни Сильван Шалом заявив, що

формування уряду Наджибом Мікаті призведе до того, що на півночі від Ізраїлю «виникне філія іранської держави». Спікер ліванського парламенту Набіг Беррі звинуватив США і Ізраїль в черговому втручанні у внутрішні справи Лівану. Якщо Ізраїль і США вважають «Хезболлу» терористичною організацією, то в самому Лівані й уряд, і широкі верстви ліванського населення, включаючи християн, сприймають «Хезболлу» як патріотичний рух, який захищає національні інтереси та суверенітет усього Лівану.

Владлен МАКУХ, провідний науковий співробітник Одеського філіалу НІСД, кандидат політичних наук

Переворот у Тунісі та його вплив на політичну ситуацію в арабських країнах

На даний час ще важко робити висновки щодо того, чи відбулася в Тунісі справжня революція, чи це був «державний переворот». Очевидно, це з'ясується після того, як стане відомо – яка саме політична сила відіграватиме провідну роль в політичному житті країни. Очевидно, що економічні проблеми стали основною причиною, яка призвела до соціального вибуху після самоспалення 26-річного туніського безробітного Мухаммада Буазізі в місті Сіді Бузід 17 грудня 2010 р. Попри те, що ВВП на душу населення в Тунісі у 2010 р. дорівнює 3 тис. 900 дол., а «середній клас» становить 60%, що є одним з найвищих показників у арабському світі, інфляція зросла до 4%, а рівень безробіття перевищив 20%.

Відсутність політичних свобод та переслідування опозиційних сил також стали причинами стихійних демонстрацій та безладу в Тунісі. Крім правлячої партії «Демократичне конституційне об'єднання», інші політичні партії хоча й існували, але для «виду» і практично не мали ваги та реальних шансів бути представленими у владі. І лише 17 січня 2011 р. (дня втечі экс-президента Зейна Абедіна Бен Алі до Саудівської Аравії) дозвіл на проведення політичної діяльності отримали майже всі раніше заборонені партії та політичні організації, передусім лівого та націоналістичного спрямування. На даний час вирішується питання щодо надання права політичної діяльності лівим та ісламістським радикальним політичним силам. Все це дає підстави вважати, що країна перебуває на початку етапу трансформації від авторитаризму до демократії. Проте констатувати, що в країні наразі покинчено з авторитарними методами правління, поки ще рано.

Події в Тунісі стали каталізатором активних соціальних виступів в багатьох арабських країнах, зокрема в Алжирі, Єгипті, Ємені та Йорданії. В Єгипті, як і в Тунісі, помірковані ісламісти «Брати-мусульмани» намагаються вийти із підпілля, отримати політичну легітимність та взяти участь у наступних парламентських виборах.

В Йорданії, на відміну від Тунісу та Єгипту, опозиція

не вимагає зміни політичного режиму. До цього часу уряд «реформаторів», що був при владі лише два місяці, орієнтувався на ліберальні економічні реформи, але не зробив жодних кроків на шляху реформ, тому цей уряд король Абдалла II змінив на уряд «консерваторів». Ісламісти Йорданії вимагають певних поправок до законів про вибори, але не загрожують самому існуванню монархії, оскільки король Абдалла II є прямим нащадком Пророка Мухаммеда, тобто недоторканою особою в мусульманському суспільстві.

Що ж до Ємену, то акції протесту в цій країні поки що мають мирний характер. Беручи до уваги події в Тунісі та Єгипті, президент країни Алі Абдалла Салех виключив можливість успадкування президентської влади його сином та відмовився від участі в наступних президентських виборах через три роки. Проте демонстранти вимагають відставки президента, який править в країні з 1978 року.

Ірина ЗУБАРЕНКО, доцент кафедри міжнародних відносин ІСН ОНУ ім. І.І. Мечникова, кандидат історичних наук

Стан і перспективи розвитку соціально-політичної кризи в Єгипті

На наш погляд, головним феноменом народних заворушень в Тунісі, Єгипті та інших арабських країнах є звільнення народу від страху перед правлячими режимами. Схоже, що араби усвідомили сенс гасла української помаранчевої революції: «Нас багато – нас не подолати». Спроби режиму Х. Мубарака протиставити мітингувальникам лояльних демонстрантів успіху не мали, хоча насправді значна частина населення Єгипту й сьогодні підтримує Х. Мубарака. Попри випадки мародерства з боку очманілих від голоду людей, все-таки переважна частина протестувальників – це середній клас, інтелігенція, студенти, які змогли більш-менш організовано провести демонстрації, вимагаючи не підвищення зарплат, а свободи та права вибору.

Особливістю народного повстання в Єгипті є те, що воно відбувається за умов відсутності очевидних харизматичних лідерів. З іншого боку, жодна з єгипетських партій («Брати-мусульмани», Національна асамблея змін, Рух «Достатньо!», партія «Вафд», Партія «Ліве об'єднання», молодіжний рух 6 квітня) не проявила себе як провідна сила під час народних заворушень. Навіть найбільш потужна партія «Братів-мусульман» бере не надто активну участь в демонстраціях і, схоже, не намагається їх очолити. Найшвидше, у період після Х. Мубарака в парламенті будуть представлені різні політичні сили без домінування однієї з них. Схоже, що «Брати-мусульмани» не ставлять перед собою нині будь-якою ціною прийти до влади і займатимуть очікувальну позицію, водночас посилюючи свої позиції в єгипетському

суспільстві для боротьби за владу в сприятливий момент у майбутньому. Якщо «Брати-мусульмани» просто посилять свої позиції в Єгипті, не кажучи вже про контроль над владою, то це повністю змінить геополітичну ситуацію на Близькому Сході, що створить серйозні проблеми передусім для Ізраїлю і США.

Традиційно режим Х. Мубарака вважався проамериканським, але США виявилися неспроможними ні врятувати цей режим, ні підготувати йому «гідну» заміну. Американська доктрина демократизації Широкого Близького Сходу не спрацювала. За цих умов, хоч би який режим прийшов до влади в Єгипті, очевидно, що Каїр спробує дещо дистанціюватися від Вашингтона і як мінімум позбавитися від його жорсткої опіки.

Алла ЗАХАРЧЕНКО, доцент кафедри міжнародних відносин ІСН ОНУ ім. І.І. Мечникова, кандидат історичних наук

Реакція США та Ізраїлю на події в Тунісі, Єгипті, Йорданії та Ємені

Події в Єгипті, разом зі складною ситуацією в Іраку та Афганістані, стали ще одним складним випробуванням для адміністрації Б. Обама. З одного боку, Єгипет під керівництвом Х. Мубарака впродовж багатьох років залишався одним із найнадійніших партерів США на Близькому Сході. З іншого – Сполучені Штати як промоутер демократичних перетворень в регіоні не могли залишитись осторонь процесів, що відбулися в Тунісі та Єгипті. В результаті, Вашингтон підтримав вимоги народних мас щодо припинення Х. Мубараком своїх повноважень та проведення нових президентських виборів. При цьому, Сполучені Штати зробили особливий наголос на необхідності мирної передачі влади у країні.

Утім, будь-який подальший розвиток подій несе значні ризики для США. По-перше, вищевикладена позиція Вашингтона може негативно вплинути на його відносини з іншими авторитарними режимами – партнерами США в регіоні, наприклад, із Йорданією, Саудівською Аравією та малими аравійськими монархіями. По-друге, залишається відкритим питання про те, наскільки конструктивними будуть відносини Вашингтона з новим єгипетським керівництвом. Демократична опозиція в Єгипті досить слабка: вона не має значної народної підтримки, чіткої програми, загально визнаних лідерів. Отже, впевненості у її перемозі на наступних виборах немає. Крім того, враховуючи потужні антиамериканські настрої єгипетської вулиці, будь-який новий уряд буде змушений певним чином дистанціюватися від США з метою утримати народну довіру.

Падіння режиму Х. Мубарака також має безпосередній вплив на найближчого сусіда Єгипту – Ізраїль. Будучи однією з небагатьох демократичних країн на Близькому Сході, Ізраїль, безумовно, зацікавлений у

поглибленні процесів лібералізації арабського світу. Проте, саме Х. Мубарак впродовж 30 років гарантував дотримання мирної угоди, що була укладена між двома країнами у Кемп-Девіді у 1979 р. Цей мир отримав назву «холодного», однак, саме він дозволив Тель-Авіву скоротити витрати на безпеку з 23% від ВВП у 1970 р. до 9% сьогодні, та став центральним елементом всієї сучасної системи оборони країни. Крім того, від відносин із Каїром залежить й енергетична безпека Ізраїлю, оскільки на Єгипет припадає 50% ізраїльського імпорту газу.

Головне побоювання Ізраїлю полягає у тому, що у разі приходу до влади в Єгипті ісламістів, або будь-яких інших антиізраїльських сил, мирна угода між країнами може бути скасована. У такому випадку становище Ізраїлю стане вкрай вразливим. Значну вірогідність такого негативного сценарію підтверджує досвід виборів у палестинську законодавчу раду 2006 р., коли перемогу здобуло радикальне ісламістське угруповання ХАМАС. Ситуацію ускладнюють масові протести ще в одній дружній Ізраїлю країні – Йорданії. Дестабілізація у цій державі, що має 400 км спільного кордону з Ізраїлем, також загрожує національній безпеці Тель-Авіва.

Ганна ШЕЛЕСТ, провідний науковий співробітник Одеського філіалу НІСД, аспірант

Реакція ЄС і європейських країн на події в арабських країнах

Реакція європейських країн та безпосередньо Європейського Союзу на події в Тунісі та Єгипті мала як схожі елементи, так і низку відмінностей. Слід зазначити, що постійні заклики до політичних та економічних реформ у Єгипті та Тунісі почали лунати лише після активізації демонстрацій та революційних рухів, і фактично були відсутні до 2011 року, навіть навпаки, частіше можна було почути що ці країни, особливо Єгипет, мають одне з найрозвиненіших громадянських суспільств. Лідери європейських країн виявилися неготовими до виникнення революційних рухів в арабських країнах. Понад те, стримана реакція свідчить про їх неспроможність прогнозувати подальший розвиток подій та відсутність чіткого розуміння, хто саме прийде на місце учорашніх лідерів. Для більшості європейських експертів і політиків старі автократи кращі за нових ісламістів.

Усунення авторитарного режиму Зейн Абедіна Бен Алі сигналізувало поразку моделі «стабільності», яка базувалася на неймовірній суміші авторитаризму та корупції, і беззастережно віталася європейськими лідерами.

Інтерес європейської спільноти до подій у Єгипті підтверджується заявами окремих європейських країн. Вже 29 січня лідери Великої Британії, Франції та Німеччини виступили із тристоронньою заявою щодо ситуації в Єгипті, в якій відчувалася надія на те, що Мубарак змо-

же врегулювати ситуацію, як йому це вдавалося під час інших конфліктів на Близькому Сході. Трестороння декларація, яка закликала до формування коаліційного уряду та вільних виборів у Єгипті, знаходиться у контрасті з досить скромним ентузіазмом, з яким згадані європейські країни вітали народне повстання у Тунісі.

Більша увага, яку ЄС приділяє подіям у Єгипті, на відміну від Тунісу, не в останню чергу пов'язана із проблемою проходження суден через Суецький канал, а точніше, із загрозою припинення судноплавства або його обмеження. На відміну від Тунісу, представники ЄС вступили у контакт з представниками влади у Єгипті, зокрема відбулися переговори з віце-президентом Сулейманом.

Експерти дедалі частіше порівнюють події в Тунісі та Єгипті з кольоровими революціями Грузії та України, наголошуючи, що демократію неможливо привнести із зовні, «насадити», як це відбувається в Іраку. Демократія може розвиватися лише на власному ґрунті разом із громадянським суспільством, як це сталося в Тунісі та Єгипті.

Поліна СІНОВЕЦЬ, провідний науковий співробітник Одеського філіалу НІСД, кандидат політичних наук, доцент

Позиція Ірану щодо подій в арабському світі

Іран, один із найбільш активних регіональних акторів, доволі прискіпливо відстежує події в арабських країнах і досить активно втручається у справи своїх сусідів. Досить згадати ситуацію в Іраку, яка постійно дестабілізується завдяки шіїтським (тобто проіранським) угрупованням на території цієї країни, або ліванську партію «Хезболла», яка суттєво впливає на ситуацію в Лівані, Сирії, Ізраїлі за підтримки Тегерана. В єгипетських подіях Іран побачив для себе великі можливості. Духовний лідер держави Аятола Хоменеї так прокоментував ситуацію в Єгипті: «Ісламська Республіка Іран вважає, зокрема, що широкі виступи народних мас у Єгипті, спрямовані проти гноблення, несправедливості та залежності від імперіалізму, дають підставу сподіватися на досягнення справжньої незалежності». Аналогічні коментарі зробив також Президент Ірану Махмуд Ахмадінежад: «Туніський народ став на шлях створення нової ісламської республіки, вигнавши диктатора, що спирався на підтримку західних країн». Схоже, що Тегеран розглядає події в арабських країнах як своєрідний антиколоніальний рух, який згодом переросте в ісламську революцію, яка матиме антиамериканську та антиізраїльську спрямованість.

Справді, на відміну від туніських подій, на перший погляд єгипетські події мають певні аналогії із подіями ісламської революції в Ірані у 1979 році, коли антишахський рух, підтриманий усіма прогресивними верствами населення, переріс у релігійний, у результаті чого була

створена авторитарна теократична держава, якою сьогодні є Ісламська Республіка Іран.

Нині Єгипет має кілька шляхів розвитку, і один із таких шляхів може повторити іранський. Утім, спробуємо розібратися у специфіці ситуації, тобто проаналізувати в Єгипті роль тих факторів, які стали вирішальними в ісламської революції в Ірані:

1. Релігійна специфіка. У даному випадку між Єгиптом та Іраном існують певні розбіжності, оскільки на відміну від шійтського суспільства, у якому духовенство відіграє провідну роль, у сунітському суспільстві (яке є реальністю Єгипту) духовенство в принципі розчинене у суспільстві, тобто не посідає провідних позицій у громаді або державі. Крім того, на відміну від іранського суспільства, у Єгипті певні позиції посідають представники доволі великої християнської коптської громади (10% від загального населення).

2. Економічна специфіка. Сучасний Єгипет на відміну від Ірану, економіка якого спирається здебільшого, на нафтогазовий сектор, значною мірою залежить від туризму, експорту зернових та митних зборів за експлуатацію Суецького каналу (1,5 млрд. доларів на рік). Тобто економічний розвиток держави суттєвою мірою залежить від економічної відкритості та конструктивного діалогу зі світом.

3. Соціальна специфіка. Сьогодні в політичному житті Єгипту представлено багато партій секуляристського характеру, водночас як ісламісти не відіграють поки що значної ролі в цьому спектрі. Іранська революція також спочатку не мала релігійного характеру, однак на певному етапі вона набула релігійного забарвлення.

4. Специфіка зовнішнього середовища. Революційні події в Ірані проходили у ситуації «холодної війни», коли жорстке радянсько-американське протистояння створювало ілюзію безальтернативності ідеології. Тобто для західних держав головною загрозою була загроза встановлення в Ірані прокомуністичного режиму. Сьогодні такої загрози для Єгипту немає, тому втручання західних держав у справи Єгипту буде мінімальним.

Загроза ісламізації ситуації у Єгипті не є неминуchoю, втім, на наш погляд, ситуацію вирішуватиме можливість протиставити ісламістській ідеології привабливу секуляристську альтернативу, яка була б здатна консолідувати суспільство під неісламськими гаслами.

Віктор ГЛЕБОВ, директор Інституту соціальних наук Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова

Арабський світ, який до цього, здавалося, заснув у летаргічному сні, нарешті прокинувся.

І це тільки початок

Думаю, ті тектонічні процеси, які сьогодні відбуваються на Близькому Сході, є незворотними і вони повністю змінять геополітичну ситуацію в цьому вкрай важливому для всього світу регіоні. Те, що відбувається сьогодні на Близькому Сході, дуже нагадує розвал Радянського Союзу і соціалістичної системи на початку в кінці 80-х – на початку 90-х років минулого століття.

Україна, яка завжди виступала за мирне врегулювання конфліктів, глибоко занепокоєна з приводу нестабільності в арабському світі та сподівається, що спільні дії як країн регіону, так і Європейського Союзу, Російської Федерації та США сприятимуть стабілізації вибухонебезпечної ситуації в регіоні та перемозі демократичних тенденцій з якнайменшими деструктивними і руйнівними наслідками як для регіону, так і для всього світу.

Одеський філіал Національного інституту стратегічних досліджень

11 лютого 2011 року

Іранський вузол глобальних протиріч

Ігор ГОРОБЕЦЬ,
кандидат історичних наук,
доцент Дипломатичної
академії України
при МЗС України

Андрій МАРТИНОВ,
доктор історичних наук,
провідний науковий
співробітник Інституту
історії України НАН України

Територія сучасного Ірану історично займає ключове геополітичне становище в Євразії. Ця країна має спільні кордони з країнами Центральної Азії через Каспійське море, країнами Кавказу, Близького Сходу, нафтоносними державами Перської затоки та кризовими Афганістаном і Пакистаном. Причому по кожному з цих геополітичних напрямів Іран має непрості відносини зі своїми сусідами. Політичні орієнтири Ірану є критично важливими для визначення загальної ситуації на Великому Близькому Сході, що обумовлює суб'єктивне ставлення до Тегерана з боку США та Ізраїлю, а також арабських консервативних режимів. Водночас Іран становить геостратегічний інтерес для Росії та Китаю, які розглядають можливий союз із цією державою як передумову для збереження власного контролю у відповідних російських та китай-

ських зонах впливу в Євразії.

Тому вже майже десятиліття триває позиційна дипломатична боротьба за зміну позиції Ірану, зокрема, й з приводу його ядерної програми. Іран передусім зацікавлений у тому, щоб довести безпідставність застосування щодо себе жорстких економічних санкцій з боку США та Євросоюзу. Заради цього Тегеран демонструє помітну дипломатичну гнучкість. Нещодавно Іран під ретельним контролем Міжнародного агентства з атомної енергетики завантажив ядерним паливом реактор атомної станції у Бушері. Це дало США підстави визнати, що їх влаштовує ступінь контролю за цим об'єктом. Але, на думку Вашингтона, досі відкритим залишається питання існування таємних ядерних об'єктів у Ірані. У свою чергу Тегеран звинуватив ізраїльських агентів у запуску спеціального ком-

п'ютерного вірусу, який вивів з експлуатації систему функціонування атомних реакторів у Бушері.

Ще більше невдоволення США викликає регіональна дипломатична активність Ірану. Насамперед, на ліванському напрямі, що додатково нервує Ізраїль. Останній визнав, що готує план на випадок оволодіння Іраном ядерною зброєю та гіпотетичного проголошення під іранською «ядерною парасолькою» незалежності Палестини. Додатковим подразником для США є підвищення іранської активності на іракському та афганському напрямках. Зокрема, Іран визнав, що надав фінансову допомогу афганським властям. У відповідь на американське роздратування, Іран також нагадує, що США продають Саудівській Аравії зброю на 60 мільярдів доларів. Що не може не позначитися на загальному військово-політичному балансі в регіоні Перської затоки та стимулює гонку озброєнь.

Власні інтереси на переговорах з Іраном мають Росія та Китай. Дотримуючись їх, вони досить несподівано підтримали досить жорсткі економічні санкції проти Ірану. Росія намагається схилити Іран до більш гнучкої позиції з приводу поділу територіальних вод Каспійського моря. У свою чергу Китай, який досі був найважливішим споживачем іранської нафти, демонструє відкри-

те невдоволення тим фактом, що Іран планує відмовитися від послуг майже монопольного споживача. Символом цього є готовність Ірану вести переговори щодо будівництва нафтового та газового трубопроводу до Індії та Пакистану, а також аванси Європейському Союзу щодо можливої участі Ірану в проєкті нафтопроводу «Набукко».

Зважаючи на ці протиріччя, які лежать на поверхні переговорного процесу, важко очікувати на справжній дипломатичний прорив. Водночас основним документом, навколо якого відбуваються «торги», є пропозиція США щодо збагачення урану для іранської ядерної промисловості за кордоном. Зацікавлення в цьому проєкті висловлюють Росія та країни Євросоюзу. Однак Іран продовжує наполягати на своєму суверенному праві розробляти «незалежну» ядерну програму, стимулюючи страхи своїх відкритих ворогів і прагматичних партнерів. Тегеран досить вдало розіграв цю козирну карту, запропонувавши збагачувати собі уран Бразилії та Туреччині, розширивши тим самим коло зацікавлених у своїх справах країн, які належать до «великої двадцятки».

Свідченням цього стали «процедурні дебати» з приводу визначення місця проведення переговорів. Європейський Союз та США наполягали на Відні,

Іран пропонував Анкару чи Стамбул. Така позиція Тегерана обумовлювалася бажанням не просто показати розкол навіть серед країн НАТО щодо іранської ядерної програми, а від самого початку вести переговори з позиції сили. Адже не є таємницею готовність Туреччини, навіть як члена НАТО, та Бразилії постачати Ірану уран як сировину для палива атомної станції під контролем Міжнародного агентства з атомної енергії. Ця ініціатива, яка оформилася восени 2010 року, перекреслила гру Росії та Заходу, які намагалися нав'язати Ірану власні умови співпраці зі збагачення урану.

Продовженням іранського курсу, спрямованого на примушення опонентів зважати на доконані факти, можна вважати й виведення на рівень повної потужності атомної станції у Бушері. Показово, що це сталося навіть після своєрідної кібернетичної атаки на комп'ютерну мережу цієї іранської атомної станції. Водночас Іран посилив свою дипломатичну активність. У листопаді 2010 р., попри протести Ізраїлю, Тегеран відвідав прем'єр-міністр Лівану Рафік Харірі, який намагався схилити Іран на свою підтримку у внутрішньо ліванських політичних розкладах. Публічно оголошені результати ірансько-ліванських переговорів засвідчили зміцнення позицій Ірану в близькосхідних справах.

Загалом ситуація в регіоні Перської затоки залишається невизначеною. Певним успіхом можна вважати завершення майже десятимісячної епопеї із формуванням нового уряду Іраку. Однак це зов-

сім не означає вирішення всіх проблем цієї країни, вплив на які зберігає Іран. Крім того, учасники переговорів із Іраном вимушені рахуватися із напруженням у всьому регіоні.

Погіршення здоров'я короля Саудівської Аравії Абдулли після інфаркту стає серйозним політичним чинником. Тим часом сили безпеки Саудівської Аравії провели низку операцій проти терористичної мережі прихильників «Аль-Каїди», яку підтримують навіть деякі принци саудівського королівського дому. Причому Саудівська Аравія не є єдиною країною регіону, яка балансує на межі громадянської війни. Так у еміраті Рас-ель-Хайма, який входить до складу Об'єднаних Арабських Еміратів, певний час була невизначеною ситуація із спадкоємцем трону. У грудні 2010 р. у еміраті Абу-Дабі побувала британська королева Єлизавета Друга. Вона

закликала всіх емірів до витримки та мирного врегулювання проблеми спадку престолу. Це особливо важливо для країн Євросоюзу, щодо яких Об'єднані Арабські Емірати є дуже важливим інвестором.

Водночас Іран підсилює свої регіональні позиції, досягнувши прогресу на переговорах із Катаром про поділ спірних ділянок шельфу Перської затоки. Іран дуже вдало використовує протиріччя між своїми сусідами по Перській затоці. Наслідком такої політики, зокрема, став фактичний провал проекту запровадження спільної грошової одиниці в рамках «Союзу співробітництва держав Перської затоки».

Свою гру в регіоні Перської затоки проводить й Туреччина, яка запропонувала арабським країнам створити «близькосхідний шенген». Хоча вже на етапі висунення цієї ініціативи зрозуміло, що вона навряд чи посприятиме європейській

інтеграції Туреччини. Найшвидше, Анкара намагається грати в регіоні роль контрбалансу впливові Ірану та нагадувати Євросоюзу, що він не є для неї «безальтернативним женихом».

Водночас західні країни сподіваються на загострення економічного та політичного становища в Ірані. США наполягають на тому, що режим жорстких санкцій проти Тегерана успішно діє. Зокрема, вже спостерігається дефіцит за частин, потрібних для роботи нафтопереробних заводів. Внаслідок цього Іран, будучи одним із найбільших видобувачів нафти, потерпає від дефіциту бензину. Центральне розвідувальне управління США переконує президента Барака Обаму в тому, що незабаром може оформитися потужна опозиція проти президента Ірану Махмуда Ахмадінежада, якому теоретично загрожуватиме імпічмент. НАТО-

мість Ізраїль вважає таку позицію американської розвідки надто оптимістичною та вимагає посилення військово-політичного тиску на Іран.

Загалом під дією усіх цих чинників ситуація у регіоні Перської затоки залишається вибуховонебезпечною та динамічною щодо каледойскопичної швидкості змін у позиціях як регіональних учасників міжнародних відносин, так і великих держав. Хоч як парадоксально, за цих обставин іранський ядерний фактор стає потужним інструментом стримування «гарячих голів» у обох таборах.

Стратегічні маневри іранської дипломатії спрямовані на демонстрацію неефективності режиму санкцій. Напередодні стамбульських переговорів наприкінці січня 2011 року політично близька до Заходу Грузія запровадила з Іраном безвізовий режим. Водночас Іран активно намагається показати свою готовність до раціональних компромісів. Зокрема, він запросив дипломатів акредитованих у Тегерані держав відвідати свої ядерні об'єкти, до яких має претензії Міжнародне агентство з атомної енергетики. Крім того, Іран зняв нафтову блокаду Афганістану.

Утім, ці кроки Ірану не

захотів помітити Європейський Союз, який відмовився направити своїх експертів на іранські ядерні об'єкти, посилаючись на те, що інспекції це прерогатива Міжнародного агентства з атомної енергії. Зрештою, дводенні переговори у січні 2011 року закінчилися «блискуче»: сторони розійшлися у думках щодо всіх питань порядку денного.

У Стамбулі Іран підтвердив готовність обмінюватися радіоактивними матеріалами, але лише з дружніми країнами. Також Тегеран цілком очікувано категорично виступив проти дотримання режиму санкцій. Таку жорстку позицію Тегеран зміг зайняти й завдяки тому, що Китай та США так і не досягли остаточних домовленостей щодо Ірану. На цьому тлі поширювалася інформація про те, що, за даними ізраїльської розвідки, Іран створить власну атомну бомбу не раніше 2015 року. Ці заспокоїливі заяви можна розглядати у контексті повідомлень про успіхи іранської контррозвідки у боротьби з ізраїльською агентурою на території Ірану, яка робить все можливе, аби уповільнити процес реалізації ядерної програми. Однак, досить важко зупинити процес, час якого настав.

Чи не єдиним способом призупинити реалізацію ядерних амбіцій Ірану залишається організація у цій країні молодіжної революції. Іранська молодь, справді, переважно налаштована проти жорстких правил клерикального режиму. Масове невдоволення викликає повсякденне подорожчання товарів першої необхідності, адже за умов штучного змен-

шення внаслідок дії санкцій попиту на іранську нафту та помітні витрати на ядерну програму іранський уряд має обмежені ресурси, яких не вистачає на соціальні потреби. Однак, навіть гіпотетична «антиклерикальна» революція в Ірані може й не вирішити ядерну проблему. Адже в разі усунення від влади діячів правлячого іранського режиму не факт, що внаслідок неминучого хаосу ядерні технології та матеріали не опиняться в руках терористичних організацій. Тому Іран продовжує грати в азартну гру, розуміючи, що покарання за це найближчим часом не буде. А в разі оволодіння ядерної зброєю, переможці утримаються при владі. Звичайно, цей розрахунок може виявитися хибним, але відповідь на це запитання дасть лише час.

Нові акценти в іранську проблему в січні 2011 року внесли заворушення у арабських країнах Магрибу. Основне соціальне протиріччя в арабських країнах полягає у невідповідності демографічного вибуху, внаслідок якого дві третини населення становить молодь, реальним темпам розвитку економіки, а отже й створенню нових робочих місць. Еліти арабських країн десятиліттями використовували прибутки від продажу енергоносіїв на власні забаганки, а не на суспільні потреби. У підсумку більшість арабської молоді нині не має ні роботи, ні оптимістичних надій на майбутнє. Тому заворушення стали проявом поведінки людей, які обставинами доведені до відчаю.

Внаслідок цього напруженим залишається стано-

вище у Алжирі, Єгипті, Лівані, Йорданії, Ємені. Ніяк не може «закінчитися» революція у Тунісі, з якої все й розпочалося. Звичайно, ситуація в арабських країнах Близького Сходу неоднакова. Ступінь вуличних протестів залежить від стану економіки та політичної системи кожної з них. У Марокко відносна легітимність королівської влади частково «знімає» гостроту соціальних проблем. Гнучку позицію демонструє й Хашемітська монархія у Йорданії. В свою чергу Лівія навіть виграє від збільшення ціни на нафту, що стало результатом заворушень. Лівійський лідер Муаммар Каддафі, підтримуючи за рахунок нафтогазових прибутків найвищий рівень життя серед країн арабського Магрибу, почувається відносно спокійно. Чого не можна сказати про Єгипет, доля якого вирішуватиметься непросто. Не можна виключати створення там перехідного тимчасового уряду, який має провести вибори. Але демократизація політичного життя у Єгипті не означатиме автоматичної перемоги світської опозиції над ісламістами. Можливий прихід єгипетських «мусульманських братів» до влади може стати прикладом передусім для Палестини, Йорданії, Ємену, Лівану та Сирії.

Новий ліванський уряд сформував відомий місцевий олігарх Наджиб Мікати, якого вважають близьким до радикального ісламістського руху «Хезболла». В Ємені ісламісти півдня країни відверто вимагають відділення від півночі. Ця країна як ніколи за останні двадцять років близька до відновлення

громадянської війни. Поки що армія у Сирії залишається вірною правлячому режиму, але ця стабільність загалом є відносною. Принаймні в разі приходу до влади в Єгипті «мусульманських братів», чого виключати не можна, ефект доміно перекинеться на весь арабський світ. Уже нині процес близькосхідного мирного врегулювання опинився у глухому куті без перспектив у найближчій перспективі вийти звідти. У разі подальшого загострення ситуації вся увага світової громадськості буде прикута до непростих проблем трансформації авторитарних арабських політичних режимів. З цієї нагоди неминуче скористається Іран, який завершить процес створення ядерної бомби.

Взагалі заворушення ставлять велике питання над проектами побудови атомних станцій у Йорданії та Єгипті. По-перше, не факт, що місцеві уряди знайдуть кошти на ці проекти, а внутрішньополітична нестабільність ставить чимало гіпотетичних запитань щодо безпечності майбутньої експлуатації цих атомних станцій. Адже навіть у разі відносно стабілізації ситуації новим перехідним або коаліційним урядам доведеться демонструвати дива політичної еквілібристики, щоб

замирити вуличні протести. Після чого постане чергове доленосне питання пошуку інвесторів і кредиторів, які мають допомогти модернізувати економіки арабських країн та забезпечити роботою мільйони знедолених та безробітних.

Причому останнє питання виглядає навіть більш проблемним, ніж проста заміна одних авторитарних правителів іншими. Тим паче, що в разі справді «ісламської революції» у всьому арабському світі нові режими неминуче наштотхнуть на міжнародну ізоляцію. Тому лише відносно швидке замирення протестів може залишити реальну перспективу для еволюційного розв'язання соціальних конфліктів. Альтернативно цьому буде лише суцільний хаос і хвиля біженців передусім до країн Євросоюзу. Правда, наразі активність європейців та американців у арабському світі обмежується закликами до поваги демократичних цінностей, що взагалі виглядає як абсолютне нерозуміння становища, тим паче, що США та країни Євросоюзу, звичайно, більше стурбовані вирішенням власних соціально-економічних проблем.

Справа порятунку арабських «потопаючих» залишається лише їхньою справою. Зважаючи на це, до кінця 2011 року геополітична ситуація на Великому Близькому Сході може зазнати радикальних змін. Наразі ситуація перебуває у точці біфуркації, яка визначить вибір світської чи ісламської альтер-

Найбільший у світі килим (майже 20 тис. квадратних метрів) у Тегерані

нативи у більшості країн регіону. Причому перебільшується вплив Ірану на ситуацію в арабському Магрибу. Місцеві суніти навряд чи сприймуть посилення впливу шіїтського Ірану, як це вже було під час «ісламської революції» 1979 року. Зрештою, у разі поглиблення розколу в середовищі ісламістів теоретично можуть збільшитися шанси на перемогу світської альтернативи. Але немає жодних підстав вести мову про епохальну «демократичну революцію» на Великому Близькому Сході. Просто під впливом глибокої економічної кризи послабилася легітимність арабських правителів, які десятиліттями перебували при владі у своїх країнах.

У цьому сенсі Іран саме є протилежним прикладом своєрідної «ісламської теократичної демократії», де регулярно відбуваються парламентські та президентські вибори. До цих стандартів, наприклад, далеко Саудівській Аравії, яка лише проводить експеримент із існуванням контрольованого олігархічного за своїм складом парламенту.

Визначальним у подо-

ланні кризи на Великому Близькому Сході може стати позиція Ліги арабських держав, але проблему становить її вироблення, зважаючи на діаметрально різні позиції держав-членів цієї організації. Можливі внутрішньополітичні зміни у країнах Магрибу можуть поставити під сумнів регіональну інтеграцію. Це саме можна сказати й про найближчі перспективи ініційованого Європейським Союзом «Середземноморського союзу».

Проте в будь-якому випадку саме Іран залишатиметься регіональним нервовим вузлом, який може «м'якою» або «жорсткою» силою підштовхнути розвиток ситуації у бажаному для себе напрямі. Лише спільна позиція США, ЄС, Ізраїлю може бути балансом щодо такого іранського впливу. Головне, щоб черговий близькосхідний «гордієв вузол» принаймні спробували розплутати дипломатичними засобами, а не повторювали б дій Олександра Македонського, який «вузол» розрубав, але втягнув регіон у десятиліття військових потрясінь.

Проблеми та перспективи міжнародного співробітництва з Іраком в енергетичній галузі

Сергій НАГОРНІЙ,
старший консультант
Національного інституту
стратегічних досліджень

Однією з важливих тенденцій розвитку сучасної ситуації на Близькому і Середньому Сході є процес відновлення повного суверенітету Іраку, пошук іракською владою і народом оптимальної моделі свого розвитку, продовження процесу стабілізації та нормалізації в країні після кількох років окупації та громадянської війни. За цих умов, провідні світові гравці активізують співробітництво з Іраком у багатьох сферах, насамперед, в енергетичній.

Сучасна енергетична ситуація в Іраку

Ірак має великі поклади нафти, які в силу географічного розташування країни здатні відіграти зростаючу роль у забезпеченні енергетичних потреб європейських країн. За даними Інституту безпекових досліджень (Париж), очікується, що «у 2025 р. країни Близькосхідного

регіону, передусім Саудівська Аравія, Іран та Ірак, забезпечуватимуть понад 50% потреб Євросоюзу в нафті порівняно із нинішніми 45%» [1].

За висновками експертів, реальні запаси нафти в Іраку (сьогодні потенціал оцінюють у 200 млрд. барелей) може незабаром виявитися вдвічі більшим. Таким чином, Ірак може стати другим після Саудівської Аравії найпотужнішим виробником нафти на Близькому та Середньому Сході.

Найперспективнішою у нафтовій галузі є північна частина Республіки Ірак, яка має величезні запаси нафти. За висновками експертів, найбільші нафтогазові родовища знаходяться у Північній та Південній Румейлі, Кіркуку (Кхурмала), Мосулі, Хальфаї, Західній Курні, Маджнуні, аз-Зубаїрі (Сафван), Нар Умарі та Східному Багдаді, де нафтові поклади перевищують 5–6 млрд. барелей. Вартість видобутку в Іраку найнижча у світі – 1–1,5 дол. США за барель. Також Ірак входить до десяти найбільших країн світу за покладами газу (3,17 трлн куб. м). Особливість іракських газових покла-

«Значні економічні вигоди – приплив інвестицій та реалізацію спільних масштабних проектів обіцяє Україні партнерство з таким центром сили, як країни арабського світу»

Віктор Янукович, Президент України
(з виступу на Десятій нараді керівників
закордонних дипломатичних установ України
14 грудня 2010 р.)

The modern policy of leading countries towards Iraq in energy sphere is analysed. The inferences and propositions are formulated for Ukraine with regard to brisk up the cooperation between Ukraine and Iraq in energy sphere taking into account present experience of Ukrainian-Iraqi energy collaboration.

дів полягає в тому, що вони є змішаними родовищами нафти і газу [2].

У зв'язку з цим особливо важливим є належне врахування ймовірних наслідків прийняття парламентом Іраку закону, який значно впливатиме на майбутнє країни – Закону «Про нафту». Законопроект був розроблений Федеральним комітетом нафти та енергетики Ради міністрів Республіки Ірак 15 лютого 2007 р., схвалений Кабінетом Міністрів Іраку 3 липня 2007 р. та переданий на розгляд до парламенту. Впродовж вересня 2007–2008 рр. проект закону обговорювався в парламенті і мав бути ратифікованим до кінця 2009 р. Однак залишився у статусі законопроекту й досі. Його розробники спиралися на Конституцію Іраку, яка «передає велику частину повноважень від центру в регіони», і розвідка та розробка нових родовищ має належати до повноважень регіональної влади, а «за центральним урядом зали-

шатиметься контроль над діючими родовищами». Закон «Про нафту» після набуття чинності дозволить уряду впливати на рівень видобутку нафти та займатися стратегічним плануванням у нафтовидобуванні. Адже розподіл нафтових доходів – одне зі спірних питань внутрішньої політики Іраку.

Наприкінці 2008 року іракський уряд виступив з ініціативою створення нової регіональної організації економічного співробітництва та безпеки. Ця організація, на думку Багда-

да, має займатися використанням енергоресурсів регіону та врегулюванням конфліктів. Нині Ірак проводить консультації щодо створення нової організації з Кувейтом, Сирією, Туреччиною та Іраном. Очікується, що до переговорів приєднаються Йорданія, Саудівська Аравія та інші монархії Перської затоки.

Структура закону передбачає створення двох суворо контрольованих та прозорих рахунків, на які мають надходити зовнішні та внутрішні доходи. До зовнішніх доходів відносяться експортний виторг та гроші, що надходять від іноземних донорів, а внутрішні доходи передбачають митні збори та податки.

Основні цілі, яких має досягти Закон «Про нафту», це, по-перше, відкриття нафтової промисловості для іноземних інвесторів. Законопроектом визначено умови укладання контрактів з іноземними компаніями на розвідку та розробку нафтових родовищ, регламентовано умови укладання контрактів з інвесторами, а також передбачено перегляд і переукладання тих договорів, які були раніше підписані за часів режиму С. Хусейна.

По-друге, нормативний документ покликаний забезпечити як справедливий централізований принцип розподілу державних доходів від експорту сирої нафти серед провінцій Іраку, так і досить широкі повноваження регіональних владних структур щодо укладання договорів з іноземними інвесторами для видобування нафти.

Зазначимо, що сьогодні іноземні компанії втрати-

ли доступ до іракської нафти, а правом на видобування володіють державні компанії Іраку (Північна нафтова компанія та Південна нафтова компанія). Передбачено, що новий закон регламентуватиме умови контрактів з інвесторами і зафіксує за Федеральною радою нафти та газу наглядові функції. Закон «Про нафту» після його ухвалення де-факто – сприятиме примиренню між розділеними національно-релігійними громадами країни (арабами-сунітами, шиїтами та курдами), надаючи громадянам можливість брати участь у визначенні майбутнього своєї країни, де юре – залишить Уряду право втручатися та призупиняти контракти у випадку, якщо параметри угоди не відповідатимуть регламенту.

Період кінця 2008 р. – першої половини 2010 р. характеризується активізацією роботи Міністерства нафти Іраку, яке повідомило про проведення низки сервісних тендерів.

31 грудня 2008 р. Міністр нафти Іраку Х. аш-Шахрістані оголосив про міжнародний сервісний тендер на право експлуатації 11 нафтових родовищ – Маджнун, Західна Курна-2, Халфая, Східний Багдад, Харраф, Куайра, Наджма, Бадра, Західний Кіфль, Марджан, родовища в провінції Діяла, Сіба у Басрі, загальна продуктивність яких упродовж 3–4 років має бути доведена до 2,5 млн. барелей нафти на добу. Експерти зазначають, що три родовища, включно із Сіба, знаходяться як на території Іраку, так і сусіднього Ірану й Кувейту, що вимагає вирішення питань, пов'язаних

з їх спільною експлуатацією. Нині Ірак веде відповідні переговори.

20 березня 2009 р. Міністерство нафти Іраку оголосило тендер на буріння 30 свердловин в перспективних родовищах провінції Майсан на півдні країни.

Також 15 березня 2009 року іракська нафтова компанія «Мейсан Ойл Кампані» (МоК) оголосила тендер на будівництво установки перекачування нафти потужністю 50 тис. барелей на добу на родовищі Халфайя.

У травні 2009 р. в міністерстві нафти Іраку був проведений другий раунд сервісних тендерів щодо розвідки нафтових родовищ за участю дев'яти провідних компаній – ангольської «Сонангол», п'яти азійських АО «Разведка Добыча «КазМунайГаз», «Петров'єтнам», «Пакистан Петролеум», «Япан ойл», «Ойл Індія», двох російських «Роснефть» і «Татнефть» та однієї англійської «Керн Енерджі».

У лютому та травні 2010 р. міністерство провело тендери на освоєння низки вуглеводневих родовищ в Іраку, в якому брали участь провідні російські, американські, європейські та азійські нафтові компанії;

20 жовтня 2010 в Багдаді відкрився тендер на розробку 3 газових родовищ: Аккас (західна провінція Анбар), Мансурія (східна частина Іраку) і Субба (південь країни). За повідомленнями офіційних представників іракського міністерства нафти ці тендери переносилися кілька разів (спочатку 1 вересня, потім 1 жовтень 2010 р.) у зв'язку з тим, що деякі компанії попросили додатковий час для більш детального вивчення змінених умов тендерних документів, які були підготовлені іракською владою. На думку арабських експертів, згадані тендери це – далеко не останні у найближчі роки.

Основні завдання політики США в енергетичній галузі з Іраком

Сьогодні Сполучені Штати розглядають Ірак не просто як стратегічного партнера, а як відповідального, самостійного суб'єкта міжнародних відносин. 27 жовтня 2008 р. Ірак ухвалив договір про довгострокове стратегічне партнерство зі США 144 головами «за» з 275 депутатів іракського парламенту.

Серед науковців існує

розмаїття думок щодо причин проведення Сполученими Штатами воєнної операції «Свобода Іраку» (20 березня 2003 р.), але в цілому вони виокремлюють економічний аспект як ключовий чинник війни США в Іраку «...іракська війна розв'язана, в основному, за нафту, – зазначив колишній глава федерального банку США А. Грінспен». За розрахунками Центру стратегічних та міжнародних досліджень (Вашингтон, США), Ірак як й інші країни Близького і Середнього Сходу відіграватиме домінуючу роль на світовому ринку впродовж щонайменше двох наступних десятиліть, попри всі структурні зміни. Розрахунки американських фахівців переконують, що залежність Сполучених Штатів від постачання енергоресурсів з Близькосхідного регіону подвоїться упродовж наступних 25–30 років [3].

Академік РАН, керівник Центру енергетичних досліджень ІМЕМВ РАН Н.Сімонія зазначає, що «в останнє десятиліття США активно проводили ескалацію односторонньої політики, грубого тиску та відвертого втручання, часом озброєного, у справи інших країн в прагненні домогтися для себе одностороннього контролю над нафтовими та пов'язаними з ними фінансовими потоками на світовому ринку». Дана політика США в Іраку призвела до того, що Сполучені Штати та Великобританія отримали[одержували] контроль над більшою частиною[часткою] світових запасів нафти, які знаходяться[перебувають] в Іраку [4]. Поліпшення ситуації в Іраку, а також посилення координації дій

США після обрання нового президента США створила передумови для інтенсифікації відносин.

Невипадково Ірак і Туреччина стали тими країнами, у яких вже 6–7 квітня 2009 р. побував Президент США Б. Обама. У ході візиту Б. Обама зустрівся з представниками влади Іраку та американськими військовослужбовцями, які там дислокуються. Президент США зазначив, що народ Іраку має взяти на себе відповідальність за свою країну, що американські солдати дали Іраку можливість встати на ноги, а тепер настав час передати всі важелі іракцям. За висновками експертів, за допомогою Туреччини США здійснюють комплекс заходів, спрямованих на відрив Сирії від альянсу з Іраном та входження її до кола дружніх до США країн, аби не допустити використання території та потенціалу Сирії у діях, спрямованих на витіснення позицій США в Іраку та на заміну вектора іракської влади.

Таким чином, головними завданнями американської політики в енергетичній галузі з Іраком є закріплення цієї країни як головного стратегічного союзника США в регіоні Близького і Середнього Сходу та його перетворення на найважливіший ресурс довгострокової енергетичної стратегії США, яка передбачає встановлення контролю над основними енергетичними покладами країн Перської затоки.

Характерним прикладом такої політики США в Іраку була безпрецедентна подія за останні 10 років – ухвалення Радою Безпеки ООН 15 грудня 2010 р.

трьох резолюцій, які відмінили санкції, введені проти Іраку після іракського вторгнення до Кувейту у 1990 році: зокрема, щодо обмеження дії програми ООН «Нафта в обмін на продовольство»; щодо заборони діяльності у сфері мирної ядерної енергетики і міжнародного управління фондом розвитку Іраку; також були скасовані санкції, які обмежують Ірак в отриманні хімічної та бактеріологічної зброї, ракет середньої дальності. Це рішення було прийняте за американської ініціативи на спеціальному засіданні Ради Безпеки під головуванням Віце-президента США Дж. Байдена. Співавторами резолюцій стали також Росія, Китай, Великобританія, Франція і ряд країн Азії та Африки.

Нинішня політика Сполучених Штатів стосовно Іраку демонструє зацікавленість до цієї близькос-

хідної країни і свідчить, що за нинішньої американської адміністрації ситуація в цій країні не виходить з-під контролю, а американські військовослужбовці зможуть спокійно покинути Ірак вже до кінця 2011 року.

Інтереси країн Європейського Союзу

Сьогодні простежуються активні дії провідних європейських країн, в першу чергу Франції, Німеччини, Італії, Великобританії та інших, спрямовані на створення необхідних політичних умов для отримання доступу до іракської нафти.

Передусім ЄС цікавлять великі енергетичні ресурси Іраку, його геостратегічне положення та перспективний іракський ринок.

8 травня 2009 р. під час пражського енергетичного саміту «Південний потік – новий шовковий шлях»

ЄС, Туреччина, Ірак, Єгипет, Азербайджан, Грузія підписали політичну декларацію про підтримку проекту «Набукко». У декларації закріплено, що основними постачальниками енергоносіїв з регіону Близького Сходу до ЄС є Ірак та Єгипет, а головними транзитерами залишаються Грузія і Туреччина. Нині ведуться переговори стосовно прокладки окремого газопроводу з Іраку в півдennу Туреччину, який має бути підключений до газопроводу «Набукко».

Упродовж останнього часу провідні країни ЄС, такі як Франція, Німеччина та Велика Британія виявили волю до співробітництва з Іраком. Свідченням стала низка візитів вищих посадових осіб цих країн до Іраку в 2009–2010 рр. А 10 лютого 2009 р. Президент Франції Н. Саркозі розпочав своє близькосхідне турне саме з Іраку. Під час зустрічі з іракським Президентом Дж. ат-Талабані Н. Саркозі пообіцяв надати Багдаду значну економічну та політичну допомогу та закликав інші європейські держави відновити зв'язки з Іраком і допомогти цій країні стати частиною міжнародного співтовариства. Н. Саркозі провів також переговори з Прем'єр-міністром Іраку Н. аль-Малікі та наголосив на основних сферах кооперації, які цікавлять Париж, – це оборона, енергетика, нафтовидобуток, підготовка і оснащення іракських сил безпеки. 25 лютого 2009 р. в Багдаді відбулася зустріч Міністра закордонних справ Іраку Х. Зібарі з Президентом делегації Європейського Союзу Х. Мінкерлі, під час якої

пройшов сьомий раунд переговорів щодо Угоди «Про торгівлю і співробітництво між Іраком та ЄС», на яких сторони домовилися перевести співпрацю у практичну площину.

17–8 лютого 2009 р. Міністр закордонних справ ФРН Ф.В. Штайнмаєр перебував в Іраку з офіційним візитом у супроводі представників ділових кіл Німеччини. Головна мета візиту – інтенсифікувати економічні зв'язки. Уряд Іраку планує повну модернізацію економіки за допомогою впливових інвесторів, серед яких бачить і представників німецького бізнесу.

У грудні 2010 р. в Іраку з офіційними візитами перебували глави зовнішньополітичних відомств Німеччини Г. Вестервелле та Італії Ф. Фраттіні, які обговорили з іракським керівництвом питання подальшого розвитку економічних зв'язків, а також положення іракських християн, висловивши занепокоєння випадками нападів на церкви, священнослужителів і віруючих.

Великобританія сьогодні намагається зберегти свої позиції в Іраку. Характерним прикладом став візит керівника МЗС Королівства Д. Мілібенда 26–27 лютого 2009 р. Він провів переговори з Прем'єр-міністром Іраку щодо двосторонньої співпраці в

енергетичній, торговельній та інших сферах. За результатами була підписана угода про створення спільної компанії «Ойл сервіс» (стартовий капітал 90 млн. дол. США.), яка здійснить буріння 60 нових нафтових свердловин щорічно навколо м. Басра. 30 квітня 2009 р. відбувся візит Прем'єр-міністра Іраку Н. аль-Малікі до Великобританії. Переговори з головою британського уряду Г. Брауном були присвячені співробітництву в сферах безпеки та економіки. Також відбулася британсько-іракська зустріч за участю представників майже 250 компаній та конференція «Інвестуйте в Ірак».

Інтереси Росії

Слід виділити наполегливі зусилля Росії, спрямовані на відновлення своїх позицій у нафтовому секторі Іраку. Російська дипломатія організувала візит Прем'єр-міністра Іраку Н. аль-Малікі до Москви 9–11 квітня 2009 р., під час якого було досягнуто домовленості про повернення російських компаній до Іраку. Особлива увага приділялась активізації двосторонньої співпраці, розширенню участі російських компаній в реалізації великих проектів у нафтогазовій галузі та електроенергетиці.

У ході зустрічі глави іракського уряду та Прези-

дента Росії Д. Медведева обговорювалися питання списання частки іракського боргу (іракський борг Росії до падіння режиму Саддама Хусейна у 2003 р. дорівнював 12,9 млрд. дол. США. У кінці 2004 р. Паризький клуб, членом якого є Росія, прийняв рішення про списання 80% державного боргу Іраку. Водночас Росія списала 93% боргу, який мав повернутися Іраку), проблема контрактів, які були укладені російськими компаніями за часів режиму С. Хусейна та питання зміцнення співпраці двох країн у різних галузях, передовсім енергетичній та військово-технічній, включаючи відновлення роботи російсько-іракської міжурядової комісії та робочої групи.

Упродовж 25–26 травня 2010 р. в місті Кіркук (Ірак) делегація компанії «Газпром нефть» взяла участь в першому засіданні Спільного керуючого комітету – контролюючого органу проекту з розробки іракських нафтових ділянок. Основна мета цього засідання – проведення переговорів у рамках виконання довгострокового плану до 2020 року щодо збільшення обсягів видобування енергоресурсів в Іраку до 100 млн.т. У ході переговорів було зазначено, що компанія «Лукойл Оверсіз» планує розпочати буріння на іракському

родовищі «Західна Курна-2» до кінця 2011 р., а нафтовидобуток очікується вже до кінця 2012 р., у запланованому 2017 р. рівень видобутку дорівнюватиме 90 млн. т нафти на рік.

Інтереси країн Азії

Упродовж останнього часу посилену активність в Іраку виявляють Японія, нові індустріальні країни Азії (Китай, Індія) та «азійські тигри» (Південна Корея, Сінгапур, Тайвань). Основна мета – одержання азійськими компаніями доступу до розробки енергетичних ресурсів Іраку.

Зазначимо послідовність та наполегливість Японії, Індії та Китаю, які вбачають в Близькосхідному регіоні найважливіше джерело забезпечення своїх швидкозростаючих потреб у вуглеводнях.

Експерти зазначають, що головною перевагою азійських компаній є той факт, що країни даного регіону не брали участі у військовому конфлікті з Іраком. Зокрема, китайська компанія «ПетроЧайна» входить до двадцятки нафтових компаній світу із резервами, що перевищують резерви провідних західних компаній «Шелл», «Шеврон-Тексако» тощо. 11 березня 2009 р. китайська компанія «Сінопек» підписала контракт з урядом Іраку на розробку родовища Ахдаб у південно-східній провінції Васіт на суму 3 млрд. дол. США. Договір дає китайській компанії право на розробку вуглеводнів строком на 23 роки.

На думку арабських експертів, азійські нафтові компанії (Китайська – «Сінопек», японські – «Япан ойл», «Джогмек», «Міцубісі», корейська –

«КНОК», в'єтнамська – «Петров'єтнам», пакистанська – «ППЛ», індонезійська – «Пертаміна», малайзійська – «Петронас», індійська – «Ойл Індія» та інші) раніше працювали в Іраку й добре розуміють специфіку родовищ країни. Згідно з цим прогнозом, китайські та корейські компанії одержать контракти на видобуток нафти в центральній та південній частині Іраку (не більш як 70 тис. барелей на добу), в'єтнамські нафтові фірми – на півдні Іраку (приблизно 60 тис. барелей), індійські – уздовж кордону з Кувейтом, індонезійські – у Західній пустелі.

23–26 лютого 2009 р. відбувся офіційний візит Президента Іраку Дж. Талабані до Південної Кореї. Іракського президента супроводжували близько 60 чиновників, включаючи міністрів промисловості та будівництва. Під час зустрічі Президента Республіки Кореї Лі Мьон Бака та іракського Президента Дж. Талабані наголошувалося, що корейські компанії зможуть брати участь в будівельних проектах в Іраку та інших економічних проектах, спрямованих на відновлення інфраструктури. Було підписано угоду про реконструкцію Іраку на суму 3,55 млрд. дол. США, згідно з якою Південна Корея отримує доступ до розробки найбільшого нафтовидобувного регіону Іраку – Басри, а також можливість надавати технічну допомогу в створенні соціальної інфраструктури в Іраку.

Інтереси України

Нині Україна приділяє особливу увагу питанням диверсифікації поставок енергоносіїв. З точки зору

енергетичної безпеки України, унікальність Іраку полягає у тому, що це фактично єдина близькосхідна країна, яка задовольняє вимоги диверсифікації нафти через відповідні транспортні коридори.

В Україні ще з перших років незалежності покладалися великі надії на отримання безпосереднього доступу до іракської нафти. Так, нафтопровід «Одеса–Броди» з самого початку створювався, в першу чергу, із розрахунком на його використання для надходження іракської нафти в Україну. Було зроблено перші кроки у напрямі створення необхідної політико-правової бази. У червні 1996 р. було підписано Договір з Туреччиною про спорудження нафтопроводу «Джейхан–Самсун», а у грудні 1997 р. його ратифікувала Верховна Рада України.

Реалізація національних інтересів України в Іраку здійснюється за умов надзвичайно складної політичної ситуації в регіоні, яка є зоною зіткнення і протистояння за контроль над геостратегічними та енергетичними ресурсами країни з боку міжнародного співтовариства – США, ЄС, Росії, Китаю та інших країн азійського регіону.

Участь України у місії в Іраку відкриває перед нашою країною додаткові можливості з поглиблення співробітництва, які сьогодні використовуються неефективно. Слабко розвиваються відносини з керівництвом цієї країни, критично важливі для зміцнення позицій України в цій країні після виве-

дення міжнародного військового контингенту.

Успішна реалізація завдання отримання іракської нафти вирішальною мірою залежить від оптимальної тактики співпраці України безпосередньо з самим Іраком, з країнами-сусідами та найбільшими світовими потугами, які мають значний вплив на Ірак.

Зазначимо, що стабільність Іраку сприятиме стабільності в усьому Близькосхідному регіоні. Перехід всієї повноти влади до уряду Іраку після виведення американських військ потребує від української сторони значно інтенсифікувати свої безпосередні відносини з іракською владою.

Аналіз змісту та вірогідних наслідків набуття чинності Закону «Про нафту» допомагає визначити пріоритетні завдання, вирішення яких дозволить забезпечити надходження іракської нафти в Україну. Для того, щоб іракська нафта через Україну поставлялася в Європу, на наш погляд, є необхідним:

По-перше, відпрацьовувати оптимальні шляхи отримання іракських енергоносіїв, а також грамотний маршрут диверсифікації іракської нафти та формування нових зон прокладання шляхів постачання енергоносіїв;

По-друге, використати експортний маршрут «Кіркук–Джейхан–Кірікале–

Самсун», який було свого часу розроблено українським «Інститутом транспорту нафти». Україна має розробити спільний проєкт із Туреччиною «Іракська нафта для України» з використанням енергетичної бази «Одеса–Броди».

Для вирішення першого завдання необхідно побудувати мегатранспортний коридор «Кіркук (Ірак)–Трабзон (Туреччина) – Одеса–Броди (Україна)». Щодо другого – маршрут «Кіркук–Джейхан–Кірікале–Самсун» був закріплений у червні 1996 р. у договорі з Туреччиною про спорудження нафтопроводу «Джейхан–Самсун».

Україна має досвід роботи в Іраку, брала участь у миротворчій місії. Тож, на нашу думку, Україна багато зробила для того, щоб закласти основи для економічних відносин з Багдадом.

Список використаної літератури

1. *Compiled by Catherine Gliere. Chaillot Paper n° 98. Institute for Security Studies. March 2007. (Електронний ресурс) – Режим доступу: <http://www.iss.europa.eu/chaillot/chai98e.pdf>*

The New Global Puzzle. What

World for the EU in 2025? Directed by Nicole Gnesotto and Giovanni Grevi. Institute for Security Studies. January 2006. – P. 63–64.

2. *Section one. Oil supply and demand outlook to 2030. Natural gas (Top 10 countries). World Oil Outlook 2008. Organization of the Petroleum Exporting Countries. – P. 221.*

3. *A Roadmap for a Secure, Low-Carbon Energy Security and Climate Change. Sarah Ladislau, Kathryn Zyla, Jonathan Pershing, Frank Verrastro, Jenna Goodward, David Pumpfrey, Britt Staley. /World Resources Institute. CSIS Center for strategic & international studies. February 4, 2009. (Електронний ресурс) – Режим доступу: http://www.csis.org/media/csis/pubs/090130_ScenarioResults.pdf*

4. *Маначинский А.Я. Ирак: тайне пружины войны. – К.: Узд. Дом «РУМБ», 2005. – С.416.: илл. (Необъявленные войны).*

Джерело: Gulf Publishing / World, SIGIR

Перші кроки української дипломатії: неупередженість і достовірність

Під такою назвою в №1 журналу «Зовнішні справи» за 2011 рік була надрукована рецензія на книжку «Історія української дипломатії: перші кроки на міжнародній арені (1917–1924 рр.)». Документи і матеріали». Внаслідок технічної помилки рецензія вийшла без підпису її автора – доктора історичних наук, професора, ректора Дипломатичної академії при Міністерстві закордонних справ України Бориса Івановича Гуменюка.

Редакція приносить вибачення високоповажному члену своєї редакційної колегії та сподівається на подальшу плідну співпрацю.

Стартує проєкт технічної допомоги «Підготовчі дослідження модернізації української газотранспортної системи і сховищ»

Цей проєкт було розпочато в контексті спільної ЄС–ЄІБ–ЄБРР–Світовий банк–Україна ініціативи щодо модернізації газотранспортної системи України.

Проєкт, фінансований ЄС у рамках Інвестиційного інструменту програми сусідства, має на меті надання допомоги трьом міжнародним фінансовим установам у проведенні експертної оцінки, забезпечуючи в такий спосіб підготовку засад для майбутніх інвестицій в українську газотранспортну систему. Керівництво проєктом від трьох міжнародних фінансових установ і ЄС здійснюватиме ЄБРР.

Як зазначено під час спільної ЄС–Україна міжнародної інвестиційної конференції з модернізації газотранспортної системи України, яка відбулася два роки тому, в березні 2009 р., модернізація української газотранс-

портної системи залишається основним пріоритетом для уряду України та ЄС. У спільній заяві, яку було підписано ЄС, міжнародними фінансовими установами (Світовим банком, Європейським інвестиційним банком та Європейським банком реконструкції та розвитку) зазначено, що ці установи готові надавати підтримку реформуванню, реструктуризації та модернізації газового сектора України.

У цьому контексті було погоджено, що ЄС профінансує в рамках Інвестиційного інструменту програми сусідства дослідження екологічного та соціального впливу модернізації української ГТС і підземних сховищ газу, на загальну суму до 2 650 000 євро.

**Представництво
Європейського Союзу в Україні**

План дій – альтернативна енергетика

Артем ТАРАНЕНКО,
керівник Представництва
Міжнародного конгресу
промисловців і
підприємців в Україні

Наприкінці лютого, у зв'язку з призупиненням низкою іноземних компаній своєї діяльності у Лівії, видобуток нафти тут скоротився майже на чверть. Про тимчасове скорочення обсягу або призупинення робіт із видобутку нафти та газу оголосили британська BP, італійська Eni, французька Total, норвезька Statoil та англо-голландський концерн Shell. Про наміри згорнути роботу в Лівії також повідомили австрійська OMV і німецька Wintershall.

Лівійська нафта становить близько 2% від обсягу світового видобування, але в результаті кризи в Лівії світові ціни на цю сировину вже зросли на 20%. Агентство Reuters, користуючись даними, наданими самими компаніями та джерелами в галузі, підрахувало, що через відмову міжнародних концернів

продовжувати роботу в Лівії, видобуток нафти в цій країні скоротився на 300–400 тисяч барелей на день. Усього в Лівії видобувається близько 1,6 мільйона барелей нафти на добу. Близько 1,3 мільйона барелей лівійської нафти поставляється на експорт, головним чином, до країн Європи.

За припущенням британської газети Financial Times, якщо заворушення на Близькому Сході та у Північній Африці продовжаться, політична криза дуже скоро переросте у нафтову. Вже нині ціна на нафту коливається на рівні дворічних максимумів. Ціна квітневих ф'ючерсів на північноморську нафтову суміш марки Brent Crude Oil на лондонській біржі ICE (Inter Continental Exchange Futures) (за підсумками торгів 22.02.) підвищилася на 0,04 долара – до 105,78 долара за барель. На нью-йоркській біржі NYMEX (New York Mercantile Exchange) вартість березневих ф'ючерсів на американську нафту марки Light Sweet Crude Oil зросла на 7,37 долара – до 93,57 долара за барель. Ціна на квітневі ф'ючерси в Нью-Йорку піднялася на 5,71 долара – до 95,42 долара за барель.

22 лютого організація країн-експортерів нафти заявила, що у разі необхідності готова збільшити нафтовидобуток, щоб компенсувати недопоставку вуглеводневої сировини з Лівії, проте на даний мо-

мент ОПЕК не бачить такої необхідності.

У зв'язку з кризою в Лівії та припиненням поставок газу трубопроводом Greenstream Італія має намір наростити поставки норвезького газу, який приходить із Північної Європи. Завантаження газопроводу передбачається збільшити з 80 до 98%.

Зростання світових цін на енергоносії відчувається і в Україні, де збільшується ціна на бензин. Нафто трейдери пропонують урядові погодитися на ціну 9,2–9,4 грн. за літр бензину А-95. Експерти не виключають, що А-95 може зрости до 9,80–10,20. У свою чергу, це викличе подорожчання багатьох товарів і послуг. Крім того, лихоманка на нафтовому ринку може призвести і до подорожчання природного газу.

За повідомленням «Бібі-сі», в останній понеділок лютого ціна на нафту

марки Brent впоритул наблизилася до 120 доларів за барель, але вже у п'ятницю сповзла до 112 доларів. Стабілізації на ринку сприяли повідомлення про збільшення видобутку нафти на 10% Саудівською Аравією. Позитивні новини сировинного ринку внесли впорядкованість і до роботи фондових бірж, на яких спостерігався ажіотаж через порушення нафтових поставок Лівією.

Крім обіцянок Саудівської Аравії збільшити видобуток нафти на 700 тисяч барелей на добу і перейти таким чином межу в 9 млн. барелей на добу, заспокоєнню на фінансових майданчиках сприяла й заява Міжнародного енергетичного агентства про те, що лівійські поставки скоротяться не так сильно, як передбачалося.

Голова агентства Фатіх Бірол висловив думку, що навіть якщо ціни на нафту й відкотяться до рівня, на

Використовуючи панелі сонячних батарей і невеличкі вітрогенератори, люди почали одержувати винагороду за вироблену електроенергію

якому вони знаходилися до початку заворушень в Африці та на Близькому Сході, вони все одно будуть небезпечно високими для світової економіки.

У свою чергу, аналітики кажуть, що прогнозувати зміни вартості нафти внаслідок політичних змін, а не фундаментальних економічних факторів, особливо важко, і припускають, що зниження цін може виявитися недовговічним. Так експерти ІФГ Номура (Nomura) вважають, що ціни на нафту можуть перевищити 220 доларів за барель, якщо Лівія та Алжир припинять поставки внаслідок розростання конфлікту на Близькому Сході та у Північній Африці.

У свою чергу, влада Венесуели не поділяє тривоги експертів, які очікують перебоїв з поставками нафти.

Різке зростання цін на нафту, викликане революцією в країнах Магрибу, що так невдало поєдналося із загальносвітовою тенденцією подорожчання ресурсів, є серйозною загрозою для світу. Отже, розвиток альтернативної енергетики вже стає не лише економічним, а й стратегічним питанням забезпечення миру та стабільності у світі.

До речі, енергетика з поновлюваних джерел не відрагувала на економічні і політичні потрясіння негативно. Впродовж останніх кількох років вона зробила стрімкий ривок: щорічно приплив грошей у цю галузь збільшувався на 30–50%. За деякими оцінками міжнародних експертів, підприємства «зеленої» енергетики вже у 2007 році отримали більший прибуток, ніж виробники ліків. Якщо в 2004 році до галузі надійшло близько

40 мільярдів доларів, в 2009 – більш як 150 мільярдів, то інвестування у «чисту» енергетику в 2010 році оцінюється вже на рівні 200 мільярдів доларів. У 2009 році вперше приріст потужностей, заснованих на поновлюваних джерелах енергії, перевищив введення в дію потужностей традиційних. Піонерами у запровадженні стимулів для «зеленої» енергетики стали уряди Німеччини, Данії та Іспанії ще на початку минулого століття. Згодом до них приєдналися й інші.

У 1990 році лише дві країни пропонували пільгові тарифи на електроенергію, вироблену за допомогою вітряних генераторів (вони були вище ринкової оптової ціни, що дозволяло інвесторам отримувати прибуток). У 2000 році «зелені тарифи» вже працювали в 14 країнах, а в 2005 році – вже в 37, причому, не тільки в державах Заходу, а й у Китаї, Індії, Бразилії, Індонезії, Кореї. Сьогодні в тій чи іншій формі цей механізм працює в 50 державах і 30 регіонах.

За оцінками американського агентства McKinsey, у 2005 році близько 15 мільярдів бюджетних грошей було витрачено на підтримку проектів, пов'язаних з «чистими» технологіями. У 2010-му вже понад 100 держав використовують різноманітні державні стимули.

Спектр засобів підтрим-

Мета конструкторів експериментального літака Solar Impulse – політ навколо земної кулі з використанням виключно сонячної енергії

ки різноманітний: від звичайної компенсації простим громадянам частини вартості котла, що працює на біопаливі або сонячній панелі, до відшкодування компаніям половини вартості будівництва нової сонячної електростанції; від обов'язкового додавання біопалива до автомобільного бензину до програм з переведення на альтернативні енергоресурси всіх держустанов. Усе це успішно поєднується з прямими інвестиціями в наукові розробки.

У США, як і в багатьох інших країнах, інвесторам у «зелену» енергетику надаються податкові пільги. Купуючи електростанції на паливних або сонячних елементах, платники податків можуть повернути

собі 30% сплачених податків, а при купівлі міні-турбін – 10%. У Великобританії енергомережі мають гарантувати, що певна частка енергії, вироблена за допомогою альтернативних технологій. Південна Корея надає 50% пільги на імпорتنі мита на обладнання для «зелених» енергосистем, компенсує інвестору до 60% вартості будівництва сонячних станцій, а також надає кредити під низький відсоток для компаній, що збираються робити або «зелену» енергію, або обладнання для її виробництва.

Крім субсидій, держави встановлюють чіткі цільові показники. Наприклад, в планах Євросоюзу до 2020 року

домогтися того, щоб 20% його енергобалансу забезпечувалося за рахунок поновлюваних джерел. У 2010 році вже 85 країн мали свої офіційні плани. У середньому вони полягають у досягненні частки поновлюваних джерел у 5–25% у загальному енергобалансі до 2020 року.

Спочатку «зеленої» енергетикою займалися тільки компанії, які для цього спеціально і створювалися. Але за останні п'ять років ситуація радикально змінилася. Сьогодні багато відомих виробників виходять на цей ринок. Компанії, які були серед світових лідерів і в попередніх економічних циклах, також увійшли до числа лідерів альтернативної енергетики. Наприклад, General

Electric або Siemens.

Урядові та приватні інвестиції призвели до розвитку технологій. З 2000 року собівартість, скажімо, сонячної кіловат-години знизилася практично на порядок. Уже сьогодні сонячна енергетика швидко наближується до межі конкурентоспроможності в низці «тепліх» регіонів світу.

Згідно зі статистикою, 60% від нових встановлених потужностей у Європі і 50% – у США припали на частку поновлюваних джерел енергії. Інвестиції в галузь в світі становили \$162 млрд., а кількість зайнятого населення в секторі «чистої» енергії – 3 млн. чоловік. За підсумками минулого року й ці рекордні показники можуть виглядати блідо: у деяких країнах прогнозоване зростання очікується на рівні 40–50% як у обсягах інвестицій, так і в кількості встановлених потужностей.

Україна – одна з найбільш енергоємних країн світу, рівень її енергоефективності становить лише третину від аналогічного показника середньостатистичної європейської країни. Водночас вона має

величезний потенціал підвищення ефективності практично в усіх галузях економіки. У чому полягає актуальність швидких і радикальних змін рівня енергоефективності України? Як вирішити проблему за умови впровадження енергоефективних технологій та обладнання? Що необхідно зробити для залучення потенційних інвесторів у бік максимального підвищення рівня енергоефективності, збільшення частки альтернативних енергоресурсів та диверсифікації енергопостачання країни?

Є кілька можливих способів стимулювання розвитку альтернативної енергетики. Перший і найпростіший – пропаганда і просвітництво заради збереження екології та енергетичної безпеки. Виробникам палива з поновлюваних джерел значно складніше достукатися індивідуально до кожного споживача, ніж державі. Навряд чи населення Швеції, Бразилії чи Німеччини самостійно переходило б на споживання біодизеля для своїх автомобілів, а швейцарці були відомі світові, як ретельні сортувальники сміття, якби не загально-

державні інформаційні кампанії з просування «зеленого» способу мислення. В Україні цей напрям виглядає досить розрізнено: попри ухваленні програми енергоефективності, цілісної стратегії з просування альтернативної енергетики так і не вироблено. Понад те, неоднозначно сприймається і політика скорочення споживання традиційних енергоресурсів. З одного боку, з держбюджету до 2015 року планується витратити на програму енергоефективності 50 млрд. грн., з іншого – «Нафтогаз» нарощує обсяги закуповуваного в Росії газу, а Мінпаливенерго інтенсивно газифікує села в тих регіонах, які вже цілком могли б обходитися твердим альтернативним паливом. Інвестори не сприймають таку політику як послідовну.

Досвід європейських держав показує: більше половини країни можна перевести на поновлювані джерела енергії. Незважаючи на наявність багатой на газ Норвегії, Швеція на «чисті» ресурси перевела 51% економіки. Данія з одного тільки вітру виробляє 25% всього струму. Китай ставить завдання довести частку «альтернативних» енергоносіїв у загальному енергобалансі до 15% до 2020 року. Усього тільки почавши використовувати «підніжні» ресурси, Україна реально може досягти показника в 5-7%. Якщо ж зосередитись і впровадити всі можливі стимули, цілком можна досягти частки виробництва енергії з поновлюваних джерел (з урахуванням існуючих великих ГЕС) у 30% вже за 20 років.

Інший механізм, який допомагає рухатися у цьому

напрямі, – «зелені» тарифи. Цей інструмент припускає, що держава за підвищеними цінами (наприклад, для вітру і сонця – в 3–4 рази) викуповує всю енергію. Щорічно тариф знижується для нових гравців (у Німеччині, наприклад, на 9%), однак у цілому тримається на рівні, достатньому для швидкого становлення бізнесу на нозі. В Україні це поки що єдиний ефективний інструмент для залучення інвесторів.

Для України енерговиробництво саме з поновлюваних джерел могло б стати нульовою точкою зеленого зростання. «Зелений» тариф, який діятиме до 2030 року, є привабливим стимулом для інвестицій, у тому числі й іноземних. Правильно позиційована та політично підтримана ідея енергетичної незалежності від Росії могла б допомогти перейти на альтернативні джерела енергоресурсів великим регіонам. Утім, якщо навіть Європа, яка розвиває поновлюваний сектор десятиліттями, не може обійтися без державного субсидування для цієї галузі, Україні навіть не варто думати про можливість швидкого росту в цьому секторі без ефективних урядових інвестицій.

В Іспанії існує механізм «сонячних зобов'язань», коли нова, або реконструйована будівля, обладнується сонячною батареєю в обов'язковому порядку. Будинок сам споживає вироблений струм, а його мешканці отримують з бюджету різницю між звичайним і «зеленим» тарифом.

Досвід Польщі показує, що уряд задля стимулювання переходу на альтернативні джерела виплачує

Найбільша у світі прибережна вітрова електростанція в Англії може виробляти 300 МВт електроенергії, достатньої для 200 000 будинків

компенсацію не тільки ставки по кредитах, а й вартість самого обладнання. Полякам держава компенсує 30% вартості встановлених у будинку котлів на біологічно чистому паливі.

Лідером же в цьому плані є Китай, який вкладає значні ресурси у розвиток сонячної енергетики. З кінця 2008 року гелієві обігрівачі увійшли до списку електроприладів, на які сільське населення отримує державні субсидії. У березні 2009 року китайський уряд приступив до реалізації програми «Установка геліоколекторів на дахах будівель». У липні 2010 – введено субсидії, які становлять 50% від загальної суми інвестицій у великі сонячні енергооб'єкти. Тобто інвестору компенсують половину витрат на будівництво електростанції. Завдяки цій програмі у найближчі 2–3 роки китайці планують побудувати цілий ряд станцій одиничною потужністю в 500 МВт (половина потужності стандартного блоку української атомної станції).

Прикладом одного з наймасштабніших проектів із державною підтримкою можна також назвати підприємство з виробництва електромобілів, яке відкрив Renault-Nissan в Ізраїлі, де в рамках проекту Better Place вже створено цілу інфраструктуру для роботи такого транспорту.

В Україні єдиним дієвим механізмом є тимчасове звільнення від податку на прибуток виробників поновлюваної енергії. Пільги з імпорту обладнання для виробництва чистої енергії просуваються «важко». Про компенсації, пільгові

програми кредитування поки не йдеться. Складна система узгоджень не дозволяє активно підключатися до мереж індивідуальним споживачам, наприклад, бажаним використовувати вдома сонячні накопичувачі.

Ще одна можливість державної участі – створення і підтримка інфраструктури, а також розробка проектів для використання потенціалу альтернативної енергетики. В Україні це начебто вже починає здійснюватися в рамках Національних проектів. Крім того, діють програми з реконструкції мереж, проте їх недостатньо для того, щоб прийняти в повному обсязі ту кількість енергії, яку здатні згенерувати альтернативні станції. За різними оцінками, йдеться про те, що тільки за рахунок вітру та сонця можна довести відсоток «чистого» струму в електробалансі до 20%.

До речі, до створення інфраструктури можна віднести і вкладення в наукові дослідження, пов'язані з «альтернативним» потенціалом. Адже, як і в будь-якій інноваційній галузі, виграє той, хто здешевлює та вдосконалює технологію. Світовим лідером у цьому напрямі є США.

Об'єднані Арабські Емірати фінансують проект вартістю \$22 млрд. – Масдар Сіті (Masdar City), будівництво якого розпочалося ще у 2008 році – першого в світі міста, повністю забезпечуваного поновлюваною енергією сонця та вітру, без автомобілів, яке повністю перероблятиме і використовуватиме свої відходи, архітектуру якого розробляє відомий архітектор Норман

Фостер. Подібні проекти від Фостера відомі світові: Зелена бібліотека в Берліні, Центр розваг у Казахстані.

Місто площею шістьсот гектарів буде зведене в Абу Дабі й включатиме у себе кілька особливих економічних зон, технопарків та інноваційних центрів. У Масдар Сіті абсолютно не буде викидів вуглекислого газу. Вся енергія буде забезпечуватися фотоелектричними панелями, концентрованими сонячною енергією, вітром, енергією від переробки відходів та інших поновлюваних джерел енергії. У самому місті буде повністю відсутнім транспорт, що виробляє викиди. Викиди при проїзді до меж міста і з нього скорочуватимуться за рахунок заохочення проїзду громадським транспортом, спільного використання автомобілів, використання «екологічних» моделей автомобілів. Так само будуватимуться вузькі вулиці,

створюватиметься сприятлива атмосфера для тих, хто воліє подорожувати пішки. Масдар Сіті буде створений як лабораторія для світових компаній з розробки альтернативних технологій отримання енергії. Як бачимо, провідні країни світу, розуміючи цінність газу та нафти намагаються максимально зменшити їх частку у своєму енергобалансі.

Нинішня ситуація в арабських країнах, які входять до основних поставальників нафти, переконаний, має стати поштовхом і для екологізації української економіки або, правильніше сказати, – переходу України до збалансованого розвитку. До речі, комбінація всіх вищенаведених стимулів і механізмів могла б призвести до відчутних результатів. Але допоки держава обмежується деклараціями, ми змушені витрачати на імпортований газ ті ресурси, які мали б піти на інновації та оновлення країни.

Революційний аерогенератор потужністю 10 МВт, розроблений британською компанією Agur

Зовнішня політика нової влади: спроба політологічного аналізу

Євген РЯБІНІН,
кандидат політичних наук

Кажучи про сучасну зовнішню політику України, слід зазначити, що період «помаранчевої» влади справив негативний ефект на імідж України на світовій арені. Передусім, перманентна політична криза, яка розпочалася наприкінці 2004 року, ще раз доводить той факт, що українська держава є дуже крихкою і може не винести наслідків непродуманих дій вітчизняних політиків і втручання іноземних держав у внутрішні справи країни. Спостерігаючи за кризою та скандалами між представниками вищої політичної еліти, впливові держави лише вичікували, коли вони зможуть мати справу зі стабільною країною. Газова криза 2008 року та поразка у дипломатичній битві за острів Зміїний ще раз засвідчили, що Україна, на жаль, сьогодні є, швидше, об'єктом, ніж суб'єктом міжнародної політики. Деякі політики виправдовуються перед українським суспільством, що рішення стосовно о. Зміїний слід розглядати як

перемогу, але, на наш погляд, той факт, що країна втрачає якусь частину своєї території є поразкою, незалежно від того наскільки ця територія є важливою.

Зовнішня політика – це завжди продовження внутрішньої, по-перше, а по-друге, вона завжди залежить від географічного розташування країни. Багато хто з політиків вважає, що геополітичне розташування України є унікальним, але, водночас, це є «унікальною» проблемою нашої держави. Ця проблема – лімітрофне розташування України. Лімітрофність України може бути визначена наступною типологією:

- у геополітичному – Україна знаходиться між ЄС і Росією;

- в економічному – між країнами з ринковою, соціально орієнтованою економікою Заходу та економікою Росії, що тільки розвивається;

- у духовно-моральному – між тоталітарним ідеологічним минулим і невідомим майбутнім, складові якого, а саме, громадянське суспільство, правова держава, мало хто собі уявляє за відсутності належної інформаційної кампанії;

- у ціннісному – між східною та західною цивілізаціями. Тут слід зазначити, що в Україні перехрещуються цінності як східної, так і західної цивілізацій. Проте ні східні інтерпретації взаємодії громадянина та держави («людина – гвинт держав-

The article is devoted to the analysis of the first year of the V.F.Yanukovich presidency. The author analyses the main foreign visits of the Ukrainian President and possible further development of relations between Ukraine and visited countries. The basic considered issue that prevents Ukraine from carrying out successful foreign policy is its limitroff position.

ного організму»), ні некритичне сприйняття опорних точок західного антропоцентризму («абсолютний пріоритет прав громадянина») сьогодні не є прийнятними для українського суспільства. Семюель Хантінгтон у своїй праці «Зіткнення цивілізацій» також наголошує на тому факті, що Європа закінчується на берегах Дніпра, а далі починається Азія. Країна, дві частини якої належать до різних цивілізацій, приречена існувати в стані латентного конфлікту щодо вибору зовнішньополітичного вектора.

З цього виходить проблема, яка заважає успішно здійснювати зовнішньополітичний вибір – це кардинально протилежні погляди щодо української зовнішньої політики. Цю розбіжність, на нашу думку, можна пояснити, як вже наголошувалось, неофіційним поділом України на

східну і західну за політичними симпатіями, проросійську і прозахідну, відповідно. Цей висновок нам дозволив зробити аналіз результатів президентських і парламентських виборів 1994, 1999, 2004 та 1998, 2002, 2006, 2007 років відповідно: Західна Україна голосує за кандидатів та партії з прозахідною орієнтацією, а Східна Україна – за партії з проросійськими гаслами, визначеними в їх передвиборчих програмах.

Вибір між Заходом і Сходом для України – це постійний вибір аргументів для переконання тієї чи іншої частини суспільства. Для одних людей очевидним є те, що необхідно зближуватися з сусідами – пострадянськими державами, з якими нас об'єднує історія, культура, традиції. З цими державами у нас багато спільного, ми часто робимо однакові помилки,

часто йдемо схожим шляхом. Прагнення іншої частини суспільства – найшвидше приєднатися до Об'єднаної Європи – це шлях до тієї цивілізації, до якої ми належимо. Зближення з Європою – це спосіб оволодіти новими технологіями, зацікавити інвесторів, вийти на нові ринки товарів і послуг, скористатися передовими соціальними і державними механізмами для розбудови держави. Європа здатна дати нам цінний досвід забезпечення прав і свобод, стандартів сучасної держави. Одне з вирішень цієї проблеми, на наш погляд, є вибір активного нейтралітету та спроможність України стати регіональним лідером Чорноморсько-Каспійського регіону.

Попри постійні зміни зовнішньополітичного вектора держави, що став заручником політичних сил при владі, головним пріоритетом в розвитку держави, на наш погляд, є розробка і реалізація концепції, спрямованої на створення соціально орієнтованої, економічно стабільної держави.

Аналізуючи перший «зовнішньополітичний» рік Президента України В.Ф. Януковича, мусимо

визнати, що країна за результатами виборів глави держави залишилася розділеною навпіл, у тому числі щодо пріоритетів зовнішньої політики. Ця обставина стала стримуючим фактором для новообраного президента, який був змушений утримуватись від різких кроків у той чи інший бік, хоча отримав багато критики у свій бік за підписання Харківської угоди. На наш погляд, присутність Чорноморського флоту РФ на території України слід розглядати не як загрозу нашій державі, а як фактор забезпечення стабільності всього регіону.

У перші дні свого президентства В.Ф. Янукович зробив два очікуваних візити – до Брюсселя та до Москви. На думку директора міжнародних програм Центру Разумкова Михайла Пашкова, не варто шукати якогось особливого сенсу в черговості візитів Віктора Януковича за кордон. Євросоюз і Росія – «це два ключові напрями, які для України принципово важливі». Михайло Пашков зазначив, що, згідно з опитуванням, проведеним Центром Разумкова серед українських експертів, перші зарубіжні візити

глави держави мали б відбутися до Москви, Брюсселя, Вашингтона, Варшави, Берліна, Пекіна, Мінська, Парижа – «і далі за переліком».

Науковий директор Інституту Євро-Атлантичного співробітництва Олександр Сушко вважає, що черговість візитів ніяк не позначається на зовнішньополітичних пріоритетах нового Президента України. Він нагадав, що свого часу Віктор Ющенко здійснив свій перший візит саме до Москви, проте це жодним чином не позначилося на реальних зовнішньополітичних пріоритетах Президента.

Одним із важливих кроків, зроблених Президентом, є подання до ВР законопроекту стосовно внутрішньої та зовнішньої політики. 1 липня 2010 року Верховна Рада ухвалила Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». Заслугує на увагу стаття 11, в якій безпосередньо йдеться:

– дотримання Україною політики позаблоковості, що означає неучасть України у військово-політичних союзах, пріоритетність участі у вдосконаленні та розвитку європейської системи колективної безпеки, продовження конструктивного партнерства з

Організацією Північноатлантичного договору та іншими військово-політичними блоками з усіх питань, що становлять взаємний інтерес;

– забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір із метою набуття членства в Європейському Союзі.

Аналізуючи цей Закон, робимо висновок, що В.Ф. Янукович виключив можливість вступу до НАТО, тому що сьогодні вступ є нереальним, оскільки для нього необхідна підтримка більш як половини населення держави, чого сьогодні немає.

Хоча відмовившись від вступу до НАТО, Україна сконцентрувала свою увагу на співробітництві із Європою. У Законі йдеться про те, що потрібно активізувати поступ країни у напрямі набуття членства в ЄС, підтримуючи добросусідські відносини з Росією та іншими країнами СНД.

Крім того, під час брифінгу після завершення засідання Ради регіонів у Львові, Президент підкреслив, що зовнішня політика країни буде орієнтована на економічну вигоду. «Економічні інтереси України в світі, відстоювання цих інтересів – це завжди буде одним із пріо-

ритетів України в зовнішній політиці». Янукович також констатував, що впродовж останніх п'яти років в Україні накопичилося багато зовнішньополітичних проблем, які загальмували економічні відносини з Російською Федерацією. Наприклад, у 2007 році, коли Віктор Федорович залишив пост Прем'єр-міністра, товарообіг України з РФ становив \$40 млрд., коли повернувся у владу – лише \$15 млрд.

Один із важливих візитів був здійснений до США. Цей візит супроводжувався низкою прогнозів і чуток. Передусім, усі говорили, що зовнішньополітичний курс повертається до політики багатовекторності Л.Д.Кучми. Під час зустрічі обидва президенти зробили заяву про необхідність будувати відносини на основі хартії про стратегічне партнерство Україна–США та комісії про стратегічне партнерство. Також Президент України зазначив, що політика нової влади України націлена на встановлення балансу між Росією та ЄС із тією метою, щоб стати надійним мостом між Європою та Росією. Крім того, В.Ф.Янукович підтвердив свою позицію щодо відносин Україна–НАТО, а також підкреслив, що Україна не планує

вступати до Митного союзу з Росією, Білоруссю та Казахстаном.

Слід зазначити, що саме політика багатовекторності за умов лімітрофного геополітичного розташування держави є однією з правильних. Як показала практика, одновекторність може призвести до серйозних негативних наслідків.

Що ж до відносин зі США, то проблема України в тому, що вона не отримала із відмовою від ядерної зброї обіцяних гарантій безпеки і територіальної цілісності. Свідченням цього є безкарність Румунії – члена НАТО – у привласненні території навколо о. Зміїний.

Країни, які мають територіальні претензії до України та знаходяться у сфері впливу США, мають отримати сигнал від Сполучених Штатів про неприпустимість територіальних претензій до нашої держави. Це й буде головним доказом виконання США своїх зобов'язань.

Візит до Німеччини, на наш погляд, навіть є важливішим, ніж до Брюсселя, оскільки все вирішується в Берліні, а Брюссель залишається бюрократичною столицею.

Зрештою, Німеччина – один із найскладніших партнерів України. Берлін завжди дуже прагматично ставився до ідеї швидкого

розширення Європейського Союзу і закликав зачекати із зоною вільної торгівлі з Києвом. Москва завжди просувала свої ідеї в Європу через Берлін. Уряд Ангели Меркель прийшов до влади на хвилі критики сильного зближення з Росією, але потім не став змінювати політику в цій сфері.

У Берліні Віктор Янукович показав себе лідером країни та незалежним політиком на світовій арені. Це було його основним завданням.

Найбільш потрібним для України є схвалення її прагнення укласти з ЄС угоду про зону вільної торгівлі, а також досягти домовленостей у питанні транзиту газу в Європу. Та тут Берлін займає відверто негативну позицію.

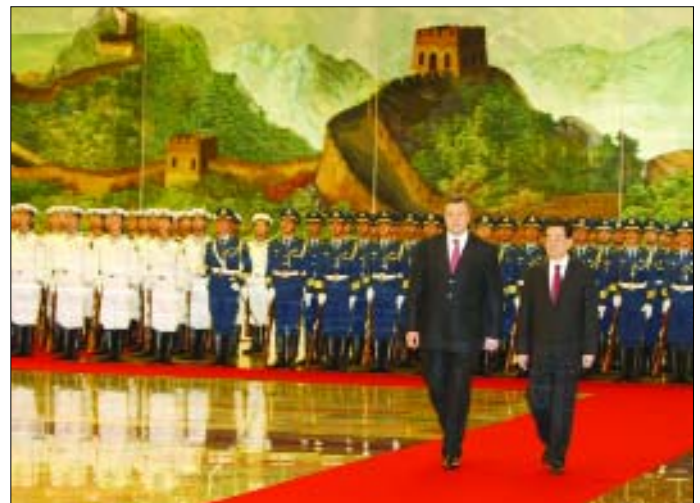
Німеччина ніколи не була «європейським адвокатом» Києва, тому нині переговори про створення зони вільної торгівлі йдуть так важко. Кожна сторона прагне відстояти власні економічні інтереси.

Крім того, як вважають експерти Центру Брукінгса, в уряді Меркель багато хто відкрито підтримує Росію і не захоче сваритися з Москвою через Україну. Саме тому Берлін в ос-

танні кілька років і підтримує проекти Росії з будівництва північного та південного потоків. На українські пропозиції використати газотранспортну систему і не прокладати нові труби Берлін не реагує.

Вагомим проривом у зовнішній політиці став вересневий візит Президента до Китаю. Під час візиту було підписано важливі договори стосовно співробітництва в космічній галузі на 2011–2015 рр., угода про будівництво залізничного сполучення між Борисполем і Києвом, а також газотурбінної гідроелектростанції в м.Шолкіно в АР Крим. За словами В.Ф. Януковича, ті угоди, які були підписані між сторонами, вартість не менш як \$4 млрд. Українсько-китайські відносини є стратегічними. Китай, як країна, що набирає темпи економічного розвитку навіть під час фінансової кризи, є важливим партнером для України з точки зору постачання новітніх технологій та інвестицій.

У Парижі була підписана «дорожня карта» українсько-французьких відносин на 2011–2012 роки, а також угода між урядами про взаємну допомогу та співпрацю у сфері цивіль-

ного захисту. Президент України Віктор Янукович переконаний, що з підписанням дорожньої карти між Україною та Францією розпочнеться активізація двосторонніх відносин.

В.Ф. Янукович зазначив, що ситуація вимагає від України ретельної підготовки співпраці з найбільшими партнерами з Європейського Союзу, країнами які відіграють значну роль у політиці ЄС. І, за його словами, Україна та Франція на двосторонньому рівні відпрацювали широкий спектр питань. Україна сподівається залучити Францію як партнера у питаннях євроінтеграції, зокрема щодо підписання угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також щодо створення зони вільної торгівлі та запровадження безвізового режиму.

Під час зустрічі обговорювалися питання модернізації української газотранспортної системи. І Президент запевнив Париж в тому, що Україна буде надійним постачальником газу «і що дуже важливо це питання вирішувати в трикутнику Україна–Європа–Росія».

Н.Саркозі, у свою чергу, зазначив, що покладає великі надії на ініціативу Франції про створення но-

вого безпекового та економічного простору, а Україна в цій справі може стати мостом між Європою та Росією.

Латвія прагне налагодити транзит вантажів з Чорного у Балтійське море, тому грудневий візит 2010 року був досить успішним, попри несприятливу позицію ЄС.

Візит Віктора Януковича до Польщі в лютому 2011 р. експерти вже назвали спробою виправити помилки на міжнародній арені.

Польща має досить стійкі та важливі зв'язки з Україною у багатьох сферах, тому вона намагається виступити її адвокатом у Європейському Союзі. Це, на думку експерта польського Інституту стратегічних досліджень Міхая Валеницького, додає Варшаві впливу в ЄС і дозволяє їй виступати регіональним лідером. Нарешті, польська влада розуміє, що нині вона має всіляко допомагати Україні, щоб та не опинилася в дипломатичній ізоляції.

На спільній прес-конференції після підписання «дорожньої карти» двосторонніх відносин на два роки обидва президенти випромінювали впевненість в тому, що тривалий період

відносин, в основі яких лежали порожні обіцянки і популізм, закінчився.

Крім того, у 2011 році на повну потужність має запрацювати газопровід «Північний потік», а він вже пройде повз Польщу дном Балтійського моря прямо в порти Німеччини і стане альтернативою старій радянській системі газогонів в Європу. На думку західних експертів, Росія нині шукає способи доставляти свої вуглеводні прямо споживачам Західної Європи, які можуть заплатити більше за сировину. Адже, за словами виконавчого директора Міжнародного фонду Блейзера Олега Устенка, сировина цього року стане найбільш ліквідним активом, тому її ціна зросте. Росія може скористатися цим і підняти розцінки на свої газ і нафту.

Саме тому Варшава сподівається використати нафтопровід Одеса–Броди з метою часткового звільнення від тиску Росії, через що візит Віктора Януковича проходив у такій конструктивній атмосфері.

Візит до Японії деякі експерти називають незапланованим, тому що держава вимушена була вирішувати внутрішній скандал із «кіотськими» грошиками.

Хоча Україна не отримала конкретики, перший зовнішньополітичний рік Віктора Януковича не можна назвати невдалим. Адже після попередніх п'яти років внутрішньої нестабільності та зовнішньої одновекторності, перший рік діяльності нової влади у сфері зовнішньої політики мав реалізуватися саме у такому форматі. В.Ф. Янукович передусім показав світові, що Україна є стабільним і надійним партнером, з яким вигідно мати справи.

Наступний, другий зовнішньополітичний рік, на наш погляд, має містити реалізацію договорів та угод року попереднього, а також забезпечити активний вихід держави на плідну співпрацю з країнами Південної Америки, Аравійського півострова, Індією та країнами-членами АСЕАН. Тут Україна може перейняти досвід проведення реформ, отримати інвестиції, знайти нові ринки збуту та зарекомендувати себе як країна із великим потенціалом. Як і завжди, впродовж 2011 року Україні потрібно успішно балансувати між Сходом та Заходом, переймаючи європейські цінності та отримуючи вигоду з співробітництва зі східним сусідом.

Давос – місце, де виникають ідеї про можливості масштабних угод

41-й Всесвітній економічний форум, який традиційно проходив у швейцарському місті Давос з 26 по 30 січня та зібрав близько 2500 політиків, бізнесменів і митців з усього світу, підтвердив статус місця, де не підписуються масштабні угоди, а швидше, «готуються ідеї про можливість таких угод на основі обміну думками»: від допомоги постраждалому від землетрусу Гаїті – до необхідності проведення економічних реформ, які допомогли б уникнути фінансового краху ринків у майбутньому.

Цього разу основними темами обговорення стали пошуки шляхів відновлення світової економіки після глобальної фінансової кризи минулих років; подолання безробіття у світі, рівень якого досі залишається надзвичайно високим; вирішення продовольчої проблеми. На ці та інші больові точки сьогодення вказували світові лідери, починаючи від Президента Швейцарії Доріс Лойтхард, яка відкривала форум.

Давоська зустріч важлива тим, що дає можливість представити свою країну, продемонструвати її позитив і потенціал, показати зарубіжним партнерам вигоду від обопільного спів-

робітництва, перспективність вкладання інвестицій у національну економіку тієї чи іншої країни. Тут працюють на перспективу.

Зокрема, Президент України Віктор Янукович мав на Всесвітньому економічному форумі плідну зустріч з Генеральним секретарем ООН Пан Гі Мун, з яким обговорив можливість співробітництва ООН та України з подолання продовольчої кризи.

«Ми ставимо за мету активно приєднатися до програм ООН із забезпечення продовольчої безпеки. Україна має відповідні можливості виробництва сільськогосподарської продукції. Тому ми готові підтримати ініціативи ООН у цій сфері», – підкреслив Віктор Янукович. У відповідь Генсек ООН висловив надію на тісну співпрацю з Україною.

Виходячи з того, що Швейцарія є країною-господаркою Давоського форуму, показовою є також зустріч Президента України з Федеральним президентом Швейцарії Мішлен Кальмі-Рей. Глава Української держави зазначив, що ця зустріч є хорошою можливістю обговорити низку питань, які становлять взаємний інтерес України та Швейцарії.

«У нас є багато спільного. Україна і Швейцарія – нейтральні держави», – сказав, зокрема, Віктор Янукович. Він із задоволенням зазначив факт підписання 24 червня 2010 року Угоди про вільну торгівлю між Україною та Європейською асоціацією

вільної торгівлі, до складу якої входять Швейцарія, Норвегія, Ісландія та Ліхтенштейн.

Глава держави, окрім того, нагадав, що Швейцарія є донором Чорнобильського фонду «Укриття». «Сподіваюся, всі ці напрями співпраці ми будемо активізувати і тільки додавати динамізму в наші відносини», – підкреслив Віктор Янукович.

Президент запросив Мішлен Кальмі-Рей відвідати Україну в квітні, зокрема, для участі в Міжнародній науково-практичній конференції «25 років Чорнобильської катастрофи. Безпека майбутнього», яка пройде в Україні 20–23 квітня.

Щодо чорнобильської катастрофи та її чвертьстолітньої дати, яка відзначатиметься у квітні, Президент України Віктор Янукович у ході Давоського форуму приділив цьому питанню значну увагу. Зокрема, запропонувавши Європейському банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) розглянути можливість збільшення фонду «Укриття» Про це глава держави заявив на зустрічі з президентом ЄБРР Томасом Миром. В.Янукович підкреслив, що Україна високо цінує співробітництво з ЄБРР і готова розвивати його надалі. «і в цілому задоволені рівнем партнерських відносин з ЄБРР. Хотілося б, щоб ви й надалі продовжували програму об'єкта «Укриття», щоб ми разом зараз відпрацювали можливість збільшення фонду».

Було зазначено, що до цього процесу можуть бути залучені нові донори, а відповідну роботу було б доцільно провести під час Міжнародної конференції «25 років Чорнобильської катастрофи. Безпека майбутнього».

У процесі підготовки до цієї події у плані пошуку нових ідей стратегічного значення, які є для Давоса пріоритетними, звертає на себе увагу думка, що Україна за всі ці роки не змогла обґрунтувати ідею можливості, наприклад, перетворення об'єкта «Укриття» на Чорнобильській АЕС на міжнародний полігон відпрацювання нових технологій виведення атомних об'єктів, які підпрацювали свій ресурс, з експлуатації. Це, на думку фахівців, могло б стати однією з потенційних конкурентоспроможних переваг України і закріпилося б за нею як пріоритет у Давосі. І це цілком доречно обговорити на майбутній конференції по ЧАЕС у Києві. Цілком ймовірно, що про це йтиметься і 16 березня у ході парламентських слухань у Верховній Раді України на тему: «Сучасний стан та актуальні завдання подолання наслідків Чорнобильської катастрофи».

Що ж до перспектив українсько-швейцарських відносин у світлі подальших давоських зустрічей, народний депутат України, керівник депутатської групи Верховної Ради України з міжпарламентських зв'язків з Швейцарською Конфедерацією **Валерій Коновалюк** вказав, що

впродовж трьох останніх років ці двосторонні відносини активно розвиваються.

— Для нас важливо, що рівень їхньої оцінки досить високий. Нещодавно була створена вже з боку Швейцарської Конфедерації парламентська група дружби на чолі з Кристою Марквальдер Бар, до якої ввійшло більше десяти депутатів швейцарського парламенту. Ми активно вибудовуємо взаємини з точки зору розвитку торговельно-економічних відносин, у питаннях гуманітарної політики, питаннях перспектив розвитку окремих галузей в Україні, які цікавлять інвесторів з боку швейцарського бізнесу, — розповів В.Коновалюк.

За даними Держкомстату, український експорт до Швейцарії в період січня–вересня 2010 р. становив 399 971,6 тис. дол. США (+23,40% порівняно до відповідного періоду 2009 р.)

— Крім суто економічних чинників, існує чимало інших резервів нашого взаємного інтересу. І тут, насамперед, я звернув би

увагу на досить великий досвід Швейцарської Конфедерації в реформуванні системи місцевого самоврядування. На мій погляд, Швейцарія сьогодні є зразком участі громадян у формуванні внутрішньої та зовнішньої політики своєї країни. Формуванні тих аспектів розвитку держави, які постійно шляхом проведення референдумів формулюються, виходячи саме з позиції громадян країни.

Гадаю, що у питаннях удосконалення фінансової системи, бюджетної системи є також чимало цікавого. І досвід Швейцарської Конфедерації у цьому плані є також корисним для нас. Не кажучи вже про напрацювання Євро-2008, однією з країн-організаторів якого була Швейцарія. Адже, як відомо Євро-2012 прийматиме Україна разом з Польщею.

Що ж до Давоського економічного форуму, мені здається, що традиційна участь України у ньому має, врешті-решт, бути спрямована на більш широке представництво в інших заходах, які стосують-

ся не лише економіки та інвестиційної політики, а й питань культурного обміну. Щодо цього, ми плануємо під час святкування Дня Незалежності України провести великий форум - Дні України у Швейцарії, де виступлять наші творчі колективи, діячі мистецтва. І ми постараємося глибше ознайомити наших швейцарських друзів не лише із самобутністю, культурою, історією України, а й з тими привабливими можливостями, які відкривають перед нею нашу країну. І цей шлях виглядає цілком реальним.

Віктор Янукович слушно зазначив під час давоської зустрічі з Федеральним президентом Швейцарії Мішлен Кальмі-Рей про те, що сьогодні ми маємо усвідомити, що Україна проголосила себе позаблоковою державою. І в цьому аспекті внутрішньої та зовнішньої політики справді дуже цінним здається швейцарський досвід — країни, яка знаходиться у центрі Європи, яка при своєму державному нейтралітеті змогла використати максимальні вигоди для себе.

Сподіваюся, що нинішній Президент Швейцарії Доріс Лойтхард, з якою я дуже добре і близько знайомий ще відтоді, коли вона була міністром економіки, також прихильна до України. І нам вдасться розглянути ще багато проєктів, пов'язаних з розвитком наших двосторонніх відносин. Маю надію, що ці відносини стануть доброю традицією на тривалу перспективу.

У зв'язку із цим слушно пригадати слова самої Доріс Лойтхард про те, що, роблячи наголос на тому, що Швейцарія цілком ус-

пішно виходить з фінансової кризи, маючи найнижчі показники з безробіття (майже 4% безробітних у Швейцарії та близько 10% в середньому по Європі) та за зовнішнім боргом. Реальність така, каже швейцарський президент, що ми не належимо до 20 найбільш могутніх економічних держав світу, однак інші країни можуть повчитися у Швейцарії вмінно організовувати мультикультурний простір.

У червні з парламентським візитом до Швейцарської Конфедерації збирається приїхати Голова Верховної Ради України Володимир Литвин. І зараз очолювана В. Коновалюком депутатська група у співпраці з дипломатичними службами України та Швейцарії готує велику програму перебування спікера у цій країні для того, щоб робоча поїздка виявилася по-справжньому плідною.

— Я переконаний, що цей візит зміцнить відносини і пожвавить роботу нашої депутатської групи з міжпарламентських зв'язків з Швейцарською Конфедерацією і сприятиме їх розвитку на перспективу, — сказав В. Коновалюк.

Подібні кроки назустріч один одному тим паче актуальні та цінні сьогодні, коли ставлення до України в світі неоднозначне як з точки зору політичних процесів, які відбуваються всередині країни, так і з точки зору оцінки перспектив економічних реформ. І що більш предметнішою буде на них розмова, то більш зрозумілою і привабливою світові стане сьогоднішня Україна.

Огляд «З.С.»

Під час візиту до України Голови Ради кантонів парламенту Швейцарської Конфедерації Алена Берсе (зліва направо): Надзвичайний та Повноважний Посол України в Швейцарії Ігор Дір, народний депутат України, керівник депутатської групи Верховної Ради України з міжпарламентських зв'язків із Швейцарською Конфедерацією Валерій Коновалюк, Ален Берсе, Надзвичайний та Повноважний Посол Швейцарії в Україні Георг Цублер

Бельгія мінус Фламандія = Валлонія?

(кілька думок про вчора, сьогодні, завтра)

Бельгія вже вкотре переживає урядову кризу внаслідок саботажу фламандських націоналістів. Але тепер нерви валлонів – франкомовних бельгійців, здається, здали. Провідні валлонські партії почали вести мову про можливість розділу бельгійських земель на окремі самостійні державоутворення. Але чи дійде до створення окремої держави валлонів – велике питання.

Теза про те, що проект на ім'я «Бельгія» добіг свого кінця ще 14-го вересня минулого року озвучив Лауретті Онкелінкс (Laurette Onkelinx), один із лідерів соціалістів – провідної партії у франкомовному регіоні Бельгії. «Треба бути готовими до того, що Бельгія може припинити своє існування», – заявив політик. Він також додав, що «настав час визнати – ідея незалежності дуже популярна серед фламандського населення».

Заяву Лоуретті сприйняли на «ура!» чимало його товаришів по партії. Судячи з реакції у пресі, суспільство також готове прийняти такий сценарій розлучення фламандців і валлонців. Проте розмови про ймовірний крах проекту «Бельгія» зовсім не означають реальну появу на її місці двох нових незалежних держав – Фландрії та Валлонії.

Річ, як здається автору цієї публікації, у нюансах валлонського націоналізму.

Бельгійське королівство, народжене в ході революції 1830 р., було, швидше, справою франкомовних громадян. Однак до складу нового державного утворення були включені також і фламандські території, що виявилось бомбою уповільненої дії.

Через деякий час фламандці почали вимагати для себе рівних прав, насамперед, у мовній сфері. Оскільки вони становили більшість, їм вдалося поступово крок за кроком відвоювати в Брюсселя нові преференції: визнання фламандської мови як офіційної, можливість вивчення фламандської у школах і університетах, закріплення рівного статусу мов, утворення власної адміністрації, функціонування автономії тощо.

Валлони тривалий час крізь пальці спостерігали за активністю фламандців. На той період економіка країни була напряму за-

в'язана на розробці вугільного басейну. Цей регіон вважався індустріально найрозвиненішим у Європі. Тут же зосередився фінансовий капітал. Фландрія, у свою чергу, була переважно сільськогосподарським регіоном. Тема національної валлонської ідентичності якщо й артикулювалася, то зводилася виключно до боротьби за право широкого використання французької мови, що, у свою чергу розглядалося не як захист національних прав валлонців, а як спосіб збереження Бельгії. Цей аспект – захист французької мови як основи національної самосвідомості в результаті зіграє злий жарт із самими валлонцями. Згодом їм доведеться відповідати на запитання: хто ж вони насправді – французи чи окремий етнос?

У 1912 р. у валлонських лібералів виникла ідея створити картель проти

фламандців, інтереси яких представляли католицькі партії. Так до валлонського руху приєдналися соціалісти. Цей альянс породив стійкий міф про те, що валлони сповідують ліву ідеологію, а фламандці – праву.

Жодна фламандська військова частина не чинила опору військам Вермахту в 1940-му, коли фашисти напали на Бельгію. Відразу після окупації країни Гітлер віддав спеціальний наказ про звільнення з полону всіх бельгійських солдатів фламандського походження. У свою чергу фламандці стали одними з найвідданіших союзників Гітлера (цікаво, що в той самий час нідерландці – найближчий до фламандців народ, чинили активний опір нацистам).

У той час як фламандські лідери співпрацювали з нацистами, франкомовні бельгійці, швидше, співчували французькому руху опору. Тому їх національні ініціативи носили антифашистський і лівий характер.

У 1942-му в підпіллі виникає група Демократичне та Соціалістичне Об'єднання Валлонії (RDSW). Її активістами створюється проект маніфесту незалежної Валлонії.

Ідея була озвучена під час конгресу валлонського народу в травні 1945 р., проте резолюцію про самостійність Валлонії підтримали лише 14 відсот-

ків учасників. Перемогла позиція, що край має залишатися частиною Бельгії.

У 1950-му в Бельгії призначають референдум. Громадяни мають відповісти на запитання – чи підтримують вони повернення в країну короля Леопольда III. Під час війни Леопольд підписав акт про капітуляцію на той момент, коли доля військової кампанії ще навіть не була вирішена. Пізніше після приходу фашистів король виступив проти емігрантського бельгійського уряду в Лондоні, водночас як його колеги – королева Голландії та герцог Люксембургу відмовилися визнати окупаційні режими. Не дивно, що Леопольд за свої заслуги удостоївся зустрічі з Гітлером. Усю війну монарх провів на території Австрії.

Після війни в Бельгії обговорювалося питання про притягнення короля до кримінальної відповідальності за зраду. У підсумку вирішили – дати народу самому вирішити, чи потрібний йому такий суверен. У результаті голосування 58 відсотків тих, хто проголосував у регіоні Валлонія, виступили «про-

ти» повернення монарха, в той час як 70 відсотків фламандців були «за». Оскільки думка фламандців виявилася вирішальною, у валлонців виник комплекс меншовартості. Вони розгорнули щось на кшталт кампанії опору проти Леопольда, яка включала навіть акції терору. Врешті-решт Леопольд змушений був відмовитися від трону на користь свого сина Болдуїна.

У 1960-му в Бельгії був оголошений загальний страйк, в якому тон задавали валлонські шахтарі та металурги. У ході масових акцій народилася теорія «renardisme». Її творець Андре Ренард (Andre Renard), лідер профспілок, розвивав ідею про те, що соціалізм у сільській Фландрії неможливий. «Я соціаліст і валлонець, оскільки валлонці – це соціалісти». Тоді ж він агітував за створення соціалістичної автономної республіки Валлонія.

Естафету у гірників у 60-ті перехопили лівацькі студентські групи Фронт Визволення Валлонії і Народне Зібрання Валлонії, які, щоправда, залишилися

Собор Антверпенської Богоматері, Бельгія

маргінальними. Падіння інтересу до ідей незалежності мало економічні причини. Валлонія з закриттям шахт у 60-х стає дотаційним регіоном, залежить від допомоги Фландрії, яка навпаки вдало змогла інтегруватися в глобальну економіку. Ця обставина виступила серйозною мотивацією для валлонських політиків боротися за єдину Бельгію.

Однак, після серії урядових криз, спровокованих фламандцями, ідея незалежності отримала своє друге народження.

Проблема, однак, полягала в тому, що переважна більшість валлонів не ідентифікували себе як потенційних громадян незалежної Валлонії.

Згідно з результатами опитування, яке було проведено влітку минулого року, лише 12% валлонців виступають за незалежність. До речі, у Фландрії 38% населення підтримують створення окремої держави. Більше половини валлонців не проти одержати французький паспорт, хоча місцеві партії, які виступають за інкорпорацію регіону до складу

Франції, отримують на виборах не більше, ніж кілька відсотків голосів.

У наявності розмитість національної ідентифікації. І в цьому немає нічого дивного.

Тільки на початку 80-х розпочалося формування місцевого культурного руху. Відбулася кодифікація валлонської мови. Уперше валлонською почали виходити друком літературні твори й дуже популярні тут комікси. Однак за всіх старань фанатів валлонської культури край фактично знаходиться в зоні культурного впливу Франції. Крім того, багато мешканців Брюсселя вважають себе окремою соціокультурною групою. У 2006 р. у виданні Le Soir з'явився маніфест брюссельської культури, автори якого дистанціюються від валлонського руху.

Отже, перспективи валлонського сепаратизму не мають сьогодні жодного серйозного політичного, економічного та культурного підґрунтя, отже, виглядають доволі туманно.

Олег КУДРЯВСЬКИЙ

Шрі-Ланка після «тигрів»: якою бути країні?

Павло ІГНАТЬЄВ,
доцент,
кандидат політичних наук

Частина I

Громадянська війна на Шрі-Ланці, яка тривала з 1983 по 2009 рр., вважається найдовшою у Південній Азії та призвела до загибелі 80 тис. чоловік.

Розпад СРСР викликав пожвавлення громадянської війни на Шрі-Ланці, оскільки колишні країни соцтабору почали активніше продавати на острів надлишки зброї. Однак уряд Чандріки Кумаратунге, яка представляла Партію свободи, так і не зумів завдати остаточної поразки тамільським бойовикам. Через це в 2002 р. сторони погодилися на тимчасове припинення бойових дій, що діяло практично до кінця 2005 р. через цунамі, яке завдало шкоди східним і південним районам острова. На президентських виборах у листопаді 2005 р. перемагає виходець із півдня Махінда Раджапаксе, який пообіцяв знищити організацію «Тигри визволення Таміл Іламу» та ска-

сувати перемир'я 2002 р. як не вигідне країні. Його підтримали ліворадикальна партія «Джаната Вімукті Перамуна» та Партія національної спадщини, що складалася з консервативних буддистських монахів, переконаних у шкідливому впливі іноземного втручання в ланкійський політичний процес. Лідер «тигрів» Велупілай Прабакхаран допустив фатальну помилку, коли наказав тамілам бойкотувати вибори на сході та півночі країни, оскільки жоден із претендентів нібито не міг поліпшити відносини сингалів і тамілів. Як наслідок, М.Раджапаксе здобув перемогу над своїм конкурентом і представником «партії миру» Ранілом Вікрамасінге із мінімальним відривом, забезпеченим відсутністю більшості тамільських виборців на дільницях, адже у голосуванні взяло участь тільки 14 тис. чоловік.

Важливо встановити, яким чином М.Раджапаксе зумів закінчити громадянську війну, що тривала з 1983 р. і супроводжувалася низкою поразок урядових військ і вбивств провідних політиків тамільськими бойовиками. Насамперед, очільник «тигрів» В.Прабакхаран став жертвою політики знищення неугодовних йому соратників, внаслідок якої на бік урядової армії перейшов польовий командир Каруна (справжнє прізвище Муралітаран), який контролював

частину сходу Шрі-Ланки. Цей досвідчений бойовик забрав із собою 6 тис. підлеглих і кинув політичний виклик В. Прабакхарану, поставивши під сумнів право останнього представляти всіх тамілів острова. Також президент доволі швидко знайшов спонсорів нової військової кампанії, якими стали Пакистан і КНР (як поставачальники недорогої зброї), Іран (забезпечив країну 70 відсотками її термінових потреб у нафтопродуктах на період ведення бойових дій) та Лівія, яка надала 500 млн. доларів пільгових кредитів. Ці кошти мали відігравати роль «безпекової сітки» на період, коли економіка країни переживала нестабільність через суттєве зростання військових витрат. Завдяки допомозі з-за кордону в 2008 р. ланкійські збройні сили зуміли наростити свій особовий склад до 200 тис. чоловік (при населенні країни в 21,3 млн.), а на потреби оборони з бюджету було виділено суму близько 1,66 млрд. доларів. Операціями проти «тигрів» командував досвідчений генерал і ветеран громадянської війни на Джафнійському півострові Санат Фонсека, а загальне керівництво кампанією здійснював Міністр оборони і брат президента Готабая Раджапаксе. Нова фаза протистояння характеризувалася безперервним наступом урядових збройних формувань на позиції

противника з використанням масованих авіаударів та важкої артилерії, незважаючи на заклики ООН створити безпекові коридори, якими мирні жителі могли залишити зону бойових дій [1].

Зі свого боку, «Тигри визволення Таміл Іламу» не скористалися унікальною нагодою конвертувати свої військові успіхи в 90-х роках у мирне врегулювання конфлікту та створення автономії з широкими правами на півночі та на північному сході острова. Переговори, які тривали з сингальською стороною з 2002 по 2005 р., закінчилися безрезультатно, оскільки В.Прабакхаран проводив їх з позиції сили і не був готовим до поступок. Понад те, «тигри» виступили стороною-агресором, оскільки в 2006 р. терористка-смертниця намагалася вбити біля військового шпиталю в Коломбо тогочасного керівника генштабу армії С.Фонсеку, а згодом бійці руху перекрили подачу води сингальським фермерам у східних регіонах країни, що й дало привід уряду розірвати перемир'я. За період громадянської війни, «тигри» вбили більшість відомих тамільських політиків і ніхто не міг переконати керівника сепаратистів у необхідності виявлення стриманості та гнучкості на переговорах. У 2006 р. в Лондоні помер головний ідеолог «ТВТІ» Антон Баласінгам, який виконував функ-

цію міністра закордонних справ в «уряді» Прабакхарана і сповідував помірковані погляди. Він мав багато корисних зв'язків у європейських столицях і нерідко проводив переговори від імені тамільських сепаратистів, оскільки сам В.Прабакхаран не виїжджав із острова і лише один раз на рік виступав по тамільському телебаченню та радіо в «День героїв».

Населення під владою «тигрів» також почало висловлювати незадоволення після цунамі 2004 р., що зруйнувало чимало районів на сході острова. Казначейство Шрі-Ланки заблокувало перерахування цим територіям певної частини трьохмільярдної міжнародної гуманітарної допомоги (її заборонив Верховний суд країни, виходячи з припущення, що «ТВТІ» витратять кошти на своє переозброєння), а самі сепаратисти не мали фінансових ресурсів і не могли безпосередньо взаємодіяти зі світовою спільнотою. Цей чинник змусив низку дрібних тамільських польових командирів зі сходу перейти на бік уряду в обмін на обіцянку з боку М.Раджапакси дозволити їм взяти участь у політич-

ному житті рідного регіону в ролі домінуючих фігур та отримати імунітет від кримінального переслідування за порушення прав людини під час конфлікту. Були також й інші чинники, які заважали безпосередній апеляції тамільських бойовиків до світової спільноти у питанні забезпечення гуманітарною допомогою, зокрема: рекрутування дітей та підлітків у солдати, контрабанда зброї, вбивства сингалів-переселенців у тамільських районах, влаштування вибухів смертниками у громадському транспорті.

Далі, політика В.Прабакхарана призвела до його міжнародної ізоляції. Зокрема, вбивство Раджива Ганді в 1991 р. змусило Індію обмежити допомогу етнічних тамілів зі штату Тамілнад своїм співплемінникам на Шрі-Ланці. Серйозною помилкою «тигрів» була неспроможність їх представників сформувати собі образ мучеників у Канаді, США та країнах Західної Європи, де мешкала велика тамільська діаспора. Це було тим паче важливо, що «ТВТІ» стала єдиною у світі терористичною організацією, яка вбила лідерів двох країн світу – колишнього ін-

дійського прем'єр-міністра Раджива Ганді та ланкійського президента Рана-сінге Премадасу. В 1997 р. США, стурбовані великою кількістю резонансних терактів «ТВТІ», внесли її до переліку терористичних організацій, а згодом у 2005 та 2006 рр. цей приклад наслідували країни ЄС. За чотири місяці до подій «9/11» бойовики вчинили напад на міжнародний аеропорт у передмісті Коломбо, знищивши 26 цивільних і військових літаків. Ймовірно, саме цей теракт можна розглядати як найбільш масштабний в історії авіації. У свою чергу, в 2001 р. США вирішили, що успіх «тигрів» надихне інші терористичні організації до наслідування їхніх дій та посилили санкції проти «ТВТІ». Надзвичайно негативно на іміджі В.Прабакхарана позначилося вбивство у серпні 2005 р. 73-річного міністра закордонних справ Шрі-Ланки, авторитетного у світових дипломатичних колах етнічного таміла Лакшмана Кардіргамара. Саме воно зіграло роль каталізатора у прийнятті рішень ЄС і Канади щодо оголошення «ТВТІ» терористичною організацією. Як наслідок,

під час доволі брутальної серії наступів ланкійської армії «тигри» втратили не тільки заступництво світової спільноти, а й грошові надходження від тамільської діаспори у розвинених країнах світу, які почали обмежувати її представників у праві надсилати кошти на острів. Надалі відсутність будь-яких знакових перемог у період із 2008 по 2009 рр. викликала широкомасштаб-

не дезертирство людей молодого віку з лав терористичної організації на тлі постійного зростання особового складу ланкійських збройних сил, що підживлювалося ефективною урядовою пропагандою і щедрими обіцянками пільг для учасників бойових дій, зокрема виділення їм будинків і земельних ділянок.

КНР, що накопичила значні валютні резерви, вбачала у війні на острові історичну можливість глибокого проникнення в індійську зону впливу. У свою чергу, індійські нововладці вирішили не продавати зброю жодній зі сторін конфлікту, щоб не постраждало мирне тамільське населення, а натомість зосередити свої зусилля на економічній складовій співробітництва. Однак, за висловом одного з індійських високопосадових дипломатів, «Китай вирішив ловити рибу у мутній воді в той час, коли Індія виявляє стриманість». На самій Шрі-Ланці ставлення до китайців зовсім інше. Зокрема, сингали переконані, що допомога з їх боку надається без жодних прихованих умов, на відміну від того, як це роблять західні країни, а Китай може зіграти роль важливої проти-ваги Індії, виступити альтернативним їй джерелом кредитних коштів. У 2010 р. КНР надала Шрі-Ланці 1 млрд. доларів пільгових кредитів, у такий спосіб випередивши Японію, її традиційно найбільшого донора. Впевненість М.Раджапакси у тому, що КНР застосує право вето в Раді Безпеки ООН у питанні запровадження санкцій проти Шрі-Ланки за порушення прав людини, допо-

могла йому проводити військову кампанію до переможного кінця, не рахуючись з можливими втратами серед мирного населення і не вдаючись до марних переговорів із бойовиками. Ланкійський президент також розраховує, що китайські інвестиції надійдуть в південні райони острова, а індійські – в східні та північні, де є велика тамільська громада [2].

Таким чином, В.Прабакхаран не зміг зрозуміти, що цивілізований світ почав боятися проявів тероризму після 2001 р., а противники лідера сепаратистів вміло скористалися його образом як терориста, щоб налаштувати проти «ТВП» світову спільноту. По суті, «тигри» стали заручниками власної політики вчинення терактів, що дозволяла ефективно вести війну проти чисельно переважаючого противника, але не зуміли нічого протиставити масованому військовому наступу, який супроводжувався створенням фільтраційних таборів для тамілів і переміщен-

ням населення у зоні конфлікту. Зрештою, будучи впевненими у підтримці КНР, брати Раджапаксе та генерал С.Фонсека просто ігнорували постійні заклики світової спільноти до призупинення бойових дій, оточивши своїми військами у травні 250 тис. мирних тамілів і кілька тисяч бойовиків на північному сході країни та проводячи проти них щоденні операції. 16 травня 2009 р. було вбито В.Прабакхарана у джунглях на березі лагуни Нандікадал. Після демонстрації по національному телебаченню тіла 54-річного очільника сепаратистів із жахливою раною на голові таміли зрозуміли, що конфлікт остаточно закінчився, бо «Тигри визволення Таміл Іламу» втратили харизматичного лідера.

У політичному житті виникла кардинально нова ситуація, коли найпопулярнішими політиками стали члени «священної» для сингалів трійки – президент М.Раджапаксе, його брат і міністр оборони

Г.Раджапаксе та архітектор військової перемоги С.Фонсека. Однак через декілька місяців після закінчення бойових дій очільник держави вирішив, що легендарний генерал становить безпосередню загрозу його владі, тому й понизив його у званні влітку 2009 р., перевівши на маловпливову посаду, яка не давала реального контролю за збройними силами. Це нібито було зроблено у контексті вимог США та країн ЄС, згідно з якими оборонним відомством повинен керувати цивільний громадянин Шрі-Ланки, але насправді йшлося про усунення популярного конкурента, в руках якого знаходилася армія [3].

Цього Фонсека не зміг пробачити і перейшов до опозиції у листопаді 2009 р., де його підтримала найбільша опозиційна сила Об'єднана національна партія на чолі з Р.Вікрамасінге. Здавалося – в опонентів президента з'явився шанс на перемогу на січевих президентських вибо-

рах, оскільки М.Раджапаксе був ізолюваний в ООН, яка звинувачувала його у надмірному застосуванні збройної сили проти мирного населення, та дещо ускладнив відносини з Індією, прем'єр-міністр якої Манмохан Сінгх мав враховувати антисингалські настрої у перенаселеному штаті Тамілнад. Напередодні виборів відставного генерала несподівано підтримала колишня президент країни Чандріка Кумаратунге, в уряді якої М.Раджапаксе був прем'єр-міністром у період із 2004 по 2005 рр. Вона звинуватила президента у підриві авторитету партії, заснованої ще її батьком, у корупції та непотизмі [4]. Скориставшись цим, опозиційні діячі на чолі з С.Фонсекою почали висвітлювати у своїх передвиборчих виступах провали правлячого режиму, які полягали у високих темпах інфляції, непотизмі (при владі знаходилося відразу три брати з родини Раджапаксе), роздуті уряді, що складався зі 109 міністрів та їх заступників і нібито включав у себе чимало родичів і друзів глави держави. Генерал також розраховував, що виборці на сході та півночі проголосують за нього як за уособлення «меншого зла», обіцяючи у випадку перемоги швидко відновити нормальне життя у колишній зоні бойових дій та вивести звідти війська. Однак вибори 26 січня 2010 р. завершилися на користь М.Раджапаксе, який здобув перемогу вже у першому турі. Понад те, президент був настільки переконаний у власних силах, що оголосив про дострокові президентські перегони майже за два роки до за-

кінчення своєї першої каденції.

Чому М.Раджапаксе з легкістю переміг відомого генерала – визнаного героя громадянської війни? Сам президент підкреслював, що виборці не довіряли досвіду колишнього військового у політичній сфері. Якщо Махінда був учасником політичного життя протягом 40 років спочатку як наймолодший парламентар країни, а згодом як очільник опозиції, урядовий міністр, прем'єр-міністр і нарешті як президент, то С. Фонсека перебував у активній політиці менше півроку. М.Раджапаксе уміло культивував імідж «сина землі» з сільського півдня, завжди одягаючи на публічні заходи традиційний білий національний одяг і червонувато-коричневий шарф, який повинен був символізувати стручкові овочі – традиційну спеціалізацію місцевих фермерів. У свою чергу, його головний опонент любив кричати на підлеглих і поводитися нестримано на людях, оскільки далися взнаки роки служби у збройних силах, його публічні промови були заплутаними і незрозумілими для пересічного виборця, через що недоброзичливці називали ко-

лишнього генерала «дере-в'яним». Зрештою, М.Раджапаксе робив наголос на тому, що його головний опонент нічого не знає про економіку і не зможе керувати країною під час пововенної відбудови на тлі поглиблення світової економічної кризи. Крім того, президент у пресі відразу присвоїв лаври переможця над тамільськими сепаратистами тільки собі, риторично запитуючи виборців: «Кого все-таки історія пам'ятає як творця Тадж Махала? Його архітектора, чи імператора, який зібрав необхідні ресурси і наказав побудувати святиню?» Махінда також неодноразово підкреслював, що генерал служив в армії і при попередньому режимі, але тоді суттєвих зрушень у війні проти сепаратистів не було помітно. Для жителів Шрі-Ланки перемога над «тиграми» означає дуже багато, адже вперше за останні десятиліття зникла загроза терактів, люди не побоюються з'являтися у громадських місцях, їздити у транспорті, подорожувати країною, тому вони навіть почали називати президента, який підпорядкував свою політичну діяльність меті знищення тамільських бойовиків, «даром

небес ланкійському народу» [5].

На виборах М.Раджапаксе здобув 57,8 а С.Фонсека – лише 40 відсотків голосів. З одного боку, чинного президента не любили жителі космополітичного Коломбо і багатьох консервативних високігорних районів, оскільки вважали, що він походить із бідного півдня, де проживають «нижчі» касты рибалок, окатоличені колись португальцями. Натомість виборці густозаселеного сингальського поясу на заході та півдні підтримали чинного президента на хвилі націоналістичного патріотизму. Впливові державні засоби масової інформації агітували за М.Раджапаксу, його зображення були повсюди у великих містах, а автобуси державних перевізників використовувалися для розповсюдження агітаційних матеріалів передвиборчого штабу очільника держави. Свою негативну роль у поразці генерала зіграло також те, що далеко не всі жителі тимчасових наметових містечок у зоні бойових дій зуміли проголосувати, а йшлося про 250–300 тис. виборців. Насправді, таміли не бачили особливої різниці між обома кандидатами і переважно проігнорували волевиявлення, заклопотані власними проблемами.

Оскільки С.Фонсека почав оспорювати результати виборів, 8 лютого 2010 р. його було заарештовано військовою поліцією за звинуваченням у підготовці перевороту. Місцеві політичні оглядачі переконані, що спочатку М.Раджапаксе вважав вибори формальністю і перехід в опозицію до нього відомого ге-

нерала виявився для нього великою несподіванкою і розлютив президента, який мав побоювання, що армія стане на бік свого колишнього безпосереднього командира. Ще більше його засмутила обіцянка відставного військового розповісти про злочини армії у зоні конфлікту, проти яких він нібито заперечував, але був змушений виконувати накази «зверху». Зрештою суд засудив генерала до 30 місяців ув'язнення за економічні зловживання під час придбання військової техніки за кордоном та через те, що генерал почав займатися політикою, ще обіймаючи посаду в збройних силах. Він був також позбавлений пенсії, своїх державних нагород і військових звань. Це трапилося незважаючи на осуд дій М.Раджапаксе світовою спільнотою, зокрема США, адже пікантний момент полягав у тому, що брат президента Г.Раджапаксе був...американським громадянином, а сам С.Фонсека мав «зелену карту», яка давала йому право проживати на території Сполучених Штатів.

(Завершення статті у наступному номері «З.С.»)

Список використаної літератури

1. Dark victory//Economist. – 2009. – May 25.
2. China: Sri Lanka's unconditional ally//Dw-world.de. – Пешим доступу до сайту: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,5559827,00.html?maca=en-rss-en-all-1573-rdf>
3. Embattled general//Frontline. – 2009/2010. – December 19-January 01.
4. Жители Шри-Ланки выбирают президента страны//Известия. – 2010. – 1 января.
5. Mahinda Rakapakse: I am very clear in my policy//Sunday Observer. – 2010. – February 21.

У віддзеркаленні міста Лева

(українсько-сінгапурські нотатки)

Павло СУЛТАНСЬКИЙ,
Надзвичайний
і Повноважний Посол
України в Республіці
Сінгапур

Україна – як і будь-яка самобутня нація – йде своїм, неповторним шляхом. Власне, хоч би до якої нації придивитися, її державотворчі зусилля, які, однак, далеко не завжди досягали омріяної мети, були та є неповторними. Хоча подібність, спільні риси, а то й однакові рухи, за бажання, простежити неважко. Двадцять річниця незалежності, яку невдовзі відзначатиме Україна, багатьох із нас змушує замислитися, чи вірним напрямом ми рухалися весь цей час, чи відповідали обрані пріоритети потребам нації, та й понад те: чи ті потреби та цінності поділяє переважна більшість з нас, її пересічних громадян?

За останні півстоліття десятки націй і територій ступили на шлях суверенного розвитку, потерпаючи від невдач, переживаючи ейфорію злетів і гіркоту та

розчарування падінь. На цьому тлі виокремлювалися більш успішні, а таких було та є не надто багато. Одні ходили манівцями, інших спіткали важкі випробування, які на тривалі роки заганяли їх у глухий кут.

У чому ж криється успіх державотворчого проекту, яким є секрет дива, що виводить націю на стійку та звідусіль видну орбіту?

Крихітний за планетарними мірками Сінгапур відповів на це запитання доволі промовисто. Неважко засумніватися у доречності знайомства з досвідом такої екзотичної за багатьма параметрами країни. Хіба буде для нас з того вивчення бодай якась користь? Та виходитимемо з того, що вчитися доречніше на загально визначених прикладах, у гросмейстерів. Не рівнятися ж на гірших! Сінгапур доводить свою успішність багато років поспіль, і робить це переконливо, подеколи – на заздрість менш вдалих. Мимоволі постає запитання: а може, ця країна просто вчасно і влучно випірнула з небуття, щоб, скориставшись моментом, постати таким собі прибутковим проектом?

Для того, хто насправді вболіває за матінку-Україну, у нотатках про Сінгапур знайдеться чимало і повчального, і застережливого. Звичайно, не йдеться

про готові формули, тим паче про сінгапурську модель як панацею для нас, лекало, за допомогою якого можна скроїти власне більш щасливе майбутнє. Однак, чому б не порадити – а може, поспівчувати, – дивлячись на феномен Сінгапуру?

Вдамося до відносно поверхового екскурсу в історію і сьогодення Республіки Сінгапур, країни справді далекої від України географічно, досить своєрідної як суб'єкта міжнародних відносин, унікальної за багатьма класичними показниками економічної потуги світового масштабу з кількістю населення, яке дорівнює Києву з передмістям. По суті, це один великий острів – власне Сінгапур – та низка невеличких островів, які купно розташувалися між Малаккською і Сінгапурською та Джохорською протоками, в акваторіях, де мирно співіснують води Тихого та Індійського океанів.

За якусь сотню кілометрів від екватора та за 5 часових поясів улітку і 6 – узимку від України неначе загубилася на мапі світу цяточка у 710 квадратних кілометрів під назвою “Місто Лева”, або Сінгапур. З малайської, а точніше – санскриту, ця співучо-романтична назва справді перекладається так, як ми звикли величати західну

столицю України Львів.

Створіння під назвою «Мерліон», яке десятиліттями уособлює образ Сінгапуру, чимось нагадує русалку, в якій замість принадного дівочого погруддя верхня половина являє собою добре пізнаваного царя звірів.

Історична довідка з Вікіпедії оповідає про існування рибальського поселення на місці сучасного Сінгапуру ще в третьому столітті н.е., про що є згадки у китайських хроніках. Острів багато століть входив до складу імперії Срі Віджайан, розквіт якої припав на V–XIII століття.

Відомо, що у 1299 році на Сінгапур, а на ті часи Темасек (морський – у перекладі з малайської), висадився Санг Ніла Утама, володар земель, прилеглих до острова. Там йому на очі потрапив дивний звір, який неабияк налякав вельможу, бо здався йому левом. Хоча насправді ці найбільші у світі кішки тут ніколи не водилися. Поєднання історичних фактів із легендами довкола пригоди першого повелителя Темасека-Сінгапура спонукало дизайнера Фрейзера Брудера в 1964 році розробити для сінгапурської туристичної агенції саме таку дивакувату емблему, яка перетворилася на символ Сінгапуру.

Деякий час ці дві назви одного й того ж острова

Мерліон – символ Сінгапуру

співіснували. Але з 14 століття «Сінгапур» узяв гору над «Темасеком», коли з невеличкого містечка чи навіть рибальського селища, яке передувало появі порту на місці сучасного мегаполіса, розпочалася тривала епоха перехоплень влади над цим справді стратегічним за географічними мірками шматочком землі. Та справжня цінність розташування Сінгапуру почала формуватися тоді, коли у XIV столітті з Китаю, а в XV – з Європи повз острів не від випадку до випадку, а вже на регулярній основі потяглися торговельні та піратські кораблі. Стаючи до сінгапурських причалів, вони змінювали його інфраструктуру та етнічний склад, пристосовували місцеве населення до своїх

потреб, привчаючи до терпіння і гартуючи підприємливість.

Історичною подією для Сінгапуру став рік 1819 – рік висадки на острові сера Стемфорда Раффлза, рішучого та далекоглядного високопосадовця всемогутньої на ті часи Британської Ост-Індійської компанії. Він швидко оцінив переваги цього шматочка суші, яку планетарні тектонічні процеси розташували на вістрі потреб мореплавців, купців і колоніальних загарбників. Відданий служінню Британській імперії та досить авантюристичний від народження (а народився він поблизу Ямайки у 1781 році на судні, де його батьки перебували у пошуках кращої долі на чужині), сер Раффлз не забарився знай-

ти легальний спосіб та підняти над Сінгапуром британський прапор. Його заслуги перед імперією були помічені й невдовзі він був удостоєний честі вважатися державним діячем імперії і – більше того – «батьком Сінгапуру» та отримав лицарський титул.

Невеличкий на той час населений пункт у шість тисяч мешканців, де співіснували вихідці з Китаю, малайці та лічені європейці, прискорено інтегрувався у справу розбудови Британської імперії, щоб ще за півтора століття постати як незалежна країна – Республіка Сінгапур.

З шестидесятих років XIX ст. Сінгапур набув поганой слави як місце розпусти, всюдозволеності та наркоторгівлі. Місто на той час вже налічувало понад 60 тисяч мешканців, причому другою за кількістю населення групою після китайців стала індійська громада, яка посунула автохтонну малайську на третє місце.

Британським Сінгапур залишався до лютого 1942 року, коли японські вояки зробили неймовірне, як здавалося місцевим мешканцям, – майже без опору з боку захисників захопили острів.

Напередодні Другої Світової війни (перша не зачепила Сінгапур безпосередньо) населення острова налічувало близько мільйона осіб – представників десятків національностей. Офіційний Лондон вважав Сінгапур «другим Гібралтаром». На нього поклалися великі сподівання, там була закладена потужна база підтримки флоту, у тому числі – найбільший у світі на той час сухий морський док. Відтак, коли за тиждень з японського

вторгнення (8 по 15 лютого 1942 року) британський гарнізон у 80000 чоловік капітулював, це стало сенсацією глобального порядку. Британський прем'єр У.Черчілль назвав поразку «найгіршим лихом».

За історично короткий час (акт про капітуляцію був підписаний 12 вересня 1945 року) японські загарбники залишили по собі спустошення, гнів і ненависть до себе з боку місцевого населення. Щороку у лютому на Меморіалі цивільних жертв окупації відбувається траурна церемонія, де представники всіх верств населення віддають данину пам'яті десяткам тисяч загиблих.

Прикметним є те, що сінгапурці з роками щодалі з більшою повагою ставляться до своєї британської колоніальної спадщини, поцінуючи її як історичне надбання. Натомість три з половиною роки під японським ярмом тут вважають найжахливішими у своїй сучасній історії.

Під адмініструванням Британської імперії, розпад якої був очевидним, Сінгапур поступово заліковував тяжкі рани, завдані Другою Світовою, а місцеві ватажки закликали населення до чимдалі ширшої автономії. Сінгапур переживав бурхливі часи: голодні повоєнні страйки безробітних і знедолених; надії на реалізацію своїх прав через крок за кроком впроваджуване напівсамоврядування; формування різноспрямованих, у т.ч. й екстремістських, політичних партій і угруповань та масову політизацію населення; сплеск націоналізму та міжконфесійних суперечок.

Важливим для майбут-

Тут розташоване Посольство України в Сінгапурі

ньої країни став 1959 рік, коли на виборах до місцевого парламенту (Законодавчої асамблеї) перемогла Партія народної дії (ПНД), яка відтоді ще не поступалася владою у Сінгапурі. Прем'єр-міністром місцевого уряду став 36-річний лідер партії-переможниці на виборах Лі Куан Ю, випускник Кембріджського університету з юридичним дипломом. 9 липня 1963 року, згідно з так званою Малайською угодою, Сінгапур увійшов до складу Малайської Федерації. Та вже 9 серпня 1965 року малайзійський парламент одностайно проголосував за виключення зі свого складу населеного переважно китайцями Сінгапуру. Молодий прем'єр сприйняв відторгнення як свою особисту поразку. Упродовж кількох років він разом з однодумцями усіяло переконував своїх співвітчизників у необхідності бути разом з Малайзією. А натомість, супроти своїх намірів і заявлених цінностей, Сінгапур отримав свободу, яку, видається, не мав наміру здобувати.

Перед владою постала низка фундаментальних проблем: визнання міжна-

родної правосуб'єктності, розбудова підвалин державності, приборкання екстремізму та радикалізму на позбавленій природних ресурсів території країни, у т.ч. у мінімально достатній кількості прісної води. Нікуди при цьому не поділися багатонаціональність, мультиконфесійність, присутність потужних впливів ворогуючих ідеологій та стан світового перехрестя. Усьому цьому слід було дати лад, не скотитися у збройний конфлікт, упередити масові заворушення і цілком ймовірно провокації ззовні.

Майдан у центрі міста, де керівник уряду Лі у ті драматичні дні виступив зі зверненням до співвітчизників, дотепер не змінив свого вигляду аби ніщо не могло зашкодити хоч сьогодні скликати багатотисячні збори.

Чи могла новоявлена незалежна держава існувати без широкого міжнародного визнання?

Маємо розмаїту картину того, як ті чи інші з претензією на державний статус новоутворення роками, десятиліттями торують собі дорогу на світовій арені без особливих успіхів.

Брак загальноприйнятої легітимності, квалітет чи брутальність поведінки лідерів новоспечених країн, несприятливі світові тенденції, обструкція провідних потуг і багато інших факторів позначаються на репутації новачків. Врешті, те чи інше визнання світової спільноти приходить. Інша справа – його гатунок.

Щодо Сінгапуру зовнішнє ставлення загалом виявилось прихильним. Адже на міжнародну арену в ті роки вийшли десятки колишніх колоній, поява яких була очікуваною та всіяко віталася і світовою спільнотою, і провідними на той час центрами сили. Та і в самому Сінгапурі питання рішучого виходу у глобальне середовище, здається, не дискутувалося: влада негайно розпочала інтенсивний процес набуття статусу суб'єкта міжнародного права; Сінгапур того самого року став членом ООН; за лічені місяці встановив дипломатичні відносини з десятками країн світу.

Чи були країни-сусіди налаштованими сприяти Сінгапуру?

Запитання, швидше, риторичне. Слід нагадати, що Сінгапур має лише морські кордони з Малайзією та Індонезією. Не вдаючись до аналізу процесів у двосторонніх відносинах із цими країнами, звернімося до одного з численних коментарів на цю тему згаданого вже Лі Куан Ю: «Поспілкуйтеся з командуванням Збройних сил Сінгапуру. Чому вони це роблять – два роки життя кожного молодого чоловіка, 5–6% ВВП і ощадливий уряд, що закладає резерви? Ми це робимо через якісь галюцинації? Чи то-

му, що це є єдиним шляхом, щоб нас залишили у спокої задля виживання і процвітання?»

Кажуть, що вдумливі британські вчені знайшли відповідь на запитання: що є для людини найсильнішою мотивацією для тих чи інших вчинків. Вони стверджують, що це – успіх сусіда. Варто було б цю сентенцію поширити на групи людей, на громади чи навіть на країни.

Постала у 60-ті роки ХХ ст. зі стану хаосу і розпаду сінгапурська держава, як виявилось, за пару десятиліть почала викликати посеред менш успішних регіональних гравців не лише конструктивний інтерес, а й багато інших почуттів. Сінгапурці дивним чином, як на думку набагато численніших та наділених природними ресурсами сусідів, швидко оговталися та перетворили загрози та виклики на переваги та здобутки.

Чи існувала (існує) сінгапурська нація як єдиний історичний етнос, як носій спільних цінностей, традицій, культури?

Побійтеся Бога, – скаже будь-хто, бодай трішки обізнаний з тутешніми реаліями. Справді, звідки взятися нації у її традиційному визначенні на островах, де з покоління у покоління перемішувалися між собою представники десятків народів усіх рас. Хоча етнічні китайці впевнено домінують у цій країні, становлячи понад 70 відсотків загальної кількості мешканців, тут ніхто на запитання про національність не дасть іншу відповідь, ніж: «я – сінгапурець». При цьому може доповнити, що його предки з далекого Кашміру, чи Філіппінів, Тайваню чи Ма-

лайзії, але головним чином – з Південного Китаю. Так тут склалося. Не рідкість у Сінгапурі і люди європейської зовнішності. Але вони також звідусіль: Нової Зеландії, північного Середземномор'я, звичайно ж з Об'єднаного Королівства чи його колишніх колоній. Трапляються і наші співвітчизники.

То що ж їх усіх об'єднало?

Виявляється – закони і рішуче прагнення жити за правилами доцільності (не плутати зі сповідуваною у нашому минулому «революційною доцільністю!»). А ще – усвідомлення необхідності та переважаюча готовність їм підпорядковуватися. Жартوما ж місцеві інтелектуали вдаються до терміна «поліетнічна» нація, ненавмисно нагадуючи ще пам'ятну багатом з нас «єдиную общность – советский народ». Тільки у Сінгапурі до такого самовизначення ставляться з повагою, а не з відвертим глумом, як це було за часів «неделимого».

Між іншим, у цій країні величезну роль у справі націотворення відіграла мова. Здавалося б, чи не простіше за все було б запровадити китайську як офіційну і в такий спосіб виокремити себе на власній території за тисячі кілометрів від материкового Китаю. Наразі Сінгапур має чотири офіційних мови, трьома з яких (китайська, малайська і тамільська) послуговуються основні етнічні групи населення. Питання ж спільної мови було вирішено геніально просто – визначили адміністративною англійську.

Відтак майже всі етноси Сінгапуру опинилися у

приблизно рівних умовах: кожен, хто дбав про свої освіту, кар'єру, бізнес або державну службу мав досконало опанувати по суті чужу мову. За словами сінгапурського керманіча Лі Куан Ю, саме це відкрило Сінгапур для світу і світ для Сінгапуру.

До речі, коли у вересні 2010 року під час перебування в Україні у нього запитали думку про мовне питання, поважний творець Сінгапуру буквально відрізав: другою вашою мовою має бути англійська, якщо ви прагнете жити у сучасному світі. Перша його, зрозуміло, не переймала.

Чи була та чи є у цієї молододержави ідеологія?

Давати відповідь за формулою «так» або «ні» є справою невдячною. Відносно коректно було б припустити, що, швидше, ні. Хоча у різні часи охочі залюбки тулили до Сінгапуру певні кліше. Йшлося і про диктатуру та авторитаризм режиму, і про драконівський державний капіталізм, і про утиски національних та релігійних свобод, навіть про певного типу соціалізм. Хай там як, але якщо спробувати абстрагуватися від теоретичних визначень сповідуваної ПНД ідеології та зосередитися лише на її змісті, то залишиться єдине поняття: прорахований прагматизм. Світоглядні постулати спільноти острівної держави сформувалися швидко, за лічені роки. Потрібно було вижити, й владна політична сила визначила свої погляди як неоліберальні. Понад те, до 1992 року ПНД входила до Соцінтерну.

До речі, у своїй останній, виданій у 2011 році,

книжці «Важкі істини щоб Сінгапур продовжив рух» харизматичний Лі Куан Ю з приводу майбутнього правлячої політсили висловився приблизно таким чином: якщо знайдеться ідейно згуртована група, здатна запропонувати кращі, ніж ПНД, умови розвитку країни, то чинні правила політичної гри дадуть їй можливість перехопити владу на чергових виборах.

Ще один феномен Сінгапуру? Фактичний засновник провідної політичної сили ставить під сумнів безхмарне майбутнє ПНД?! І це за умов, коли його старший син є її генсекретарем та очолює уряд країни...

У цьому місці саме по собі напрошується запитання: а чи справді може альтернативна до ПНД політична сила вийти на арену змагань за владу у Сінгапурі? І якщо може, то коли і яка?

Жоден серйозний аналітик – сінгапурознавець (зауважимо, що у чистому вигляді такі вчені навряд чи існують) на перше із запитань не дасть стверджувальної відповіді, маючи на увазі, щонайменше, середньострокову перспективу. Справді, складається враження, що ПНД є при-

реченою перемагати. Секрет успіху цього політутворення лежить на поверхні: він полягає у постійному залученні до своїх лав найздібніших, найталановитіших, готових сумлінно служити країні і діяти при цьому виключно у правовому полі. По суті, хоч би які погляди ти сповідував би, ця політична сила налаштована співпрацювати з тобою у разі, коли ти спрямовуєш свої зусилля на поліпшення життя співвітчизників, на створення кращих умов ведення бізнесу, на підвищення освітнього рівня молоді, на зміцнення обороноздатності держави тощо.

Яку серйозну альтернативу цьому можна запропонувати?

Виявляється, що альтернативи пропонуються, але у доволі обмеженій площині. Насамперед, критиці з боку опозиційних режиму сил піддаються пріоритети бюджетних асигнувань та елементи обмежень прав і свобод, які стосуються медійної галузі, свободи зібрань тощо. На переконання опозиційних діячів, ПНД принципово не здатна поглянути на проблеми Сінгапуру з інших, ніж раз і назавжди сприйнятих нею, позицій,

Сіті

Чайна Таун

за яких країна вважається великою корпорацією. При цьому виконавча влада діє не як національний уряд, а лише як менеджер із забезпечення найбільших зисків. Пересічна людина, на думку опозиції, у такій системі опиняється за межами того кола осіб, які приймають рішення. А відтак дійсні проблеми економіки країни, потреби звичайних громадян залишаються на узбіччі, у виграні ж – переважно наближені до влади.

Відомих нам вдома упродовж багатьох років палких дискусій на суспільно-контroversійні теми на місцевому телебаченні чи на шпальтах провідних видань тут дійсно не зустрінеш. Натомість, кожен другий таксист за 15 хвилин руху в авто повністю введе вас у курс актуальних для пересічного люду проблем. І пролунають до болю знайомі фрази про зубожіння бідних та надприбутки багатих, зникнення дешевих продуктів

харчування, непомірні потреби за користування автодорогами та парковками і багато інших невдоволень. Розумієш, що цей невдоволений електорат у певний момент може гучно заявити: набридли одні й ті ж самі, давайте щось змінимо. І нині гіпотетичне, неочікуване сьогодні, раптово станеться.

Зрозуміло, що для опозиційних владі політупропань втрата амбітних та багатообіцяючих членів, яким повсякчас знаходиться місце у ПНД, є щоразу важким ударом. Дієвість принципу меритократії (буквально – влада кращих) виглядає ледь не найуспішнішим надбанням правлячої партії.

Було б незайвим нагадати, що меритократія вважається могильником бюрократії. А відтак – несе у собі перманентну загрозу багатьом суспільствам, де чиновництво не вельми переймається тим, як стати вправнішим, професійно більш підготовленим до змагань за право просування кар'єрними щаблями, як насправді достойно служити тим, хто своїми податками утримує тебе та твою родину.

Ефективність свого чиновництва та його високу репутацію і фаховість Сінгапур доводить своїми кращими у світі міжнародними рейтингами за відповідними показниками, включаючи одну з вищих сходинок посеред некорумпованих націй, а також незліченних ходоків з усіх кутків світу за досвідом управління країною-містом.

Як ставляться у Сінгапурі до своєї яскравої репутації?

Загалом впадає в око, що самі сінгапурці неначе не

помічають тих зручностей, які створюють неповторну атмосферу комфорту, яка невпинно притягує у цю країну тисячі нових і нових переселенців – підприємливих, високоосвічених, вправних у своїй сфері діяльності. Уряд Сінгапуру з заavidною послідовністю заохочує потрібних країні фахівців у різноманітних галузях оселятися на острові та інтегруватися у місцеве суспільство, попри, між іншим, неприховане невдоволення корінного населення з цього приводу. Сінгапурців не важко зрозуміти. Адже місцевим мешканцям доводиться конкурувати за престижну роботу, за той чи інший сегмент ринку і, відтак, лунають докори на адресу влади, яка заохочує імміграцію. Ніде правди діти: у цій країні третину зайнятих становлять іноземці!

Згадані нечисленні ту-тешні українці, як виявилося, працюють у потужних транснаціональних компаніях (таких тут зареєстровано понад 100) та у створених у Сінгапурі вірцевих лабораторіях, ведуть успішний бізнес, навчаються в університетах, які обіймають провідні місця у рейтингах впливових світових агенцій.

У країні-мегаполісі пропонують ставитися до на-

пливу іноземців як до засобу виживання своєї країни. Бо приїждять кращі, а посередності сюди прорватися не зможуть, не кажучи про нелегалів та іншу сумнівну публіку.

Подеколи вражаєшся тому, в який спосіб тут усуваються ті чи інші перешкоди на шляху до подальшого поступального розвитку.

Приміром, у Сінгапурі ледь не кожен другий міг би за нашими мірками мати власне авто. Але їхня кількість у понад 5-мільйонному мегаполісі ще не перевищила мільйона. Звідки таке співвідношення? Маючи відмінну за всіма мірками інфраструктуру доріг, тут не прагнуть кожного мешканця посадити за кермо. Навпаки: уряд з року в рік заохочує сінгапурців до використання громадських транспортних мереж, зокрема метро. До речі, саме підземка за кілька найближчих років має удвічі збільшити протяжність ліній. Водночас неухильно зростає вартість пального, мегаполіс пронизаний платними дорогами, а вартість паркування змусить додатково подумати, чи їхати кудись власним авто, чи краще помандрувати комфортабельним вагоном. Особливо тоді, коли гама-

Літл Індія

нець замовника новенького авто полегає на десятих тисяч доларів при придбанні квоти (дозвіл від уряду на купівлю кожного автомобіля). У нас на таку новачку ще не наважилися. Мабуть, в Україні місця ще удосталь, більше, ніж на острові Сінгапур.

Без стратегічного планування, стверджують сінгапурські владоможці, ця країна приречена.

Як статистика відображала просування Сінгапуру до сьогоднішнього добробуту, економічного дива?

Зупинимось на ВВП. Відлік, напевно, краще розпочати з 1980 року, оскільки співвідношення з 1965-м даватиме приблизно такий самий результат, що і практикований колись у нас базовий 1913-й. Отже, у час, коли СРСР поки не збудував комунізм, але вже розгортав будівництво «розвинутого соціалізму», Сінгапур, за даними Міжнародного валютного фонду, досяг ВВП у понад 12 млрд. дол. США та мав на душу населення 40% ВВП від рівня Сполучених Штатів. За наступне десятиліття показник ВВП у співмірних цінах виріс майже у 2,5 рази, а у 2000-му упевнено перетнув планку у 80 млрд. дол. США. Глобальна фінансово-економічна криза кінця першої декади ХХІ ст. призупинила стрімкий рух Сінгапуру, але вже у 2010 році економіка продемонструвала майже 15-відсоткове зростання. ВВП країни впевнено вийшов на рубіж у близько 240 млрд. дол. США. Головним клопотом уряду стало: як найраціональніше перерозподілити додаткові бюджетні надходження.

Варто зазначити, що ця

країна низку років поспіль має зовнішній товарообіг утричі перевищуючий її ВВП!

Відтак, коли ми чуємо нарікання на надто велику відкритість української економіки, то не зайве пам'ятати про значно більш відкритий у цьому сенсі Сінгапур, який у цей спосіб лише виграє. Вочевидь, проблема тут не у ступені відкритості чи закритості, а в умінні перетворити виклики на переваги, чим ця країна навчилася філігранно володіти.

Лі Куан Ю у вже перекладеній та надрукованій українською мовою «Сінгапурській історії» звертається до читачів з проникливими словами: «Ми не маємо права забувати, що громадський порядок, особиста безпека, економічний та соціальний прогрес і добробут не є речами, даними від природи, вони залежать від неперервних зусиль та уваги з боку чесного й ефективного уряду, який повинен бути обраним народом».

Цю фразу можна було б вважати банальною, аби за нею не поставала титанічна, головне, втілена в реальні здобутки праця вже третього покоління сінгапурських державотворців; аби вона не стала результатом усвідомлення правлячою елітою невідворотності покарання за злочини; аби в ній не лунав рішучий заклик до громадян країни робити свій вибір на користь тих, хто насправді піклується про державу, безпеку, достаток більшості, громадський спокій та взаємну толерантність.

Чи все описане про далекий Сінгапур є актуальним для нас?

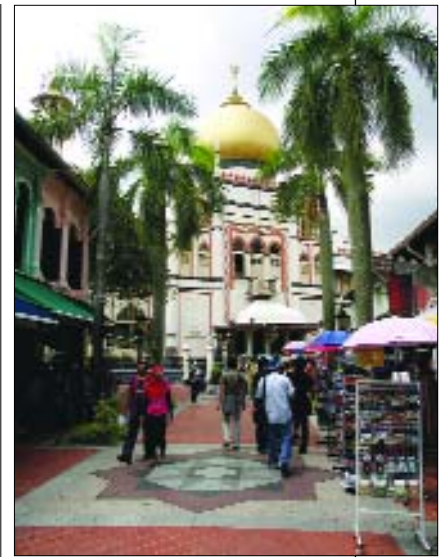
І так, і ні. Ми є багатими на природні ресурси і мо-

жемо на них великою мірою покладатися; нас ледь не вдесятеро більше, ніж сінгапурців; наш дім у відносно стабільній Європі, а не в розбурханій Азії; ми інтегруємося у переважно гомогенний за цінностями і нормами Євросоюз, а не – як Сінгапур – у спільноту з націй, які перебувають на різних щаблях суспільного розвитку. Ряд може бути значно подовжений, та річ не в тім.

«Чужого навчайтесь, й свого не цурайтесь!». Геніальний вислів Кобзаря так пасує висновку, що важко його не процитувати.

Сінгапур набув слави, так би мовити, настільної книжки для підприємців, менеджерів, учених і навіть політичних діячів. Уже кілька років поспіль він є місцем своєрідного паломництва, куди приїждять за досвідом з різних сфер життєдіяльності, де мають за честь відкрити офіс, започаткувати справу, прослухати курс лекцій, пройти лікування та багато іншого.

Аби наблизити між собою Україну та Сінгапур сьогодні робиться чимало. За результатами згаданого візиту в Україну міністра-ментора Сінгапуру Лі Куан Ю готується візит Президента України В.Януковича до Сінгапуру. Він має надати поштовх подальшим взаємовигідним відносинам між нашими двома країнами і народами. Триває опрацювання проєктів низки угод, зокрема про вільну торгівлю, повітряне сполучення та безвізовий режим. За сінгапурськими програмами державної допомоги десятки українських фахівців отримали можливості пройти стажування за різними спеціальностями, підви-

Арабська вулиця

щити свою кваліфікацію. Приглядаються до Сінгапурської фондової біржі (третя за потужністю у світі) найметкіші з українських підприємців. Місцеві ж промоутерські компанії вже готуються їх тут прийняти у свої цупкі та професійні обійми. А запитаймо нашу молодь, чи побажали б вони вчитися в сінгапурських університетах? Напевно, у відповідь пролунає доволі потужний хор: «Так!»

Двадцять незалежних років – вдалий привід для того, щоб розгледіти себе як віддзеркалення інших, подивитися на себе з певною дорослістю та зрозуміти власні помилки, визнати прорахунки, побачити вихід, вивірити рішення і – діяти! Діяти так, щоб кожне наступне покоління, як це вже має місце у Сінгапурі, не цуралося своїх попередників, а твердо спиралося на фундамент, закладений старшими, і брало уроки з минулого, відкритими очима дивилося на світ, усвідомлено продовжуючи поступальний рух.

Розвиток інформаційної сфери в координатах проблем модернізації суспільства

Олександр СОСНІН,
професор кафедри
управління суспільним
розвитком Національної
академії державного
управління при Президенті
України, доктор політичних
наук, професор

(Продовження. Початок у №1, 2011 р.)

На жаль, наш досвід ведення господарства давно підпорядковано меті задоволення амбіцій та потреб за рахунок агресивного використання природних ресурсів, без огляду на ресурсні можливості біосфери і законів її функціонування. Проте небезпеку такого розвитку на початку ХХ століття попереджав засновник нашої Національної академії наук академік Володимир Вернадський, однак, вже наприкінці минулого століття урбанізованою частиною людства наша планета, майже свідомо, була доведена до межі загибелі. Оглядаючи проблематику питань стратегічної перспективи розвитку України, це потрібно мати на

увазі, цього потребує її модернізація, яка має враховувати, диференціюючи та інтегруючи, в проектах розвиток відтворюваних і невідтворюваних ресурсів розвитку.

У координатах глобального виміру невідтворювані ресурси це, насамперед, багатство надр. Однак, сьогодні вони набувають певного економічного та соціального змісту виключно через транспортну та інформаційну діяльність, яка пов'язує в інфраструктурі держави всі ресурси, зокрема, й ті, які відтворюються та зосереджені, головним чином, у людях, їхньому інтелекті та працездатності.

Люди дають головний компонент економічного механізму відтворення ресурсних можливостей країни. Вони всюди, однак йдеться не про окрему людину, а про різні форми людських колективів, які працюють створюють власну історію – виробничу, культурну, політичну тощо, являючись, водночас, робочою силою, творцями технологій та засобів праці. Вони реалізують свої здібності в керуванні справами сім'ї, суспільства, взагалі організаційна, управлінська енергія людини, безумовно, базується на досвіді, знаннях, які мають як гене-

тичну, так і освітню природу. Рациональне та ефективне засвоєння досвіду і знань інших людей, народів і цивілізацій через освітню інфраструктуру кожної держави завжди було засобом і локомотивом суспільного розвитку. Інформація не сьогодні стала сполучним ланцюгом в управлінні людським суспільством і в освоєнні природи, взагалі досить специфічним явищем у житті людини та суспільства. Історія зберегла нам багато свідчень важкого просування людства по щаблях цивілізації, як за рахунок багатомільйонних людських втрат, так і за рахунок колосальної розумової енергії, яка через наукові відкриття та винаходи людей торувала впровадження новітніх ідей і вдосконалювала технології нових шляхів опанування природними, технічними і тепер інформаційними і людськими ресурсами.

У середині ХХ століття,

коли світ почав входити в координати постіндустріальної цивілізації, яку обумовили, зокрема, розвиток технологій ядерної доби, люди відкрили шлях до «економіки знань». Центральною фігурою суспільного розвитку стала людина, яка була зацікавлена у розвитку своїх знань як стратегічної основи розвитку свого суспільства. Можна сказати, що атомна доба стала наслідком прагнення людей революційно змінити енергогенеруючі технології, отримати нову зброю тощо. Все це, безумовно, теж було пов'язано з видобуванням природних ресурсів, однак, виключно у поєднанні з технологіями, які визначалися особливою складністю закладених у них знань (інформації) та високоякісним кадровим потенціалом галузі, яка постійно вимагала розвитку науки, освіти та виробничих відносин. Розвиток систем управління об'єктами

ядерної зброї та енергетики спонукав пошук більш досконалих методів як автоматизованого управління процесами, починаючи із паливно-енергетичного ланцюга видобування ресурсу, до процесів генерації та безпеки технологій електрогенерації, утилізації відходів, так і процедур демократичного регулювання суспільних відносин, наприклад, процесів щодо стримування процесів розповсюдження ядерних технологій [1].

Зрозуміло, що фактор інтелектуального капіталу та інноваційної діяльності був традиційно присутній в нашому житті. До середини XX століття, тобто до початку ядерної доби, він був у сутінках системи, яка в цілому була налаштована на використання не стільки інтелекту, скільки природних і матеріальних ресурсів. Поява технологій ядерної доби значною мірою обумовила потребу в інтелекті й, зокрема, управлінському. Атомна доба розвитку людства з'явилася як наслідок виснаження традиційних методів розвитку технологій і викликала на поверхню життя феномен прикладної науки – «технологічне знання» (ноу-хау), яке власне з часів промислової революції, з кінця XVIII століття, почало забезпечувати безпрецедентне зростання світової технологічної культури, і, врешті-решт, на сьогодні довела чітку наукову констатацію того, що ринкова економіка початку XXI століття – «постіндустріальна» та «інформаційна», «наукомістка», «високотехнологічна» та «інноваційна». Її основою виступають, поруч із сировинним і матеріальним ресурсом, інформаційний,

який у поєднанні з освітнім та інтелектуальним капіталом людини стає основою інноваційної діяльності. Для її розвитку мало ідей окремих людей, потрібні зусилля всього суспільства, об'єднаного за цивілізаційною ознакою. За відомою казкою, щоб виростити інноваційну ріпку вистачило зусиль одного діда, його землі та, звичайно, Сонця, а щоб лише витягти її не вистачало зусиль цілої родини, для цього потрібні були зусилля ще й мишеняти. А попереду ще болючий для нас процес перетворення коренеплоду на корисний продукт харчування... До речі, складність реалізації у нас процесів зберігання багатьох надто корисних сільськогосподарських культур і дарів природи до сьогодні значною мірою збіднює харчовий раціон нашої нації, обумовлюючи пандемію захворювань населення.

Ключем до розуміння нашої політологічною наукою основних засад появи і розвитку інноваційної діяльності має стати повне та системне розуміння параметрів інноваційного циклу, як базової функціональної послідовності дій, які визначають і наповнюють змістом весь інноваційний процес, який поєднує не тільки конструктивність та інженерну ефективність унааявлення в технологіях складних фізичних, хімічних, біологічних та інших процесів. Формула, яку запропонував свого часу академік В. Трапезников [2], мабуть, найбільш повно відображає сенс інноваційної діяльності людини як «успішне управління». Воно означає, що люди мають знати предмет і закони розвитку знань,

спроможні наполегливо працювати, мають мотивацію до своєї праці та, безумовно, вдачу встигнути за життя показати результат своєї праці суспільству. Тобто інноваційною діяльністю спроможні займатися люди, котрі розуміють сутність процесів, покладених у винахід, працездатні (для цього потрібна фізкультура у школі та вищих). Як свідчить досвід, мотивація винахідників у роботі обумовлена гострою потребою у визнанні своєї праці та ґрунтується на високому рівні розуміння їхньої праці в суспільно-політичних відносинах країн, в яких вони живуть.

Трансляючи та виробляючи інноваційний потенціал суспільства, такі люди вимагають значно більше свобод і прав на реалізацію свого творчого потенціалу та здібностей, вони розглядають їх як власність, а приватна власність розвиває в суспільстві свободу і права як людини, так і нації, спрямовує її до пізнання світу. На жаль, за всіх часів, аж дотепер, система державного управління, яка існує в Україні, не дає нам можливості досягти тут комфорту свободи та прав людини. Проблема ця, безумовно, благодатна для досліджень, але виключно складна, оскільки пов'язана з безліччю проблем суспільного розвитку в Україні. Так, за сотні років у нашої людини не виникло гострої потреби взяти участь в управлінні своєю країною, зробити відповідальність за владу обов'язковим стимулом

життя. Відповідальність завжди була у нас колективною, а це не давало можливості окремій людині активно діяти, вириватися вперед, і такою вадою з часів набуття незалежності скористалося безліч провідисів, які утворили родинно-олігархічні клани. Незалежність не надала нам свободи дій і, на жаль, наші академічні та національні інститути на кшталт стратегічних досліджень і досліджень проблем безпеки за всі роки не спромоглися відповісти на практичні запитання, як раціонально організувати наше суспільство, яке за останні роки значною мірою диференціювалося, стало реально полікультурним. Останнім часом наша наука значною мірою переключилася, особливо в гуманітарних, суспільних і технологічних галузях, на знання «ситуативного». Значна частина наукових досліджень сьогодні проводиться в прикладних галузях, зокрема, в економіці, технологіях, в освіті тощо та присвячується розробці оптимальних ситуативних моделей організації виробничих, фінансових структур, освітніх закладів, фірм і т.п. Але оптимальних на даних час і в даних конкретних умовах. Результати таких досліджень актуальні лише не тривалий час – зміняться

умови й такі моделі нікому вже не будуть потрібні. Проте й така наука необхідна і такі дослідження є в повному значенні науковими дослідженнями.

На відміну від нас, американці ще на початку 60-х років XX століття, спираючись на постулати (норми) європейського права, в якому загальна межа свободи, рівності та справедливості відображена у свідомості в формально-визначених координатах, а загальнообов'язкові норми (правила) поведінки та діяльності охороняються традиціями публічно і державною владою, почали збільшувати інноваційну активність своїх громадян. Для цього вони обрали ефективні правові інститути — патентне та авторське право.

Амбітне завдання здійснити науково-технічний прорив у створенні ефективної системи управління державою в нових умовах вони почали реалізовувати, створивши при Міністерстві оборони США Агентство передових дослідницьких проєктів (ARPA). Була зроблена ставка на молодих ентузіастів, котрі були захоплені пошуком елегантних рішень складних науково-організаційних і технічних ситуацій та воліли створювати нові технології там, де інші намагалися вдосконалювати морально застарілі, й не визнавали авторитетів. Вони поєднали інтереси вій-

ськово-промислового комплексу із потребами покоління бунтарів-шестидесятників оновити світ. Таким чином, американці у стінах своїх секретних військових лабораторій торували шлях для розвитку нової інноваційної економіки.

Американці дозволили новаторам отримувати вигоду («квазіренту») за свої винаходи, і тим змусили ефективно функціонувати ринки інформаційної продукції, які вимагали нових джерел знань і, як наслідок, нового глобального інформаційного середовища, яке дедалі саме більше ставало джерелом нових знань. Потреби розвитку інноваційної діяльності, таким чином, вирішальною мірою обумовили долю розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, які світ сьогодні опановує і які за короткий час охопили весь спектр проблем людської діяльності, зокрема, тих, що виділені в матеріальну сферу, об'єднали виробничу інфраструктуру та зв'язали виробництво матеріальних благ із науково-технічною діяльністю.

Упроваджуючи нові технології, володарі знань почали отримувати надприбутки завдяки монопольному привласненню інтелектуальної ренти від патентів і «ноу-хау», поклавши початок сучасному процесу формування світового ринку інтелектуальної власності.

Сьогодні перед Україною гостро постає питання: «Як наш національний інтелект зробити доступним для дій національної влади? Як зробити так,

щоб інтелектуальний потенціал нації, сконцентрований, в основному, в секторі науково-технічної діяльності, зробити затребуваним, щоб він міг ефективно використовуватися в процесах державного управління? Як організувати взаємодію влади та науки для ефективного використання потенціалу науки у вирішенні завдань державного управління?» Вочевидь, що без розвитку політологічної науки зробити це неможливо.

Кажучи тут про її взаємозв'язок із владою на сучасному рівні, необхідно застерегти, що, крім позитивних ефектів, які тягнуть за собою їх сьогодишню взаємодію, можливі й деякі негативні ефекти. Наприклад, при надлишковому тиску влади як на політологічну науку, так і на науку взагалі, при домінуванні виключно інтересів влади, що фінансує науку, унеможливується її саморозвиток і, як наслідок, виникає можливість занепаду низки перспективних напрямів.

Слід зазначити, що коли наука працює на владу, то, зазвичай, з'являється деякий «квазінауковий» прошарок експертів, аналітиків, консультантів. Їх не можна цілком віднести до наукового середовища, оскільки їхня діяльність визначена певними відносинами з владою, але їх не можна віднести й до того середовища влади, в якому приймають рішення. Їх, зазвичай, відсторонено від владної вертикалі, і як фахівці вони використовують як основу своєї діяльності, зазвичай, лише кон'юнктурну частину теорій і методів, які пропонує наука.

Для влади схвалення

вченим її стратегії носить харизматичний характер, часто відверто раціональний, а, іноді просто містичний, оскільки у будь-які періоди політичні рішення влади не можуть бути вільними від ідеологічних на шарувань, але в моменти кризи чи серйозних конфліктів експерти-вчені навпрочуд вільно використовують авторитет раціонального як «вільного від цінностей» (неупередженого) наукового знання з певною ідеологічною метою. Природно, що сфера формування ідеології сама по собі є предметом серйозного аналізу, її можливість «управляти умами» шляхом визначення тієї чи іншої ідеологічної мети дозволяє отримати перемогу в інформаційних війнах. Тому роль і значення управлінських і політичних консультантів надзвичайно зросла у нас за часів незалежності. Організація їх діяльності копіюється з практики США та інших країн Заходу, де сфера політичних і управлінських консультацій справді заснована на результатах фундаментальної, прикладної та практичної наукової діяльності університетських вчених, які досягли високого рівня професіоналізму, що, безумовно, позитивно позначається на ефективності державного управління. Їх досвід цікавить усі країни і, безумовно, створює попит на імпорт «консультантів», і, як наслідок, імпорт відповідної ідеології.

Невипадково в останнє десятиліття відбувається інтернаціоналізація політичних консультантів і об'єднання їх на наднаціональному рівні. Прикладами таких об'єднань можуть виступати — ОБСЄ, Між-

народна організація політичних консультантів (IAPC), Міжнародна асоціація у зв'язках з громадськістю (IPRA), Міжнародна асоціація політичних консультантів (IAPC), Всесвітня асоціація з досліджень у сфері суспільної думки (WAPOR), Європейська асоціація політичних консультантів (EAPC) тощо.

На формування міжнародних організацій, які об'єднують консультантів, і появу самих консультантів на міжнародній арені впливає, передусім, демократизація та супутня їй стандартизація основних засад управління в тих країнах, де вони працюють, а також свобода слова і збільшення швидкості обміну інформацією.

На жаль, впродовж років незалежності, коли, власне, й з'явилися у наших урядовців і партій платні закордонні консультанти, їхня діяльність в Україні значною мірою закрыта від суспільства, а тому маловідома. Розбудовуючи сучасну державність, необхідно брати до уваги необхідність дотримання умов транспарентності (англ. transparency — прозорість) їхньої діяльності. Транспарентність базується не просто на наявності докладної інформації, а й на інтерактивній участі людей в інформаційному обміні, вимагаючи постійно підтримувати та поповнювати «бази даних», які, однак, є не стільки ознакою величезних переваг технологій інформаційного суспільства, про які багато кажуть його апологети, а і його величезною небезпекою. Наприклад, це може бути втрата громадянами соціальної орієнтації в сфері технологічного роз-

витку, посилення контролю над особистістю, активний розвиток технологій маніпулювання індивідуальною і масовою свідомістю, додатковий поділ суспільства на тих, хто має постійний доступ до інформації, володіючи технікою ІКТ, вміє працювати в новому інформаційному середовищі і має тепер уже життєво необхідні навички.

Безумовно, треба враховувати й те, що існують питання їхньої відповідальності за правопорушення, які пов'язані з конфіденційною інформацією. Вони не можуть бути вирішені локально, оскільки є частиною загального питання про відповідальність публічних органів і службовців за їхні рішення та дії, однак потрібне прийняття низки заходів універсального характеру щодо захисту інформації в процесах міжнародного співробітництва владних структур.

Безумовно, названі питання мають бути розглянуті на високому рівні політологічної науки так, щоб їх вже не можна буде диференціювати або інтегрувати, рішенню яких надалі даватиметься директивна вказівка владних структур для управлінських дій. Якщо зневажати цим, то серйозних успіхів досягти нам тут буде досить важко, оскільки економіка нової доби буде значною мірою орієнтована на виробництво продуктів інформаційної та інтелектуальної діяльності.

Інтенсивне впровадження інформаційних технологій, засобів телекомунікації та зв'язку, глобалізація процесів суспільного розвитку суттєво збільшує

залежність людини від процесів виробництва, поширення та використання інформації, обумовлює перетворення її на об'єкт різноманітних маніпуляцій. А тому філософські, політичні, економічні, культурологічні проблеми розвитку науково-освітньої діяльності вимагають визначення закономірностей розвитку інформаційної сфери як системоутворюючого фактора життя сучасного суспільства.

Розробки та обґрунтування критеріїв і методик оцінки стану інформаційної безпеки, зокрема, інформаційно-психологічної безпеки особистості й суспільства, безпосередньо необхідні для розвитку науково-освітньої діяльності. Один перелік найменувань напрямів наукових досліджень тут наочно свідчить про те, що інформаційна безпека є новим і дуже складним, багатоплановим об'єктом міждисциплінарних гуманітарних наукових досліджень. Зрозуміти природу, механізм її функціонування можна тільки із залученням апарату та інструментарію різних гуманітарних наук — соціології, психології, права, політології та ін. Причому, особливо важливо, щоб була оптимальна корекція фундаменталь-

них наукових досліджень, з одного боку, і прикладних розробок (моніторингу, опитування, конвент-аналіз тощо), з іншого.

Виходячи із загального розуміння статусу та ролі інформаційної та науково-освітньої діяльності стає зрозумілим, що проблеми мають стати темою серйозних і розгорнутих міждисциплінарних наукових проектів політологів, підтриманих на державному рівні. Як уявляється, напрямом досліджень, які будуть вироблені, можуть бути взяті як орієнтири при підготовці та створенні нових спеціальностей з урахуванням гуманітарних складових і належних акцентів щодо місця та ролі людини в інформаційному суспільстві, із визначенням механізмів захисту завоєваних прав і свобод, форм їх подальшого вдосконалення та розвитку.

Список використаної літератури

1. Соснін О.В. Політико-правові проблеми розвитку інформаційної сфери в Україні / О.В. Соснін // Держава і право. — 2008. — № 41. — С. 620–631.
2. Трапезников В.А. Вопросы управления экономическими системами // Автоматика и телемеханика. — 1969. — № 1. — С. 12–17.

Угода про асоціацію в 2011-му – мрія чи реальність?

У лютому в Києві проходив черговий раунд переговорів між Україною та ЄС щодо укладення Угоди про асоціацію. Сьогодні влада сміливо заявляє, що документ може бути підписаний уже цього року. Утім, безпосередні учасники переговорів

визнають, що Україні доводиться палко відстоювати свої національні інтереси. У діалозі з ЄС важливий не час, а змістове наповнення домовленостей.

Про те, коли буде підписано угоду та її вплив на життя ук-

раїнців дискутували учасники круглого столу «Угода про асоціацію в 2011-му – мрія чи реальність?», організованого Євразійським інститутом свобод, Європейською асоціацією українців і Міжнародним фондом «Європейський розвиток».

Василь Філіпчук. – Хочу зазначити, що зараз, безперечно, мова не про дні, але й не про роки переговорів. Йдеться про місяці у випадку, якщо буде досягнуто компроміс під час цього раунду переговорів. Потім розмова перейде на найвищий політичний рівень. І тоді можна розпочинати технічну роботу з підготовки угоди до підписання».

Представник МЗС сказав, що нині вже відпрацьовано більшу частину питань у контексті переговорів щодо підписання Угоди про зону вільної торгівлі – найбільш дискусійного документа. Однак залишаються невирішеними найбільш «чутливі» питання, зокрема, формування тарифів для українських кондитерських фірм на території Євросоюзу. «Наші кондитери, на жаль, стикаються з таким обсягом тарифних обмежень, як 50% тарифу на поставки нашої продукції на територію ЄС. Євросоюз тут запроваджує дуже серйозний рівень захисту. І для нас це питання є принциповим, оскільки ми вважаємо, що галузь може бути класичним зразком для вільної конкуренції. Ми пропонуємо, щоб з обох боків була формула нуль на нуль, тобто – повна лібералізація», – сказав Василь Філіпчук.

Тим паче, за його словами, той обсяг зобов'язань, які бере на себе наша держава в рамках Угоди про асоціацію, може бути співставним лише з тими угодами, на які погоджувалися західні країни під час вступу до ЄС. «Ми дуже часто змушені порівнювати існуюче ставлення до країн, які отримали перспективу вступу до ЄС, та України. Ми порівнюємо обсяг зобов'язань, який беремо на себе, і ту фінансову допомогу, яку отримуємо від ЄС. На-

«Ми оптимістично дивимось на те, чи зможуть сторони підписати угоду цього року. Але хочу підкреслити, що для нас ключовим є не час, а змістове наповнення цієї угоди, – заявив директор Департаменту Європейського Союзу МЗС України Ва-

гадаю, що свого часу Польща, Чехія отримували до 30 євро на особу в процесі вступу до ЄС. Ми ж – по 3–4 євро після підписання угоди – тобто вдсятеро менше. Але обсяг зобов'язань майже однаковий», – наголошує Василь Філіпчук.

«Угода про асоціацію має стати чинником підвищення соцстандартів – переконала Алла Шлапак, депутат Київської ради. Підписання угоди не має перетворюватися на самоціль. Її основна мета полягає у створенні умов для розвитку особистості та її реалізації в усіх сферах суспільного життя, включаючи економічну, політичну та культурну. «Якщо підписання угоди все-таки відбудеться у 2011 році – це буде лише формальною реальністю, яка, на жаль, не відіб'ється на українському громадянину», – зазначає Алла Шлапак. Депутат звернула увагу на те, що на адаптацію європейського законодавства до українських реалій були витрачені роки, але разом із тим досі не створено реальних механізмів задля забезпечення та реалізації цього законодавства. Алла Шлапак наголосила на тому, що європейські устремління України мають бути віддзеркалені, насамперед, у реальних соціально-економічних перетвореннях усередині самої країни. Адже, за офіційними даними, у минулому році 21 млн. українського населення перебував за межею бідності. «Тому наше завдання – віднайти реальні механізми захисту прав і реалізації можливостей кожного українського громадянина та забезпечити їх імплементацію в усіх галузях суспільного життя. Лише тоді ми зможемо говорити про повноцінне членство України в Європейському співтоваристві», – робить висновок депутат. Водночас, вона наголосила й на позитивних моментах підписання Угоди про асоціацію, серед яких – перспектива вільного культурного обміну, що є особливо актуальним для молоді та представників інтелігенції; розвиток ту-

ризму; збереження європейських цінностей та демократії в Україні. Вказуючи на певні ризики, Алла Шлапак зазначила: «Запровадження безвізового режиму може спровокувати значний відплив із України висококваліфікованих кадрів, зокрема, медиків і науковців. Ця ситуація вже сьогодні є доволі тривожною. Країни, що приєдналися до Євросоюзу, наприклад Чехія та Словаччина, масово запрошують на роботу українських спеціалістів, а з відкриттям кордонів міграція може суттєво збільшитися». Тому головним результатом підписання Угоди про асоціацію має стати створення належних соціально-економічних умов, які будуть запорукою підвищення якості життя українців. «Українець повинен хотіти залишатися у своїй державі, працювати та розвиватися тут. А європейці мають бути зацікавлені приїздити до нас, втілювати спільні проекти, розвивати в Україні свій бізнес», – підкреслила депутат.

Укладення Угоди про асоціацію не має бути самоціллю для українців – вважає також **Ірина Бебешкіна, директор фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва**. Основною завадою у відносинах між ЄС та Україною, на її думку, є різниця між рівнем життя та соціальними стандартами і рівнем демократії, які усталені в Європі та в Україні. Вона погоджується з тим, що, якщо підписання угоди і відбу-

деться найближчим часом, то це буде формальна реальність, яка нічого не змінить в нашому житті. «Наше завдання полягає в тому, щоб створити Європу в Україні. І тоді Україна буде бажаним членом європейської асоціації», – заявляє Ірина Бебешкіна. Доповідач додає, що Україна стане членом ЄС тоді, коли буде виконана головна умова – це дотримання спільних європейських цінностей: цінність конкретної людини і демократія. «Тому що демократія – і є впливом людей на владу. Коли ж влада – це господар, а населення – піддані, це зовсім не європейський шлях, і веде така влада українську державу не до Євросоюзу, а у протилежному напрямі», – наголошує вона. Директор фонду нагадала, що свого часу Україна зробила стрімкий ривок у сфері громадянських і політичних прав і свобод, вперше перейшовши до розряду вільних країн. На її думку, не треба забувати про відомий вислів, що свобода не дорівнює демократії: «Демократія – це свобода, писана верховенством закону, і якщо свобода не обмежена законом або традицією, вона перетворюється на хаос і безладдя». Ірина Бебешкіна переконана, що Угода про асоціацію матиме значення тільки тоді, коли там будуть не лише загальні слова, а й чітко вказані пункти про те, що ми розвиватимемо демократію, ми розвиватимемо європейські цінності, не порушуватимемо законодавство в Україні.

«Якщо процес угоди не досягне мети цього року або наступного, у нас може виникнути ризик переорієнтації», – зазначає **Володимир Фесенко, директор Центру прикладних політичних**

досліджень «Пента». Зокрема, каже він, зволікання з підписанням Угоди про асоціацію може призвести до того, що Україну наблизить до Митного союзу. «Якщо суто прагматично оцінювати наш процес економічної інтеграції з ЄС, то наш експорт, наприклад, в Росію набагато прогресивніший». Водночас, експерт зазначає, що для нас нині процес євроінтеграції дуже важливий. Влада розуміє необхідність євроінтеграції для України, оскільки знає, що ми власноруч «модернізувати країну не можемо». «Про це не кажуть політики, бо соромно про це говорити. Але саме це обумовлює необхідність активної інтеграції до ЄС. Тому для нас і потрібна зона вільної торгівлі. Тому дуже важливо, щоб ми успішно пройшли цей перехідний етап на шляху до євроінтеграції», – вважає політолог.

Бізнес-аналітик із Австрії **Максиміліан Фьодінгер** у ході круглого столу підкреслив неоднозначність вигод для України від подальшої інтеграції в структури ЄС. За його словами, відкритість до зовнішніх ринків і правил ЄС може бути вигідною лише за наявності власної конкурентоспроможної економіки. «Тому Україна в усіх переговорах має керуватися, передусім, власними національними інтересами», – наголосив він.

На прикладі України виробляється модель нової східної політики Європейського Союзу – зазначає **Олександра Шаповалова, кандидат політичних наук**. У контексті Угоди про асоціацію її цікавить два питання: наскільки угода зміцнить позиції України на європейському континенті та наскільки вона надасть їй необхідних важелів впливу – на євроінтеграційні процеси, на політичні процеси в Європі в цілому, і, зрештою, на політичні процеси в регіональному просторі Східної Європи. На її думку, річ у тім, що на-

разі геополітична ситуація на європейському континенті суттєво відрізняється від тієї, коли були започатковані переговори щодо Угоди про асоціацію. На сьогодні, зі змінами в зовнішній політиці США, з відповідними інноваціями в політиці НАТО ситуація складається таким чином, що ЄС виступає головним, провідним автором від західної спільноти у просторі Східної Європи та СНД. Зважаючи на це, процес наближення східних сусідів до ЄС характеризується не просто одним самостійним напрямом. Це – ключовий геополітичний процес, який являє собою головну зміну в політичній організації геополітичного простору Східної Європи. Принаймні в середньостроковій перспективі. І відносини України з ЄС в цьому контексті мають стрижневе, магістральне значення. Нова якість цих відносин ставить серйозні дилеми. І для України, на думку О.Шаповалової, вони є навіть меншими, ніж для ЄС. Тому в 2010 році ЄС запус- тив процес стратегічного огляду європейської політики сусідства, спрямованого на вироблення нових стимулів, нового бачення, нової моделі східної політики. І цей процес для України є стрижневим. Доповідач ще раз підкреслює, що Угода про асоціацію не має бути самоціллю: «Тут найголовніше запитання – чи збирається Європейський Союз справді координувати власну політику з Україною, чи братиме до уваги українську позицію при- наймні в тих питаннях, які стосуються України безпосе- редньо – того самого Придністровського врегулювання, Чорноморської політики, зрештою, відносин із Росією».

На думку доповідача, сьогодні ЄС більше занурений в технічні аспекти Угоди про асоціацію, так само як і українські офіційні особи, не помічаючи загального геополітичного контексту, який є найголовнішим у цьому процесі.

Підбиваючи підсумки круглого столу, **президент Європейської асоціації українців Олексій Толкачов** ще раз підкреслив, що ЄС – це сфера стратегічних інтересів України.

Але в процесі всіх переговорів необхідно керуватися виключно власними національними інтересами. Він зазначив, що в Україні відбувається зміщення понять євроінтеграції, європеїзації та вступу до ЄС. Останнє з них стало вже «політичним фетишем» для українських політиків. Олексій Толкачов закликав громадянське суспільство зайнятися активним лобіюванням вітчизняних інтересів у Брюсселі та просуванням України в Європі.

Леся САВЧИН

Фото Романа Зубаря

Рубрику веде доктор історичних наук, професор Ірина МАТЯШ

УНР — історичні документи

Документи, які публікуються нижче, містять відомості про штати та застави створення та фінансування дипломатичних установ УНР різного рівня, ілюструють діяльність зовнішньополітич-

ного відомства, висвітлюють його організаційно-кадрові проблеми. Цінність опублікованих актів полягає передусім у тому, що вони становлять собою вірці організаційних документів закордонного ві-

домства і відображають суспільний рейтинг посади дипломата як державного службовця. Документи публікуються зі збереженням орфографії, стилістики та пунктуації оригіналу.

Продовження. Початок у «З.С.» № 9–12 за 2010 р., №1 за 2011 р.

№ 17 Меморандум представників України, Білорусі, Дону і Кубані до країн Антанти, укладений на нараді в Одесі, про необхідність визначення майбутнього державного устрою вказаних територій та про необхідність викорінення більшовизму і анархії

[Одеса, лютий 1919 р.]

Меморандум чотирьох державних образований.

Сотоявшеся в Одесі совещание представителей четырех новых государственных образований — Украины, Белоруссии, Дона и Кубани — закончилось составлением специального меморандума, который был передан вчера представителю французского командования. Приводим текст этого документа.

«Нижеподписавшиеся, представители Украины, Белоруссии, Дона и Кубани, съехавшиеся в Одессу, на общ[ем] совещании постановили обратиться к верховному командованию держав Антанти с нижеследующим по вопросу о будущем государственном устроении как названных территорий так и соседних с ним национально государственных новообразований и по вопросах о способах и методах к искоренению анархии и большевизма во всех тех областях и частях, на которые фактически распалось Российское Государство.

Самые убежденные сторонники немедленного и непосредственного переустройства бывшего уникарного¹ Российского государства на федеративных началах должны признать, что события последних полутора лет, в связи с катастрофой постигшей Россию после большевистского переворота 25 октября 1917 года, создали непреодолимые препятствия для осуществления такого рода федерации сверху.

История государственных образований вообще не изобилует случаями прямого непосредственного перехода от унитарного централистического Государства к федеративному строю. Такого рода эксперименты более или менее успешно были проделаны лишь в нескольких южно-американских государствах (Боливия, Венесуэла², Аргентина и др[угие]): те же государства, которые являются наиболее яркими по законченности федеративного устройства, пришли к федерации не сверху а снизу.

Соединенные Штаты Северной Америки и Швейцария образовались из отдельных государств или кантонов. От союза государств к так называемому союзному, т.е. федеративному государству — был исторический последовательный ход событий в этих государствах. Добровольные соглашения на основании свободного волеизъявления³ отдельных штатов, государств или кантонов⁴ предшествовало и такого рода переустройству на федеративных началах. Пример южно-американских государств окрылял надежды тех политических партий, которые требовали в своих программах переустройство России на федеративных началах. За федеративное устройство России высказались после переворота 27 февраля 1917 года большой донской войсковой круг, кубанская краевая рада и белорусская рада (краевые парламенты), а также большинство российских, украинских и других политических партий. Всероссийское Учредительное Собрание за короткие часы своего существования успело провозгласить, что российское го-

сударство должно быть устроено на федеративных началах. Но после этого Россия фактически распалась и вследствие исчезновения центральной власти те части государства российского, которые не признали большевистской власти и успели организовать из здоровых элементов местную власть, вынуждены были провозгласить себя суверенными государственными организмами. Таким образом создалось положение при коем нет того центрального органа, который мог бы провозгласить и провести в жизнь устроение бывшего российского государства на федеративных началах. Сейчас федерация сверху мыслима была бы лишь при помощи и вмешательстве иностранных государств путем принудительным.

Вне этого пути федерация сверху исключается и остается путь только федерации снизу на основании добровольного соглашения как равные с равными тех государственных образований, которые выкристаллизировались на развалинах старой России.

Такова только и может быть здоровая реальная программа тех федералистов которые кладут в основу государственных построений не только свои пожелания и чаяния, но и реальное соотношение сил и все условия сложившейся политической конъюнктуры⁵.

Ввиду всего изложенного, мы, представители Украины, Дона, Белоруссии и Кубани глубоко убеждены в том что вопрос о будущих формах государственного устройства названных тер[р]иторий получит свое надлежащее и быстрое разрешение лишь через укрепление в ближайшее время начал государственности и порядка в каждом из этих новообразований. Есть основание полагать, что и другие государственные образования присоединятся к высказанным здесь положениям. И мы обращаемся через посредство верховного союзного командования к государствам антанти⁶ с просьбой об оказании всяческой помощи и поддержки здоровым национально-государственным стремлениям наших народов к укреплению фактически создавшихся отдельных единиц. С устранением большевизма и анархии население каждой такой единицы получит возможность путем свободного волеизъявления высказаться об основаниях взаимного федерирования и может наступить момент для выработки условий федеративного между ними соглашения на основании нашими великими народами провозглашенных: свобода равенство и братство народов.

Переходя к жгучему и неотложному вопросу о наилучших и кратчайших путях ликвидации анархии и большевизма мы позволим себе прежде всего обратить внимание верховного командования на одну основную предпосылку. З[а]дания по борьбе с большевизмом явятся наиболее осуществимыми в том случае, если они будут основаны на использовании в каждой стране местного же населения в качестве главного ядра живой силы. Защита своего дома, своего очага, своей семьи, своего народа — таковы лозунги, которые могут быть сейчас выдвинуты для искоренения большевизма. Пусть каждое новое образование укрепляет и продолжает создавать свою армию для борьбы с большевизмом.

Меморандум подписали:

От Белоруссии — Председатель Временного правительства

Белоруссии инж[енер] А.А. Боханович

От Дона — Полномочный Министр Донского Правительства

на Украине Ген[ерал] А.В.Черичухин

От Кубани — Председатель Кубанской Законодательной Рады

Л.Л. Быч

От Украины — Представители Министерства Иностранных Дел

А.Д. Марголин и А.М. Галип

ЦДАВО України, ф.1063, оп.3, спр.6, арк.1-3. Машинопис. Копія.

¹ Очевидно, має бути «унітарного».

² Так у документі. Правильно «Венесуэла».

³ Очевидно, має бути «волеизъявления».

⁴ Так у документі. Правильно «кантонов».

⁵ Очевидно, має бути «конъюнктурой».

⁶ Правильно «Антанты».

Те, чого не змогли досягти політики, зробили українські лікарі

Медицина це так само просто і так само складно, як і життя.

А.П.Чехов

Напередодні Міжнародного жіночого дня Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв організувала виїзне засідання Клубу дружин Надзвичайних і Повноважних Послів, акредитованих в Україні, за участю Наталії Грищенко, дружини Міністра закордонних справ України. Цього разу високих гостей запросили ознайомитися з роботою

Київської клінічної лікарні «Київський міський центр серця».

У просторому холі будинку, в якому з першого до останнього поверху дивує відсутність суміші специфічних запахів ліків, дезинфекції, людського страху, болю та смерті, гостей зустрів Борис Тодуров, директор центру, член-кореспондент НАМН України. Відразу з'ясувалося, що з деякими

з присутніх Борис Михайлович вже добре знайомий, оскільки встиг надати допомогу їхнім високоповажним чоловікам. Сьогодні в Україні працює 22 кардіохірургічних центри. Київський, очолюваний Борисом Тодуровим, входить до трійки найпотужніших. Наприклад, минулого року тут було зроблено 1500 операцій на серці.

— Коли ми планували сьогоднішню поїздку, — розповідає Галина Менжерес, беззмінний керівник екскурсійних і культурних програм ГДП, — я ретельно проаналізувала інформацію про різні лікувальні заклади. Мій вибір зупинився на Київському центрі серця з багатьох причин. По-перше, це абсолютно нова, сучасна будівля, зведена спеціально під кардіологічну клініку, до речі, за проектом аналогічного закладу у Мюнхені.

По-друге, тут можна ознайомитися з багатьма технічними і апаратними новинками здебільшого німецького та американського виробництва, якими користуються кардіологи в усьому світі. І нарешті, найголовніше — тут працює команда прекрасних професіоналів, які використовують провідні європей-

ські методики, і яким вдячні діти, батьки та уряди багатьох країн світу. Київський міський центр серця — гордість не лише киян, а й усієї України, — підвела ризику Галина Менжерес.

— В Україні, — навів сумні статистичні дані Борис Тодуров, — смертність від серцево-судинних захворювань становить 62% у загальній структурі летальних випадків. Саме тому середня тривалість життя в Україні порівняно з мешканцями інших європейських держав така коротка. Саме з цієї причини й було

створено Київський міський центр серця, який відповідає найвищим і найсуворішим світовим вимогам. Свою першу операцію в цих стінах наша команда провела 2008 року. Від того часу кількість оперативних втручань у справі серцеві щороку збільшується. Наші кардіохірурги — єдина в Україні команда, яка виконала 4 операції із трансплантації серця, — із гордістю підкреслив один із кращих кардіохірургів України Борис Тодуров.

Раніше команда, яка нині становить кістяк Київського центру серця, працювала в славнозвісному Інституті хірургії і трансплантології, відомому широкому загалу як інститут Шалімова. Саме там 10 років тому під керівництвом Бориса Тодурова вперше в Україні була проведена операція із транс-

Дружина Міністра закордонних справ України Наталія Грищенко та директор Київського центру серця Борис Тодуров

плантації серця. На жаль, тоді змінити наміри Всевишнього і перемогти закони природи медикам не вдалося. Результати наступних вдалих спроб боротьби за людське життя засвідчили фотографії усміхнених і радісних колишніх безнадійних пацієнтів.

Ідеологія команди Київського центру серця на чолі з Борисом Тодуровим виявилася простою і добре

зрозумілою не тільки для співвітчизниці Наталії Грищенко, дружини Міністра закордонних справ України, а й для кожної послиниці далеких і близьких зарубіжних країн. Адже українські хірурги за власним бажанням, швидше – не бажанням, а покликанням, всупереч обставинам і різноманітним проблемам, надають свою допомогу там, де вона нічого не варта й найдорожче оцінюється – у гарячих точках планети. Борис Тодуров називає цю місію «гуманітарною акцією».

– Ми, лікарі, – ділитися з дружинами послів керівник Центру серця, – займаємося не тільки лікуванням хворих. Наше покликання – змінити світ на краще. Коли ми у XXI ст. бачимо перед своїми очима картини безладу, страхіття війни, у тому числі в самому центрі Європи, коли ми розуміємо, що люди готові вбивати один одного через відмінність релігії чи

відсутність спільного розуміння того, як правильно жити далі, ми запитуємо себе, як ми можемо змінити на краще цей світ? У мене є відповідь, – каже Борис Тодуров і отримує глибоке розуміння членів Клубу дружин Послів, – це гуманітарні місії.

Гуманітарні місії поділяються в розумінні співробітників Центру серця на планові та екстраординарні. Серед планових – планова співпраця, скажімо з Єгиптом та Азербайджаном.

Як жартує хірург Борис Тодуров, його команда й досі не знає, хто є на небі найголовнішим Богом, але в Аллаха свої дивіденди вона відпрацювала.

Так, в Інституті серця в Єгипті українські кардіохірурги вже двічі, запрошуючи до своїх лав найкращих місцевих лікарів, проводили складні операції на серці у важкохворих дітей і немовлят.

В Азербайджані традиційно команду Бориса Тодурова приймають на найвищому державному рівні

– там українським кардіохірургам, як каже хірург Тодуров, «рядовим» надаються почесні, гідні делегації надзвичайно високоповажних осіб.

– Ми час від часу їздимо по інтернатах у різних регіонах Азербайджану, – розповідає Борис Тодуров. – Ми обстежуємо та обираємо тих, хто потребує нашої допомоги, привозимо їх в Україну і тут оперуємо. Як правило, цих дітей відвідує

Посол Азербайджану. Ми йому надзвичайно вдячні за оперативну організаційну допомогу. Минулого року ми зробили операції більш ніж 30 дітям із Азербайджану. Один із підлітків зробив свій перший крок саме у нашій клініці!

Одна з гуманітарних акцій Київського інституту серця вже двічі відбувається у Національному інституті серця Єгипту. Спільна команда в складі 9 фахівців проводить операції на серці виключно у новонароджених та важкохворих дітей. Але найскладніше працювати у так званих гарячих точках планети.

– П'ять років тому ми здійснили одну з багатьох складних операцій на серці у Багдаді, згадує керівник Київського центру серця Борис Тодуров. Найкращі іракські операційні клініки під час війни тут перетворилися на голий остів розтрощених будівель. Це була дуже складна поїздка. Наші миротворці знаходилися тоді

в Аль-Куті, а ми з моїм колегою приїхали для того, щоб обстежити місцевих дітей. Нам вдалося прооперувати кількох на місці, тих, кому була необхідна термінова допомога. Тодішній Міністр охорони здоров'я Іраку викликав нас до себе і тривалий час з'ясовував, яку мету ми переслідуюмо. Я відповів: «Ми намагаємося змінити світ на краще. Ймовірно, ми зробили вдалу операцію майбутньому президенту Іраку, тому, якому відкривається шлях до злагоди та процвітання». Високопоставлений іракський чиновник розчулився до сліз, і, мені здалося, – ділиться спогадами Борис Тодуров, – нам вдалося тоді переконати не тільки Ірак у тому, що в Україні поруч із солдатами, які справно виконують миротворчу функцію, є лікарі, які завжди готові у складну хвилину прийти на допомогу.

У Косовому не було кардіохірургічних шпиталів. Тому війна їх на цій території не змогла зруйнувати. А діти потребували кваліфікованої допомоги як під час миру, так і в полум'ї війни. Команда Бориса Тодурова приїхала до

Косова зі своєю черговою гуманітарною місією, коли тут було дуже гаряче.

– Оскільки тут не було шпиталів, у нас виникла інша формула допомоги тутешнім дітям, – каже Борис Тодуров. – Ми обстежили албанських і сербських дітей. Долаючи різноманітні немедичні складності, привезли в Україну двох маленьких албанців і одну сербку з матусями для проведення операцій. Ми спеціально всіх поселили в одну палату. Щодня ми спостерігали, як змінюються відносини між цими людьми. Того ранку, коли ми взяли першу дитину в операційну, сербська мама сіла поруч із албанською і вони разом заплакали в очікуванні дива. Усі маніпуляції виявилися успішними. І ми, лікарі, спостерігали, як у Києві обнімаються албанські та сербські діти. Коли ці родини збиралися додому, вони відчували себе не просто друзями, а родичами. Якось із сербських газет написала: «Те, чого не змогли домогтися сербські політики, зробили українські лікарі. Вони примусили обійнятися серба і албанця».

Президент Клубу дружин Надзвичайних і Повноважних Послів, акредитованих в Україні, пані Елізабет Церделлі-Гаймзот щиро подякувала дружині Міністра закордонних справ України пані Наталії Грищенко за можливість познайомитися з досягненнями української кардіохірургії та подарувала медикам (а їх усього 850, які обслуговують 150 хворих) від свого імені та імені своїх колег символічну пляшку червоного вина, яке, на її думку, є найкращим стимулятором повноцінної роботи серця. Справедливість цього твердження, приймаючи подарунок, підтвердив член-кореспондент Національної академії медичних наук Борис Тодуров.

Підсумовуючи, можна сказати зі всією відповідальністю, – усі сторони залишилися задоволені як перебігом оглядин і перемовин, так і результатом.

– Я не мав жодного сумніву в тому, – каже Генеральний директор генеральної дирекції з обслуговування іноземних пред-

ставництв Павло Кривонос, – що запропоновані нами відвідини Київського центру серця будуть сприйняті схвально. Приїзду з гуманітарними місіями визнаних українських кардіохірургів уже чекають нові й нові країни. Адже, на жаль, у світі панує неспокій. Переконалий, наш спільний результат – десятки врятованих життів! Як Генеральний директор ГДІП можу сказати єдине – ми й надалі відкриватимемо для представників іноземних дипломатичних представництв нові можливості, щоб іноземні дипломати могли пересвідчитися у невичерпних можливостях України – культурних, наукових, економічних, спортивних, загальнолюдських, – зазначив Павло Кривонос.

– Користуючись нагодою, від щирого серця хочу привітати всіх жінок усього світу з Міжнародним жіночим святом. Хай ваші чоловіки завжди будуть дипломатами у вирішенні будь-яких стосунків (від кухонних до всесвітніх)! Хай переможе любов в усьому світі! І дай Боже всім нам щастя! Із вашою жіночою допомогою!

*Підготувала
Ольга ТАУКАЧ*

Людина—Земля

Усі люди – дуже різні.

Іноді зустрічаються люди-Все-світи, часом – люди-Сонце.

Можна, якщо пощастить, потрапити під зорепад – це коли люди-Зірки падають на кожну долоню купками (таке трапляється під час вручення різноманітних премій та інших світських раутах).

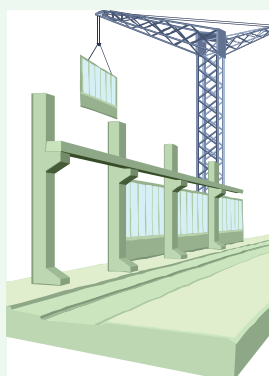
Є серед нас і люди-Космос.

Періодично де-не-де можна побачити доволі розповсюджений різновид людей-Гір, хоча здебільшого вони усаїтнюються у своїх домівках, у своїх же захмарених висотах.

Надто часто останнім часом почали траплятися на життєвому небосхилі люди-Моря, мета яких поглинути у свої безодні все навкруг – від грошей, будівель і машин до людей та братів наших менших. До тієї самої породи належать і люди-Океани. Різниця лише в масштабі.

У дефіциті чомусь була та є людина-Земля.

Цю рідкісну категорію людей, яка швидко зникає на нашій планеті, завжди вирізняло прагнення не просто прийти на допомогу іншим, а встигти це зробити реально, у конкретному часі та вимірі. Ці люди відкриті до чужих проблем, болю і потреб. Вони радіють вашим перемогам. У них атрофоване почуття заздрощів. Натомість, потужно розвинене розуміння гармонії та прекрасного. Як правило, вони створюють надзвичайно стійкі сім'ї, оскільки не здатні на зраду і завжди довіряють своїм партнерам. Маленьку розрізнену спільноту – люди-Земля – можна зустріти в різних куточках нашої планети. Їх розпізнають за дивним випромінюванням любові до оточуючих та добротою, тепло якої йде від них потужними енергетичними потоками.

ми. Навіть короткого спілкування з такими людьми вистачає, щоб підзарядитися стовідсотковим нерозбавленим позитивом на цілий день. Вони фонтанують і щедро діляться ідеями, планами, новими проектами, мета яких – зробити життя на Землі щасливішим. Людей-Землю матінка-Земля нагородила потужним внутрішнім ядром і магнетичним тяжінням, яке дозволяє їм обирати серед безлічі різноманітності справжнє та притягати його у свою орбіту. Тому людина-Земля завжди опиняється в центрі колективу однодумців, прекрасно керує підприємствами будь-якої сфери діяльності, користується у підлеглих невідомою повагою та довірою.

Павло Олександрович КРИВОНОС, беззмінний Генеральний директор Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв, – яскравий представник нечисленної породи людей, яка зникає, – людина-Земля. За 19 років діяльності ГДІП, фундамент якої цеглину за цеглиною вибудовував Павло Олександрович, перетворилася на потужну організацію. Сьогодні – це єдина на українському ринку компанія, яка має унікальний досвід надання послуг іноземному співтовариству. Нині серед постійних клієнтів ГДІП – 71 іноземне посольство, 21 Генеральне консульство, 76 Почесних консульств, 17 представництв міжнародних організацій, понад 1000 представництв іноземних фірм, їх численний персонал і члени родин.

Здатність Павла Кривоноса дипломатично знаходити відповіді на недипломатичні запитання, які виникали та виникають при розв'язанні побутових проблем дипломатичних установ, – особливо під час

відведення земельної ділянки, будівництва будівель, їх обслуговування, – не залишилася непоміченою – йому присвоєно дипломатичний ранг Радника першого класу. За вміння комплексно вирішувати проблеми будівництва, зводити прекрасні споруди на віки та втілювати в життя складні багаторівневі проекти «комплексів майбутнього», Павлу Кривоносу присвоєно звання Заслуженого будівельника України та нагороджено орденами «За заслуги» III та II ступенів, орденами Святого Рівноапостольного князя Володимира Великого та Святого архістратига Михаїла. Також Павло Олександрович є Кавалером Командорського Хреста Ордену СС шевальє і лауреатом Національного рейтингу «Лідер України». Це звання він здобув за високі професійні досягнення та безумовне лідерство в науковій, творчій, виробничій і бізнес-сферах.

11 березня Павлу Олександровичу Кривоносу виповнюється 55 років. Ми бажаємо нашому шановному двічі відміннику наснаги та удачі, втілення чергових сміливих мрій і задумок, а головне – нових і нових порядних і професійних людей, які увірвуться у сферу його тяжіння та допоможуть наблизити омріяне. Здоров'я, любові, радощів ювіляру!

*Редакція журналу
«Зовнішні справи»*

Всесвітня спадщина в руках молоді

Благодійний фонд Влади Прокаєвої «Обдаровані діти – майбутнє України» започаткував Всеукраїнський культурно-освітній проект «Всесвітня спадщина в руках молоді».

Українцям є чим пишатися. Саме тому особливо важливо зробити популярною та загальнодоступною інформацію щодо Національної та Всесвітньої культурної та природної спадщини, викликати у молодого покоління зацікавленість у вивченні її історії, долучити їх до захисту та збереження даних об'єктів. Саме це і є головною метою проекту. Передбачається, що в його реалізації візьмуть участь 100 учнів асоційованих шкіл ЮНЕСКО, загальноосвітніх шкіл, а також шкіл-інтернатів віком від 13 до 15 років.

Організатори планують не тільки розробити навчальні брошури з охорони Національної та Всесвітньої культурної та природної спадщини та провести відповідні тематичні семінари та тренінги, а й запросити учасників в екс-

курсійні подорожі. У планах також – Всеукраїнський конкурс дитячої творчості «Культурна спадщина України очима дітей» у п'яти номінаціях живопису, виробу народного промыслу, вишивки, літературний твір і писанкарство. Звершить проект – виставка найкращих творів і гала-концерт з нагородженням переможців. На думку організаторів, ця акція не тільки дозволить учасникам отримати ґрунтовні знання про Національну та Всесвітню культурну (матеріальну та нематеріальну) та природну спадщину, а й приверне увагу до проблеми її збереження представників громадськості, органів державної влади, благодійних і громадських організацій, які здійснюють діяльність у сфері охорони культурних та природних пам'яток України, Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО).

**За інформацією Благодійного
фонду Влади Прокаєвої
«Обдаровані діти –
майбутнє України»**

50 років незалежності Кувейту

Національне свято Держави Кувейт встановлено на честь проголошення незалежності країни та коронації еміра Кувейту Абдалли ас-Салема ас-Сабаха 25 лютого 1961 року. Від того часу ця дата перетворилася на одне з головних свят країни. Щорічно свято відзначається яскраво та широко. Відбуваються мітинги, вуличні шоу, народні гуляння. Вулиці країни перетворюються на яскраве море прапорів і прапорців, які несуть одягнені в національний святковий одяг жителі Кувейту.

Частину свого свята Посольство Держави Кувейт в Україні привезло Києву. Цього року урочистий прийом відбувався в Колонному залі Київської міської державної адміністрації. Окрасою вечора стали яскраві художні виставки кувейтських митців, розгорнуті в цьому самому залі. Художники охоче спілкувалися з гостями свята, ділилися секре-

**Промова Надзвичайного та
Повноважного Посла Держави
Кувейт в Україні Юсефа Хусейна
Аль-Габанді з нагоди 50-ї річниці
незалежності та 20-ї річниці
визволення Держави Кувейт**

тами представлених технік і фотографувалися на пам'ять.

Фото сучасного Кувейту, виведені на великий екран, дали присутність уявлення про сучасне обличчя країни. Спостерігаючи за калейдоскопом модернових споруд космічного міста майбутнього, важко вірилося в те, що тут 20 років тому гриміла війна між Іраком і Кувейтом, яка тривала майже 7 місяців. Кувейт підтримували країни коаліції – США, Великобританія, Саудівська Аравія, Єгипет та інші. 26 лютого 1991 року багатонаціональні сили коаліції остаточно звільнили Кувейт. Але втрати Кувейту і людські, й матеріальні були колосальні. Тому день 26 лютого здебільшого відзначається в країні, як день пам'яті загиблих за свободу.

Із вітальною промовою з нагоди 50-ї річниці незалежності та 20-ї річниці визволення Держави Кувейт до присутніх

Справа наліво: Юсеф Хусейн Аль-Габанді, Посол Держави Кувейт в Україні; Абдулазіз Аль-Маніфі, аташе посольства; Мансур Аль-Олеймі, радник посольства

звернувся Надзвичайний і Повноважний Посол Держави Кувейт в Україні Юсеф Хусейн Аль-Габанді. Яскравим акордом стала музична програма, яку блискуче відіграли кувейтські музики. Словом, свято вдалося!

З митцями з Кувейту

День визволення і воскресіння

3 березня Республіка Болгарія відзначає Національне свято – день визволення від османського ярма. З 1396 по 1878 роки Болгарія входила до складу Османської імперії та отримала незалежність 3 березня 1878 року за мирним Сан-Стефанським договором, який підписали Росія та Османська імперія. Цього дня урочисто піднімають державний прапор і покладають вінки до меморіалу Невідомого воїна у Софії у пам'ять про болгар, які загинули, визволяючи Вітчизну. Вдячні болгари по всій країні несуть квіти до пам'ятників російським, фінським, румунським воїнам, які загинули, визволяючи Болгарію.

З нагоди Національного свята Посольство Республіки Болгарія запросило до своїх стін на урочистий прийом гостей. Кожний з них на щастя отримав мартеницю як символ приходу весни. Білий з червоним амулет, яким з радістю прикрасили свій одяг і дипломати, і політики, і митці, – звичай, який має давньофракійське походження. Тради-

Пламен Бунзін, Повноважний міністр, Дімітар Владіміров, Надзвичайний і Повноважний Посол Болгарії в Україні; Драгомір Джамбазкі, Повноважний міністр

ція виготовляти обереги з ниток властива в основному балканським народам. Червона нитка символізує землю-матір (любов), біла – небо-батька (життя). Тепер ці амулети на здоров'я і благополуч-

чя оберігатимуть усіх, хто завітав до Посольства Болгарії, щоб разом із його співробітниками відзначити День визволення.

Инф. «З.С.»

«DiversARTy: мистецтво жити разом»

Представництво Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні для популяризації культурного розмаїття провело дводенний арт-захід, який включав показ документальних фільмів, виставки живопису та фотографій, танцювальний виступ. Справжнє та яскраве відзначення свята розмаїття в Україні відбулося в київському Центрі сучасного мистецтва «М17».

Героями документальних фільмів, що були презентовані під час події, були люди різного етнічного походження, які збагатили Україну своїми артистичними здібностями та вродженою людяністю. Одним із героїв став відомий український художник Акбар Хурасані, біженець з Афганістану, який 20 років тому привіз у нашу країну свій неперевершений талант.

Акбар народився 1961 р. в Урузгані, маленькому селищі в горах Афганістану. Але він живе та працює в Україні понад 20 років і сприймає її як свою другу Батьківщину.

У 1994 році Акбар Хурасані отримав диплом Української Національної академії мистецтв і закінчив аспірантуру під головуванням професора Тамари Голібієвської. З 2004 року він є членом Українського союзу мистецтв. Його стиль визначається як орієнтальний імпресіонізм попри те, що багато робіт Акбара Хурасані присвячено Україні.

Упродовж останніх кількох років в Україні та за кордоном, переважно у Швейцарії, Нідерландах, Китаї та Омені, відбулося понад 20 виставок цього майстра. Він бере активну участь у благодійних подіях, а його роботи прикрашають приватні колекції по всьому світу.

Іншим героєм документальних фільмів для популяризації культурного розмаїття в Україні став учасник популярного танцювального ТВ-шоу в Україні «Танцюють усі» Ерік Ваків. Незважаючи на упередження, з якими він стикався у своєму житті, Ерік залишається позитивною людиною і є прикладом для багатьох молодих українців.

Мігранти та іноземні громадяни не просто мають право на гарне ставлення та повагу людей до їхньої гідності, вони роблять внесок у розвиток суспільств, в яких живуть, та у різний спосіб збагачу-

Його Високоповажність пан Лі Тернер, Посол Об'єднаного Королівства Великої Британії та Північної Ірландії в Україні, Його Високоповажність пан Хосе Родрігес Мояно, Надзвичайний і Повноважний Посол Королівства Іспанія в Україні та перший заступник генерального директора Національної телекомпанії України пан Валід Арфуш обговорюють роботи живопису та фотовиставку

шкири вирізняє їх від більшості. Управління міграцією слугує для загального блага не лише мігрантів, а й суспільства в цілому. Саме такими переконаннями керується МОМ і саме тому ми виступаємо за відкрите та позитивне ставлення до міграції та мігрантів», наголосив Манфред Профазі, голова Представництва МОМ в Україні, відкриваючи подію.

Спеціальний гість арт-заходу, Його Високоповажність Посол Об'єднаного Королівства Великої Британії та Північної Ірландії в Україні пан Лі Тернер, під час свого виступу підкреслив важливість культурного розмаїття, також звертаючи увагу на те, що «...ця чудова

ють їх. Україна має тривалу історію міграції з мільйонами українців, які виїхали за кордон, та багатьма іноземними громадянами, які оселилися в Україні впродовж минулих століть. Раса гостинності глибоко закладена в українському суспільстві, однак багато мігрантів, людей, які народилися за кордоном, та українців різного походження стикаються з дискримінацією та порушенням їхніх прав.

«Подія має назву «мистецтво жити разом», оскільки ми віримо, що суспільство розвивається через культуру відкритості. Тому ми не просто відзначаємо цінності розмаїття, ми також маємо помічати труднощі, з якими стикаються люди сьогодні в цій країні, коли колір

Відомий український художник Акбар Хурасані, один із героїв документальних фільмів, звертається до гостей події, виражаючи свою любов та шану Україні

подія створена для відзначення таланту та розмаїття людей з різних країн, які приїхали, щоб жити та працювати в Україні».

Пан Лі Тернер також додав, що розмаїття в поєднанні з толерантністю слугує для блага будь-якої країни. Толерантні суспільства – це ті, які поважають і підтримують культурне розмаїття, на засадах прав людини та демократичних цінностей – є менш вразливими до конфліктів та в цілому діють більш

Голова Представництва МОМ в Україні пан Манфред Профазі вітає заступника Міністра соціальної політики України пані Лідію Дроздову під час заходу